

279432

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTĂ LUNARĂ

BIBL. UNIV. CLUJ-SIMB. I
Nr. 5078-1941
Exemplar legal

BLAJ

ANUL XX IAN.-FEBR. 1940 NR. 1-2.

Cultura Creștină

COMITETUL DE DIRECȚIE:

Victor Macaveiu, președinte; Ioan Agărbiceanu, Ioan Bălan, Nicolae Brinzeu, Titus Malai, Zenovie Păclișanu, Augustin Popa, membri. — Secretar de redacție: Dumitru Neda.

SUMARUL

AUG. POPA: *Pentru o pace creștină.*
IOAN MICLEA: *Jaques Maritain, creștinul. (III, art. final).*
N. COMȘA: *„Revista Politică și Literară“ (Istoric și program).*
AUG. CIUNGANU: *Metoda pedagogică în învățământul religios.*
I. STANCIU: *Celibatul preoțesc.*
ȘT. MANCIULEA: *Muzeul Blajului (I).*
H. DOESCHATE — E. PUNI: *Hollandia docet (I).*
N. BRÎNZEU: *Icoanele la Eșerii Legii Vechi (Pentru Duminica Ortodoxiei).*
DUMITRU NEDA: *Sfântul nostru.*

OAMENI ȘI FAPTE

PETRE HERLO: *Unirea Principatelor Române.*
V. AFTENIE: † Dr. Ioan Sămpăleanu.
A. POPA: *Douăzeci de milioane.*
L. V. PANDREA: *Pomenirea Dreptului.*
SEPT. TODORAN: *Patrucentenarul nașterii lui Cesare Baronio.*

INSEMNĂRI

Kekragarion-ul sf. Augustin (Teodor Racovițan). — Din documentele vremii (ap). — America și Vaticanul (ap). — Doleanțe preoțești din trecut (Ciriolan Suciu). — Una din comorile școlilor Blajului (dn).

NOTE LITERARE

O carte despre Miron Costin (N. Comșa).

CRONICI

Trăiască Papa — Indemn apostolic — Vae victis — Cu un prieten bun mai puțin — Temciuri de încredere — „Straja Țării“ la Roma — În vederea unui ideal.

BIBLIOGRAFIE

Robert Kothén: La Révolution verte (I, Deliman) — Octavian C. Tăslăuanu: Octavian Goga (m. an). — Octavian C. Tăslăuanu: Sub flamurile naționale (m. an).

Abonamentul

Un an	Lei 300
Instituții, autorități și străinătate	„ 500
Preoți, profesori, învățători, studenți	„ 250
Exemplarul	„ 25

Redacția și Administrația: BLAJ

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTĂ LUNARĂ

~~P 112~~

PENTRU O PACE CREȘTINĂ

„Așa cum a venit războiul, ca un trăsnet din senin, așa va veni și pacea” — prorocesc unii. „Războiul abia a început și nu se va sfârși decât cu înfrângerea totală a adversarului” — afirmă puterile încăierate. — A spera nu-l oprit nici odată; se pare însă că optimismul profetic se va dovedi dorință vană față cu calculul rece al celor ce mănuesc realitatea.

Oricum însă, furtuna va trece. Când și cum? Nu știm. Cu preț de sânge, de suferințe și de prăpăd cumplit — atât e sigur. Și e îngrozitoare perspectiva aceasta infernală. Există totuși altă și mai chinuitoare, și mai tulburătoare. Și anume: Care va fi rezultatul? Ce viitor se va clădi pe acest morman de durere? Va izbuti oare halucinantă înclăștare să atingă ținta pe care o afirmă și o afl-șează? Dacă da, durerile și pustirile, oricât de mari ar fi, se vor uita și se vor compensa în bucuria renașterii universale, a păcii trainice și senine, a lumii noi pentru făurirea căreia s'a deslănțuit. Dacă nu, jertfa a fost zadarnică, s'a sfârșit orice nădejde, totul se întunecă și se îngroapă în haos.

Căci, spre deosebire de toate cele din trecut, războiul actual are caracterul paradoxal de a vrea să fie războiul păcii. Cele două tabere afirmă cu egală tărie că luptă pentru a da Europei o pace dreaptă și trainică, și pentru a salva civilizația primejduită. Nu mai vrea nici una apăsarea nesiguranței, istovirea înarmărilor, teama chinuitoare de a crește generații de tinerețe pentru a le duce la măcel tot la două decenii.

De sigur, formulată identic, teza are totuși, dincoace și dincolo de Rin, conținut diametral opus. Unii vreau, în esență, asigurarea actualei rândueli europene, crescută din principiile libertății, a egalității omului și popoarelor, a respectului față de om, a primatului valorilor umane și spirituale. Cei alții vizează un univers

nou, plâsmuit din legea cosmică a forțelor, din ierarhia raselor și indivizilor inegali, din cultul violenței, și din încadrarea totală a însului cu sânge curat în disciplina de fier a rasei căreia destinul l-a dat menirea de a comanda și a stăpâni. — Dar simpla enunțare a celor două poziții arată lămurit, că astădată stăm cu adevărat în vâltorile unui război ideologic, sfârșitul căruia va decide inapelabil soarta întregii așezări și civilizații europene.

De aceea nimeni nu poate fi, față de tragica încăerare, neutru în sensul plin al cuvântului. Fîldeică în joc e viitorul tuturor. Nebligerant, da; indiferent nu. Neutralitatea spirituală ar fi adevărată dezertare.

Întrebarea este însă, ce putem și ce trebuie să facem? Cum putem contribui la izbânda idealului de care depinde soarta tuturor? Cum s'ar putea lucra de pe acuma la pregătirea păcii celei mari și mîntuitoare?

Nici cum — răspunde un gânditor social profund, ca Iulien Benda. Să nu ne mai ocupăm de pregătirea ei: aceasta va fi cea mai bună pregătire. Să asigurăm biruința armelor care luptă pentru civilizație. Atât. În fața rabiaturii care aleargă cu torța aprinsă să dea foc satului, nu folosesc teoriile; ci trebuie să i se smulgă din mână torța primejdioasă. Celui ce declară forța și dominația drept lege fundamentală a vieții, trebuie neapărat să i se frîngă înainte de toate forța provocătoare de tulburări. Altfel nu poate fi vorba de pace.

În supoziția dată, de sigur observația e justă. Nici o lege a iubirii corect înțeleasă nu spune altfel. A-ți arunca, rînd pe rînd, copiii în gura crocodilului numai așa, de dragul păcii, ar fi o metodă pe cât de idioată pe atât de vinovată. Ar însemna a colabora la întărirea nedreptății. Creștinismul ne obligă, dîmpotrivă, la luptă neșovăitoare pentru adevăr și dreptate.

Argumentația totuși nu e deplin convingătoare. Se oprește la mijloc de drum. — Să presupunem că victoria a fost cîștigată, tulburătorul prins și făcut inofensiv. Ajunge atîta pentru asigurarea viitorului? De sigur nu. Ci vor trebui luate măsuri pentru ca istoria să nu se poată repeta. Și de cumva sămănța pornirilor barbare care bîntuie acuma în lume se va găsi în însași rîndulala ei greșită, în mentalitatea deviată și scâlciată a vremii, în prăbușirea sentimentului moral, în nedreptatea așezărilor ș. a. m. d. — nu vom avea oare nimic de făcut pentru a seca aceste izvoare păcătoase care, altfel, vor măcina din nou temelile cetății ce s'ar clădi din pietrele victoriei!

Problema este, fără îndoială, capitală. Dar — se va zice —

s'o lăsăm pe atunei; deocamdată, ajunge zilei necazul ei, și un singur lucru e necesar: biruința. Toate celelalte vor veni dela sine; le va deslega ziua cea mare cu ușurință! — Amăgire și nativitate sordidă cu inconștiența. Ar însemna să lași hazardul întreaga roadă a sacrificiului consimțit de mulțimile eroice, care au purtat greul în nădejdea unui viitor mai bun și mai sigur. „Experiența arată — zice PIUS XII, în encl. Summi Pontificatus — că zadarnic și amăgitor lucru este să așteptăm o nouă rânduială numai dela război și dela sfârșitul lui. Ceasul biruinții aduce biruitorului izbânda; dar în acest ceas, în care ingerul dreptății luptă greu cu diavolul vilenței, prea adeseori sufletul biruitorului se împietrește; cumpătul, pătrunzătoarea și departe văzătoarea înțelepciune i se par boale, slăbiciuni ale sufletului. Afară de acestea, involburarea patimilor mulțimilor, înțefite de atâtea primejdii și suferințe îndurate, stă să acopere adesea, ca o negură, și privirea acelora cari au răspunderea hotărârilor ce trebuiesc luate; îi face și pe ei surzi la glasul dreptății și al umanității, stins și înăbușit de sălbatecul stigăt: »Vai de cei învinși«. De aceea, dacă astfel se judecă și se hotărăsc treburile, se poate întâmpla să nu se ajungă decât la fărădelegile nedreptății ascunsă sub masca dreptății. — Nu... mântuirea nu vine dela sabie, care poate impune condițiunile păcii, dar nu să facă pace. Puterile și energiile ce însoesc fața pământului vin din suflet«. — Este înțelepciunea și evidența însăși!

Urmează deci că pacea viitoare, clădită pe victorie, nu poate și nu trebuie să fie opera hazardului. Ci trebuie pregătită de pe acuma, din război, cu cel puțin tot atâta grijă și stăruință cu câtă s'a pregătit în vreme de pace războiul. Atunci s'a făcut înarmarea materială; acuma va trebui desăvârșită armătura sufletească a popoarelor. Linile esențiale, țelurile și spiritul viitoarei ordine va trebui coborât adânc în conștiința de obște, ca să fie destul de puternic spre a înfrunța befa victoriei, pânjinișul patimilor și intrigiilor ce se vor țese în jurul ei.

Cât de mult avem de făcut în privința aceasta, o arată desorientarea și nesiguranța care stăpânește astăzi. Există, de sigur, în sufletul popoarelor idealul. Marea dorință a păcii salvatoare, a viefli bune și cinstită din viitor este uraja care a pornit naftuni întregi pe drumul jertfei supreme. Este justă și adâncă observația președintelui Roosevelt, din scrisoarea adresată Sfântului Fărinte, că „chiar în ceasul de acum se plămădește, în liniște dar sigur, noua ordine a lucrurilor în inimile mulțimilor a căror glas nu este ascultat, dar a căror credință comună va scrie totuși istoria finală a vremii noastre«. — Dar pe cât de viu și luminos idealul, pe atât

de nedeslușite căile cari duc la el. A început, de șase luni, lupta supremă pentru el și nu s'au terminat încă aprigile discuțiuni despre „felurile de rășbot” ale belligeranților. Dovadă evidentă, că bunăvoință singură, oricât de generoasă ar fi, nu ajunge. Trebuie să știm limpede ce vrem și apoi să vrem ce știm. Fiindcă aci se potrivește pe deantregul vechea înțelepciune — pe care ni o aduce aminte Maurice Blondel, în admirabila sa: „Lutte pour la civilisation et philosophie de la paix” (205) — și care ține că adeseori „e mai greu a cunoaște adevărata datorie decât a o împlini”.

Intr'adevăr, problema e mai grea decât pare la prima privire. De aceea nici unul dintre marii oraci ai evenimentelor nu a avut curajul să-i dea formulare precisă. Chiar gânditori ca Benda preferă s'o știe amânată. — Și totuși, am văzut, lumină trebuie să se facă. De pe acuma chiar. A dărtăia fără a ști ce și cum vom zidi, ar fi curată nebunie. — Noroc că instinctul și simțul de conservare al noroadelor are intuiții mai profunde decât doctrinarii laboratoarelor. Păstorii au zărit steaua Crăciunului înaintea învățaților și căpeteniilor politice din Ierusalim — observă Președintele Statelor Unite. Și tot el continuă: „Oamenii știu că, atâta timp cât nu va exista o credință comună în anumite principii călăuzitoare și încrederea în Providența divină, naștunile oarbe fără lumină și popoarele pier”.

Dar cine ar putea descurca, din vuetul crâncenei involburări, liniile de lumină ale acestor „principii călăuzitoare”, și să trezească din nou încrederea în purtarea de grijă a Cerului? De sigur nimeni altul, afară de Cel rânduit de Sus ca să fie punte — Pontifex — între cer și pământ, și care, ridicat peste sbuctumul vremelnice, le privește toate sub specie aeternitatis!

PIUS XII a înțeles tăcuta așteptare a popoarelor și nu a zăbovit a se arăta Vicarul Împăratului păcii. În ajunul Crăciunului, când creștinătatea privea cu îndurerată nădejde spre peștera Betleemului, Sfântul Părinte dela Roma și-a înălțat glasul de suprem învățător al Adevărului și, cu gest de proroc, a tălat în bezna urășmășilor liniile de lumină ale împărăției păcii viitoare. Cinci principii — raze ale stelei călăuzitoare de magi — vor trebui să guverneze noua așezare a vieții mai bune, pe care o așteaptă dorul nelămurit al naștunilor. Iată-le:

1. — „Postulatul fundamental pentru o pace dreaptă și onorabilă este: să se asigure dreptul la viață și independență a tuturor naștunilor, fie mari ori mici, puternice ori slabe. Voința de a trăi a unei națiuni nu trebuie să însemneze sentința de moarte pentru alta. Dacă această egalitate de drepturi a fost vătămată, distrusă ori primejduită, ordinea juridică pretinde o

reparație, a cărei măsură și întindere nu o determină sabia nici egoismul arbitrar, ci normele dreptății și echității reciproce.

2. — Pentru ca ordinea restabilită în acest fel să poată avea liniște și durată, condiții esențiale pentru o pace adevărată, *națiunile trebuiesc eliberate de apăsătoarea sclăvie a curselor înarmărilor*, precum și de pericolul ca forța materială, în loc să servească la garantarea dreptului, să nu devie instrument tiranic de violare a acestui drept. Încheeri de pace care n'ar da importanță fundamentală unei *desarmări generale*, consimțită de comun acord, organică, progresivă, atât pe planul vieții practice cât și în ordinea spirituală, și care nu s'ar îngriji de o înăptuire cinstită a acestei desarmări, — s-ar vădi, fără îndoială, mai curând ori mai târziu, lipsite de tărie și de trăinicie.

3. — Pentru reorganizarea vieții internaționale, firesc și înțelept ar fi ca toate părțile în cauză să tragă consecințele deficiențelor și scăderilor din trecut. În special pentru *crearea ori refacerea instituțiilor internaționale*, (cari au o menire atât de înaltă, dar în același timp atât de grea și plină de grele răspunderi), ar trebui să se țină seama de experiențele scoase din ineficiența ori defectuoasa funcționare a inițiativelor anterioare de acest fel. — Fiind foarte greu, cu nepuință chiar, firii omenești, de a prevedea totul și de a asigura totul în clipele tratatelor păcii, când foarte anevoie se vor putea îndepărta pasiunile și amărăciunile, — *crearea unor instituțiuni juridice care să asigure executarea cinstită și leală a convențiilor*, și să le revizuiască ori corecteze atunci când s'ar constata această necesitate, este de însemnătate hotărâtoare pentru acceptarea onorabilă a unui tratat de pace, și pentru a evita violări ori interpretări arbitrare și unilaterale ale stipulațiilor din tratate.

4. — Este, apoi, o chestiune care trebuie considerată cu atențiune deosebită, dacă se vrea o mai bună organizare a Europei: și anume, *aceea care privește nevoile adevărate și cererile drepte ale neamurilor și popoarelor, ca și ale minorităților etnice*. Aceste cereri nu constituie totdeauna drepturi propriu zise, mai ales când li-se opun tratate existente recunoscute și sancționate ori alte titluri de drept; totuși și aceste pretenții merită o examinare binevoitoare pentru a putea fi prevenite pe căi pașnice și, acolo unde se va dovedi necesar, fie și printr'o echitabilă, înțeleaptă și de comun acord învoită revizuire a tratatelor. Restabilindu-se un adevărat echilibru între națiuni, și relăcându-se bazele încrederii împrumutate, s'ar îndepărta multe porniri de a recurge la violență.

5. — Dar și cele mai bune și mai desăvârșite reglementări vor fi imperfecte și, la urma urmelor, condamnate la insucces, dacă conducătorii destinelor popoarelor și popoarele înseși nu se vor lăsa pătrunse tot mai mult de acel spirit care singur poate da viață, autoritate și putere obligatoare literei moarte din paragrafuli tratatelor internaționale; dacă nu vor fi stăpânite de simțul adânc și viu al răspunderii, care cântărește și măsoară statutele omenești după slintele și neclintitele norme ale dreptului divin; de aceea foame și sete de dreptate, proclamată fericire în „Vorbirea de pe munte“, care are drept premisă naturală justiția morală; de aceea iubire universală care este conținutul și scopul cel mai înalt al idealului creștin și care aruncă o punte de înțelegere și către acela care nu au fericirea de a fi părtași credinței noastre.

Simplu și limpede, ca evanghelia din al cărui spirit era desprins, cuvântul Papel a fost primit ca o adevărată revelație. Bell-

geranți și neutri s'au grăbit deopotrivă să-i cuprindă înfelesul și să-și măsoare după criteriile lui justefa drumului pe care au pornit. Pentru unii, afirmarea adevărului mântuitor era adevărată condamnare fără apel. Alții, în schimb, s'au grăbit să-l îmbrățișeze cu entuziasm, declarându-se de acord pe deantregul cu înaltele lui directive. Așa, mai întâi Franța care, prin președintele Camerei d. Herriot a omagiat călduros pe Sfântul Părinte, declarând întreaga adeziune a poporul francez. Apoi Anglia, prin glasul autorizat al Premierului.

În ce privește răsunetul pe care l-a avut gestul papal în țările neutre, ajunge să pomenim raporturile de strânsă colaborare care s'au încheiat atunci între Vatican și Statele Unite ale Americii. „Am putea spune — scrie d. Pamfil Șeicaru în „Curentul” din 8-1-40 — că Statele Unite și-au însușit programul Vaticanului în ceea ce privește restaurarea unei păci drepte...” Apoi tot d.-sa continuă, tâlcuind bine sentimentul general al tuturor celor de bunăcredință, oameni și popoare: „Niciodată, în ultima vreme, Vaticanul nu s'a indentificat atât de perfect, așa de integral, cu aspirațiile popoarelor, ca acum. — Spiritualul se ridică împotriva dominației materialiste, împotriva acestei sălbătăcii a omului prin cultul forței care se stăruie dincolo de bine și rău, atunci când își arogă dreptul de a dispune de viața și de moartea unei națiuni în neputință de a se apăra cu singurele ei mijloace contra unei mari puteri. Într'adevăr Papa este astăzi interpretul aspirațiilor umanității chinuite de nesiguranța continuă în care este constrânsă să trăiască”.

La fel glăsuiește presa din toată lumea.

În mijlocul marelui întunecări ce ne învăluie, entuziasmul universal cu care a fost primită solta lui Pius XII este pentru lume o mare nădejde. El arată de pe acuma că proiectul Vaticanului va fi constituția fundamentală a împărăției de mâine; că vom avea o pace cu adevărat creștină. Răsunetul mondial ce l-a avut cuvântul lui Pius XII arată doar limpede nu numai că „Vaticanul s'a indentificat perfect, integral cu aspirațiile popoarelor”, ci și contrarul, că adesea popoarele sunt, în aspirațiile lor cele mai profunde, de acord cu idealurile evanghelice propovăduite de Papa.

Împrejurarea că Pius XII a reușit să dea acestei „magna charta” a Europei de mâine o formulare de rară perfecțiune, nu face decât să sporească încrederea noastră. — Într'adevăr, frazele ei lapidare sunt șlefuite cu precizie juridică ce nu lasă nimic de dorit. Sunt limpede și convingătoare prin însăși evidența adevărului. Un tot armonic și complet, căruia nu-i scapă nimic esențial. Alături de principiile călăuzitoare ale organizării viitoare, nu uită garanțiile necesare pentru dătinuirea și buna funcționare a noii rândueli.

Temelia întregii reconstrucții trebuie să fie dreptatea. Ceeace spun, de altfel, toți. Înțelegând însă fiecare o dreptate specială, cu față de inger ori de drac, după împrejurări. Plus XII precizează, fără putință de răstălmăcire. Subliniază un postulat fundamental, concret, al dreptății; însuși punctul nevralgic al vremii noastre: dreptul la viață și independență al tuturor popoarelor, mici și mari. — O categorică afirmare a principiilor naționalismului genuin și o condamnare tot atât de răsunătoare a legilor junglei în care forța vrea să fie generatoare de drepturi.

La ce ar folosi însă independența fără putința de a trăi? Papa pretinde, înainte de toate, pentru fiecare popor, dreptul la viață, mijloacele necesare liberului dezvoltări. — Pământul ne ajunge tuturor. Bunurile lui, sporite prin cuceririle științei, sunt mai multe decât putem consuma. Este, prin urmare, limpede că „voința de a trăi a unuia nu trebuie să însemneze nici odată moartea altuia”. — Există, de sigur, în privința aceasta nemulțumiri. Și vor exista totdeauna. Juste și exagerate. Ele trebuiesc examinate cu grijă și bunăvoință, fie că e vorba de state mari ori mici, ori de minoritățile încadrate în diferite țări. (Punctul 4.) Nu va fi totdeauna ușoară delimitarea dreptății. Nici imposibilă însă. Dacă, adică, părțile vor fi animate de bunăvoință și frățietate creștinească.

Noua ordine clădită pe aceste principii trebuie, firește, asgurată. Papa prevede două feluri de mijloace care să-i garanteze dăinuirea: unele materiale, alte morale.

Înainte de toate: desarmare; consimțită de toți, organică, progresivă. Dacă lumea nu va scăpa de apăsarea acestui coșmar al înarmărilor, care îi slește toate puterile, de pace și progres nu poate fi vorba. — Și nu ajunge desarmarea materială momentană. E necesară o desarmare spirituală, leală. Oamenii trebuiesc desobișnuți a se mai închina forței. Să nu mai creadă în tunuri și să aibă dispreț pentru „isbânzile” barbariei înarmate. Să știe că-i nedemnă de om orice cucerire a violenței. Singur respectul adevărului și al dreptății este rodnic și înălțător. Trebuiesc, apoi, create instituțiuni cu caracter internațional, care să vegheze la cinstita împlinire a pactelor, să împace litigiile, să coordoneze armonioasa colaborare a țărilor, după aceleași norme.

De dreptate, de cinste și omenie care fac posibilă conviețuirea înăuntrul oricărei societăți umane și până la familie.

Nu se exclude nici eventuala reînviere a vechilor instituțiuni de acest fel, cum a fost de ex. Societatea Națiunilor, dela Geneva. Va trebui în tot cazul însă să se îndrepteze defectele de funcționare care i-au paralizat rodnicia. — Se vor putea găsi însă și alte forme

de organizare. Poate intra aci perfect de bine vechea idee a federalizării Europei. De sigur, realizarea acestui plan ar avea de deslegat dificultăți imense. Care, totuși, nu sunt insolubile! — Un pas important pe acest drum ar putea însemna apropierea, asemănătoare cu federalizarea, între grupuri de țări cu interese comune. Anglia și Franța constituie azi o unitate economică; și voința există de a adânci încă legăturile, ținând deschisă și pentru alte țări posibilitatea de a intra în tovărășie. — Confederația balcanică sau dunăreană nu este un vis absurd, ci o necesitate vitală. — Grupări de acest fel sunt pași mari spre organizarea pacifică a Europei. — În tot cazul, a gândi și a stăruți în sensul acesta e datorie creștină, iar a combate fără alegere tot ce-i „internațional“, e necatolic și antisocial.

Dar... mai este un dar. Unul care face ca mulți din aceia cari au primit cu entuziasm și au aderat integral la mesajul papal, să nu se găsească totuși în plin acord cu el. Fiindcă ei înțeleg o seamă de noțiuni și de realități ca: civilizație, libertate, demnitate, ordine socială etc. în felul și conținutul lor de astăzi. Înțeleg societatea burgheză-capitalistă așa cum e. Ar vrea s'o salveze nu numai cu părțile ei bune, ci și cu cele incontestabil rele.

Ceeace ar fi o profundă și fatală greșală. „Noua ordine“, care ar fi tot cea veche, n-ar însemna decât prelungirea agoniei. După câțiva ani convulsiunile ar izbucni cu furie și mai mare și prăpădul nu ar întârzi să sfârșească definitiv toată șandrama care nu mai poate fi salvată cu proptele.

Dacă vrea să trăiască, pacea va trebui să însemneze cu adevărat o lume nouă. Nu atât în înfățișările ei externe. Ci în adânc. Altfel suflet. Totul depinde de asta: de spiritul ce va stăpâni tratatele de pace, instituțiile create de ele, popoarele care vor trebui să trăiască sub regimul lor, indivizii care compun popoarele. — Acest spirit va trebui să fie integral și cinstit creștin. Spiritul lui Hristos.

Orice încercare oportunistă, orice fartselism care ar încerca să salveze aparențele păstrând în fond vechile păcate, va fi spre pierzare. În studiul său adânc, pomenit mai sus, M. Blondel arată până la evidență că tragedia vremii noastre tocmai aici își are originea: despărțirea progresivă a civilizației noastre de ideea-ferment în care își are originea, de ideea creștină. Salvarea: punerea în acord a întregii civilizații cu ideea — forță din care s'a născut,

Iată calea mântuirii: Prin creștinism integral — spre pacea totală!

AUG. POPA

III. JACQUES MARITAIN, CREȘTINUL

„Eroismul creștin va deveni într-o zi singura deslegare a problemelor vieții”. („Primauté du Spirituel“.)

17. „Filosof creștin”. În capul multor oameni de „știință” va intra cam greu această împărechere a două realități — după părerea lor, esențial opuse. Ei știu una și rea: ori e cineva filosof, adică un om teribil, care cugetă cu totul altfel decât oamenii și se exprimă într’un limbaj „hircanian” — vorba lui Bloy, — indiferent dacă-l înțelege cineva sau ba; un om care nu ține seamă de nimic și cugetă absolut liber — mai mult, independent, nu numai de oricine și de orice, ci chiar și de legile fundamentale ale cugetării, având un singur idol: rațiunea proprie peste care nu poate fi nimic cunoscutibil; ori e cineva creștin, și atunci în mod necesar trebuie să renunțe la toate plăcerile pe care le procură cunoașterea rațională, — și în special, la libertatea de gândire care este ferecată de revelație și de dogme, — un om care pururea se roagă: „credo quia absurdum” și nici odată: „credo quia intelligo”. Scurt, pentru ei „filosof creștin” este un non sens.

Necazul e că această construcție apriorică este, ca altele multe, hibridă; realitatea și de această dată este mai largă și mai bogată, arătând că chiar și fără consimțământul lor Maritain este nu numai adevărat filosof, ci și creștin adevărat, în ciuda unor teorii scornite și răsuflete. Nu e mai puțin adevărat, de altă parte, că altceva este în realitate atât filosoful cât și creștinul, decât ceea ce cred ei. Înainte de toate, filosoful este un om — ce-i drept mai uman decât mulți alții cari nu sunt filozofi, — care nici el nu gândește câtuși de puțin contra legilor comune de gândire; funcțiunile logice nu se deosebesc la filosof de cele ale muncitorilor de rând; vocabularul lui — în afară de utilajul tehnic indispensabil fiecărei științe — nu este și nu trebuie să fie de loc hermetic sau cabalistic; mai departe, e adevărat că filosoful nu trebuie să țină seamă de nimic în afară de legile înțelegerii și de obiectul de cunoscut. Cu alte cuvinte: filosoful este liber să facă orișice, dar *întrucât e filosof atârnat*, el în primul rând, de obiectul filosofării, care-i comandă și lui; apoi necondiționat trebuie să respecte primele prin-

cipii al cugetării logice. Un singur Intelect nu se acomodează lucrurilor, ci dimpotrivă, ele se acomodează Lui; dar acesta este Intelectul creator; dar, de când filozoful este egal cu Dumnezeu?

De altă parte, icoana creștinului fabricată de ei nu este mai puțin schimonosită. Noi știm că creștinul este un om întreg care-și cinstește și cultivă rațiunea — bineînțeles fără să o adore și fără să-i acorde independența absolută de a cugeta altfel decât *cum este*. Creștinul se roagă astfel: „*quia intelligo, credo*” sau: „*quia credo, intelligo*”.

Jacques Maritan este filosof creștin în înțelesul strict al cuvântului. Că e creștin pentrucă e filosof, ori e filosof pentrucă e creștin? iată o taină de care nu ne atingem decât în măsura în care ne permite însași mărturisirea sa. În capitolul ultim: „*A la limite de la Philosophie*” din cartea „*La Phil. Bergsonienne*”, găsim referitor la această chestiune următoarea indicație: „Cauza cea mai generală a greșelilor filosofice consistă, se pare, într'o anumită inversiune a ordinii inteligenței dela scopul său, inversiune prin care inteligența, în loc de a tinde să se conformeze realului, tinde cât îi stă în putință să conformeze realul după ea; că nu vrea să admită alte realități decât cele pe cari deja le cunoaște... [...] „Dacă într'o zi *date* excepționale pretind ca să admitem — nu cutare sau cutare adevăr demonstrabil, ci o ordine întregă de adevăruri în ele înseși absolut indemonstrabile... biata rațiune va rezista ispitei de a crede că știința sa este măsura ființei, și că ceea ce cunoaște omul este tot ceea ce este, sau cu alte cuvinte, că nu poate fi altă realitate decât natura?” (pg. 404) — „Dela real noi conchidem în mod natural posibilul, și profităm pentru a nega posibilitatea a ceea ce noi n'am experimentat; atâta vreme cât credința nu ne pune în contact cu realitatea lumii supranaturale, ca și simțurile cu aceea a materiei, inteligența rămâne în chip stupid oprită să refuze chiar posibilitatea unei atare lumi”. (405). „După ce însă metafizicienii înlătură *a priori* posibilitatea ordinii supranaturale și a Revelației, și refuză, cu conștiința împăcată și simplă pentrucă sunt filosofi, de a se întreba în mod serios dacă, da sau nu, Fiul lui Dumnezeu a venit să vestească adevărul și să moară pentru noi, ei cad exact în aceeași greșală, — (e vorba de intelectualii cari resping tot ce nu cadrează cu laboratorul) — ei cedează aceluiași orgoliu, afirmând implicit omniștiința spiritului lor” (p. 406). Filosoful care iubește înțelepciunea, știința supremelor principii, nu poate, prin urmare, să nu ajungă la această concluzie; dacă, natural, are curajul s'o urmeze până la sfârșit.

Dar ca să ajungă aci, se mai recere ceva: filosoful să părăsească atitudinea înfumurată „și această robă mare de pedant, cu care se închipuesc Aristotel și Platon, fiindcă nu mai e vorba de a filosofa, ci de a trăi ori a muri“... (p. 402). Dumnezeu nu se găsește fără de Dumnezeu; ori, Dumnezeu nu se face cunoscut decât celor cari îl caută nu dintr'o curiozitate intelectuală, — ci din toată inima și ființa lor, ca pe Binele suveran dezirabil, ca singurul rost al existenței lor. (403).

Din aceste considerații reiese că filosoful onest trebuie să devină dintr'o dată, dacă nu creștin, dar cel puțin teist; fiecare creștin a străbătut calea filosofului într'un fel oarecare: unul a ajuns la rezultat singur; celalalt cu ajutorul cuiva; unul a crezut numai rațiunii, celalalt a mai crezut cuiva.

În Jacques Maritain care are prioritate, filosoful ori creștinul? Credem că pe linii deosebite, spre același scop, filosofia și credința — plus harul lui Dumnezeu — au făcut aceeași distanță, până în punctul de intersecție unde s'au contopit, de așa, încât Maritain este tot atât de mare filosof pe cât e de mare creștin, și invers.

Natural, e mult mai ușor să fii filosof decât să fii și creștin; sunt puncte de vedere deosebite. Scopul specifică activitățile. Speculația filosofică nu poate avea în vedere un bine temporal; dar nici nu se poate avea în vedere numai pe sine, căci „cine se crede preotul metafizicei, în fața unui tabernacol gol, în realitate nu se tîmâiază decât pe sine“; ea trebuie să fie suspendată Principiului însuși care se numește Iubire și Caritate (op. cit. p. X). Filosoful poate — călcând legile rațiunii — să nu fie consecvent; filosoful creștin, fiindcă le respectă, prin aceasta este deja consecvent; filosoful păcătuiește numai contra legilor rațiunii călcându-le; filosoful creștin și contra legilor Revelației. — „Creștinismul, am spus adeseori, nu ușurează lucrurile; nu ușurează arta, și, într'un anumit sens, nu ușurează filosofia. Dacă e vorba de ușor, e tot atât să devii dovie sau pepene, (acel pepene despre care visa Descartes sub baldachinul său). E mai ușor să fii piatră decât arbust, arbust decât pasăre, pasăre decât om, om de afaceri decât poet sau filosof, poet sau filosof, decât creștin, sau filosof și creștin decât poet creștin sau filosof creștin“ (p. IX). Maritain a învins această dificultate; în el se întâlnește minunata sinteză a acestor două realități, distinse în esență, (dar cu adânci aderențe una față de alta) unite în persoana omenească a creștinului.

Nici nu se poate altfel. Un om care are ca model de gândire, voire și simțire pe cel mai filosof dintre sfinți, nu putea să nu-și

conformeze viața Celui mai sfânt dintre filosofi; Doctorului Angelic. Sfântul Toma este pentru Maritain — ca dealtfel pentru Biserica — cea mai sigură călăuză în toate: în filosofie ca și în viață.

Dintre virtuțile creștine, aceea care se evidențiază mai bine în opera sa ca și în viața sa, este *caritatea*, darnică până la jertfă. „Căci dacă există un eroism — acel al sfințeniei — noi am zice, că Maritain a știut realiza în el această armonie a naturii și a grației care-l definește; el este în mod real și profund încarnat, este în mod real și profund creștin”¹⁾ Sunt cuvinte cari se spun rar despre oameni și cu atât mai rar despre filosofi.

Bucuria adevărului găsit îl pune mereu pe drumuri, ca s'o ducă și celor ce o caută cu sinceritate, dar pe căi greșite; celor cari au căutat-o dar n'au găsit-o și celor cari n'au nici vreme și nici aptitudini pentru cercetare. El a înțeles că nu numai apostolilor, ci și lui i se adresează cuvintele: „*Mergând învățați toate neamurile*”. Hotarele Franței, țara onoarei și a eroismului creștin din toate vremurile, a Preotului din Ars și a lui Charles Peguy, a sfintei Tereza și a lui Léon Bloy, nu poate zăgăzui talazurile iubirii sale; ea încă de mult s'a revărsat peste fosta Austrie, Spania, Portugalia, Belgia, Statele Unite etc. La prima chemare, Maritain e gata ca din abundența sufletului său să comunice și altora lumina din Lumină.

Pe la noi n'a fost, dar pentru aceea știu cu siguranță că are destui prieteni, cari peste distanțele geografice — vorba d-sale — se unesc cu el în iubirea aceleași înțelepciuni divine. Mulți îl cunosc mai mult decât din nume; mulți îl citesc, mulți îl citează; mulți îl admiră în taină, dar n'au curajul s'o mărturisească, fiindcă — oricum — Maritain, îmi spunea unul dintre ei, ca orice om mare are și el un „păcat” mare, de talia lui, e creștin; ba chiar mai mult decât creștin: e *catolic* și încă — vorba respectivului — „mai catolic decât Papa”. Deși din această „vină” numai partea întâia este adevărată. Da, Maritain este catolic; însă nu e nici mai puțin și nici mai mult catolic decât Papa; mai mult nu, fiindcă e filosof; mai puțin nu, fiindcă e catolic; ori, cine crede mai puțin decât Papa, nu mai este catolic.

Totuși și la noi se găsesc oameni cu vederi ceva mai largi, pe care-i interesează mai mult ce decât *cine*. În afară de mediul catolic, au arătat simpatii față de opera lui Maritain — după cât știu — d. *Nae Ionescu*, care la cursurile d-sale de logică ținute după lucrările lui Maritain, și-a manifestat deseori stima în fața

¹⁾ J. DELHOMME, art. cit. p. 5.

studentilor. Nu mai puțin s'a manifestat în acest sens dl. *Mircea Eliade*, conferențiarul dlui N. Ionescu. Dl. Prof. *Brătleanu* dela Univ. din Iași, ca reprezentant al neotomismului juridic, are afinități de cugetare cu d. Maritain; iar d. Prof. *I. Petrovici* l-a avut pe Maritain ca „adversar“ la congresul de filosofie, ținut în amintirea lui Descartes. La acest congres Maritain, în comunicarea pe care a făcut-o, a arătat păcatul capital al filosofiei descartiene: *angelismul*, „conflictul dintre esență și existență“. Această comunicare a apărut și în Revista Fundațiilor Regale No. 1 din 1938. — Un și mai mare prieten spiritual al dlui Maritain, găsim — credem că nu greșim — în d. *Nic. Roșu*, care în însemnata sa lucrare „Dialectica Naționalismului“ are aprecieri juste și elogioase referitoare la Maritain și Et. Gilson. Poate însă, că dintre toți se distinge d. *Nichifor Crainic*, care ori decâte ori are prilej fi amintește numele cu stimă. Așa, în „Universul Literar“ XLVII No. 40 scriind un articol — care-l onorează — despre Francis Jammes și poezia catolică, amintește cum a fost convertit Jammes de către P. Claudel, cazuri — spune d-sa — curente în cultura franceză. „Un singur exemplu: *Jacques Maritain, celebrul filosof neotomist, a fost adus la catolicism de Léon Bloy*“ (sublinierea noastră).

Ori din care punct de vedere l-am privi pe Maritain, îl găsim om superior: *viața* ni-l arată ca slujitor perfect al conștiinței și al convingerilor sale; dușman al echivocului și al compromisului. Când rațiunea a sesizat adevărul, voința n'a ezitat să-l accepte cu orice risc. *Opera* ni-l arată măestru, care din materia cea mai rebelă, din idei, scoate armonii și frumuseți cari încântă mintea și vrăjesc inima muritorului. *Creștinismul* său este radical și integral, fiindcă a înțeles perfect de bine gândul lui Pius XI, de fericită memorie, după care creștinului nu-i este iertat să fie mediocru. Dar același lucru îl pretinde Maritain și dela alții: un umanism și un creștinism eroic, fiindcă este convins că nu numai în mod teoretic, ci și practic, fără de eroismul creștin *viața* nu valorează nimic.

18. Nu găsim, pentru a încheia aceste încercări, cuvinte mai potrivite decât acelea pe care le provoacă impresiile dlui *Domintque Auvergne*, din cartea „Regards Catholique sur le Monde“. Auvergne ni-l prezintă pe Maritain acasă la el. — „Cine s'ar îndoi, văzându-l, că Jacques Maritain are de prieteni pe ingeri? Când îl întâlneam, în tăia oră, am fost surprins, căci m'așteptam să găsesc un intelectual în înălțimile empireului filosofic, și când colo, văd un creștin în care sălăsluiește grația, aruncând asupra lumii privirea lucidă, nouă și candidă, de înțelept și de copil. Toți aceia cari au avut norocul de a-l ceta sau de a-i vorbi știu sau presupun observația

ascuțită, ușor pișcătoare, a acestui om de o informație atât de actuală și atât de vastă. Dar, oricât de mare ar fi ea, nu inteligența pătrunzătoare și logica este aceea care rezumă personalitatea lui Jacques Maritain, care-i dă trăsătura esențială, — cheia; aceasta este caritatea. O caritate larg deschisă, de tot primitoare, înțelegătoare, de tot dăruită, care crede binelui. Indată îți dai seama că cea mai mare parte dintre oameni, vai! nu știu de loc să creadă decât în rău. Pentru a crede în bine n'au mai rămas decât copiii — pentru că ei nu știu — și îngerii cari știu, însă sunt axați în adevăr — îngerii, și aceia dintre oameni cari sunt prietenii lor*.

„Jacques Maritain profesază la Institutul Catolic și trăiește la Meudon. O casă într'un frunziș. Aici muncește, aci scrie, aci primește. Viu la cărțile lui, viu la el, și sunt doi ca să facă primirea: el și dna *Rafssa* Maritain, pe care astfel o descria într'o zi un prieten: »*Ea pare o fiică a Fecioarei și este un soldat al lui Dumnezeu*«. Ea este inspiratoarea operei sale și colaboratoare la toate lucrările sale; ea însăși a scris o delicată carte asupra »*Ingerului Școalei*« și publică poeme admirabile.

„Cât de clare și proaspete convorbiri în această căsuță, în această grădină în povârniș răpos, cuib de verdeață, pe pajiștea stăpănită de culoarea mov a macilor cu frunzele cărnoase, înecându-se de sevă. Câte chinuri aduse de oameni tineri, cu fruntea cuprinsă de neliniște, câte grele confidențe se descarcă în acest port al harului*.

„De multă vreme vin astfel la Meudon. Acuma, de dincolo de Ocean, Maritain este chemat, și el merge*.

„Vine din Canada, se reîntoarce pentru America de Sud. Intre aceste călătorii, îl regălesc în grădina sa, plină de gălăgia paserilor“. (pg. 38—39).

Noi nu recomandăm opera dlui Maritain; se recomandă „brânza bună“, „peștele proaspăt“ sau „stofa engleză“, atunci când în realitate toate aceste lucruri n'au nici o valoare, fiindcă sunt falsificate și stricate; ori poate că tocmai din acest motiv sunt recomandate cu insistență. Tot ce se recomandă din partea cuiva, poate fi suspectat; opera lui Maritain se recomandă singură; mai mult, se impune în mod iresistibil atențiunii generale; de aceea n'are lipsă de reclamă.

Cu toate acestea. Astăzi, când cu trîmbițele judecății din urmă se prezintă cititorilor cea mai insipidă literatură; literatură care dezaxează rațiunea, paralizează voința și pervertește simțirea; literatură care în loc să umanizeze — nu zic să sanctifice, (ar fi prea mult) — promovează cu succes bestializarea; și când toate

acestea se întâmplă sub ochii noștri, ai crainicilor adevărului scorbrit din Cer, mă gândesc că oare ce fel de obligații ni se impun față de literatura, care nu se mulțumește numai cu umanizarea în cadrele naturii ci cu supraumanizarea omului prin grația sfințitoare? Cred că aci am atins o problemă de autentic apostolat al rațiunii, a cărei stare de plâns reclamă de urgență trecerea pe drumu, pătimirilor sale, a Samarineanului milostiv. Preoții și intelectualii creștini au încă un drum deschis spre acțiune. — Câți vor apuca pe el? și din ei câți își vor lua în serios rolul samarineanului?

Operele lui Jacques Maritain

„*Art et Scolastique*”, 3e édition (Louis Ronart et fils). —

Frontières de la Poésie (Louis Ronart et fils). — *Quelques pages sur Léon Bloy* (Cahiers de la Quinzaine. 1927) — *Réponses à Jean Cocteau* (Stock).

Trois Réformateurs, (Plon). — *Primauté du Spirituel*, (Plon). — *Théonas, ou les entretiens d'un sage et de deux philosophes*, 2e édit. (Desclée De Brouwer). — *Religion et Culture*, 3e édit. (Desclée De Brouwer). — *Du Régime temporel et de la Liberté*, 2e édit. (Desclée). — *Lettre sur l'Indépendance*, 2e édit. (Desclée). — *Humanisme Intégral*, (édit. Montaigne). — *Les Juifs parmi les Nations*, plaquette (édit. du Cerf). — *Questions de Conscience*, (Desclée). — *Le Crépuscule de la Civilisation* (édit. des Nouvelles Lettres).

La Philosophie bergsonienne, études critique, 2e édit. (Téqui). — *Le Docteur Angélique*, 3e édit. (Desclée De Brouwer). — *Réflexions sur l'Intelligence et sur sa vie propre*, 4e édit. (Desclée De Brouwer). — *Le Songe de Descartes* (Corréa). — *Les Degrés du Savoir*, 3e édit. (Desclée, De Brouwer). — *De la Philosophie Chrétienne*, 2 édit. (Desclée). — *Science et Sagesse* (Labergeirie).

Éléments de Philosophie, fascic. I.: *Introduction générale à la Philosophie*, 12e édit; fascic. II.: *L'Ordre des Concepts* (Petite Logique), 6e édit. (Téqui). — *Sept Leçons sur l'Être* (Téqui). — *La Philosophie de la Nature*, essai critique sur ses frontières et son objet (Téqui).

In colaborare cu Raïssa Maritain:

De la vie d'oraison, nouvelle édition revue et augmentée (Louis Ronart et fils). — *Situation de la Poésie* (Desclée De Brouwer).

In colaborare cu M. V. Bernadot, P. Doncoeur, E. Lajeunie, D. Lallement, F. X. Maquart: Pourquoi Rome a parlé (Spes) — *Citroyance de Rome*,

Raïssa Maritain : L' Ange de l' École (Desclée De Brouwer). — *Le Prince de ce Monde* (Desclée De Brouwer). — *Lettre de Nuit — La vie Donnée* (Desclée De Brouwer). — Traducere: *Jean de Saint-Thomas : Les Dons du Saint-Esprit*, préface du R. P. Garrigou-Lagrange, (Editions du Cerf, Juvisy).

Iar ultima carte a lui Maritain, apărută zilele acestea: „*Quatre Essais sur l' Esprit*“ (Desclée de Brouwer).

IOAN MICLEA

„REVISTA POLITICĂ ȘI LITERARĂ“

ISTORIC ȘI PROGRAM.

Inceputul secolului al XX-lea rezerva neamului românesc ultimul prag, ce trebuia trecut, în evoluția sa politică-națională.

După afirmarea ființei politice-naționale a Românilor, Ardelenii, încrezători, după 1880, în steaua noului regat român și adeseori la îndemnuri și cu sprijin venite de dincolo de munți, s'au angajat la o luptă națională cu lărgime și profunzime de vederi atât de remarcabile și cu abnegație și entuziasm atât de mari, încât reconstituite azi, acțiunile și scenele vieții de atunci, prin eroismul și curătenia lor spirituală, ne evocă momentele de mare avânt cultural din istoria noastră. Actul ce mai trebuia împlinit, — Unirea tuturor Românilor — chiar pentru asigurarea trăinicieii lui, necesita o cât de puțină, dar reală pregătire și oțelire, a tuturor factorilor vieții românești. Concomitent deci cu lupta zilnică în arena politică a imperiului austro-ungar, arenă cu luptători lacomi și cruzi și cu arbitri ori neputincioși ori total arbitrari, Românii ardeleni simțeau necesitatea și obligația de a cultiva și construi viața națională în toate tărâmurile: cultural, economic și social. Mijlocul cel mai eficace pentru realizarea acestui program era presa. Așa se explică existența atâtor publicații (ziare, gazete, reviste) între 1880-1914, entuziasmul și abnegația cu cari au fost acestea întemeiate și susținute, precum și prestigiul și importanța unora din ele pentru viața frământată a acelor ani.

Alături de bătrâna dar încă vigoasă *Gazeta Transilvaniei* dela Brașov, cel dintâi cotidian românesc, existau în această epocă: *Federațiunea* și *Albina* la Budapesta, *Tribuna* la Sibiu apoi la Arad, *Românul* tot la Arad; *Telegraful Român* la Sibiu, *Unirea* la Blaj

ș. a. iar ca reviste: *Orizontul* și *Răvașul* la Cluj, *Transilvania* organ al „Astrei”, *Familia* lui Vulcan la Oradea și *Luceafărul* la Budapesta și Sibiu, care își asigurase încă în primii ani de apariție regența publicistică ardelene. În mijlocul acestora, adevărate tribune ale naționalismului și culturii românești ardelene, apare, la Blaj, în Septembrie 1906, „*Revista politică și literară*”, din inițiativa și entuziasmul luptătorului și literatului Aurel Ciato. Incadrată în istoria publicistică blăjene, ea urma publicațiile lui Timotei Cipariu, (*Organul Luminării*, *Organul național*, *Învățătorul Poporului*, toate la 1848, și *Arhiv pentru filologie și istorie*), *Foaia școlastică* a lui Ștefan Pop (1873-1881), *Foala școlastică* a lui Ioan German (1883-1886), *Foala bisericească și școlastică* organ al provinciei mitropolitane (1887-1890), și avea ca tovarășe de apariție *Unirea* și *Foala școlastică* de sub conducerea dlui I. F. Negruțiu.

Ca periodic blăjan „*Revista politică și literară*” însemnează un pas de evoluție, căci este cea dintâi publicație literară cu bogăție de material și colaboratori, cari, după cum vom vedea, o ridică între revistele cu drept de a intra în istoria literaturii actuale, iar ca periodic ardelean, pe lângă importanța literară, ea se impune atenției prin nizuința de a face o școală politică științifică, încadrând discuția problemelor zilei în teoriile politice, sociale și juridice ale timpului.

Bazat pe aceste considerațiuni și convins că reconstituirii sintetice a străduințelor publice românești din Ardeal, de dinainte de 1914, trebuie să-i premerge răsfoirea diferitelor publicațiuni ale timpului, considerând încercarea de față un modest pas pe acest drum, voi înfățișa: istoricul și programul, ideologia și lupta politică și importanța literară a acestei publicațiuni blăjene.

*

„*Revista politică și literară*” își extinde apariția, cu o întrerupere mai îndelungată și cu oarecari întâzieri, dela 1 Septembrie 1906 până la Aprilie 1914. Întreruperea apariției s'a făcut între August 1907, când apare ultimul număr din anul I., până în 1 Aprilie 1909 când apare întâiul număr din anul al II-lea.

La început, în conducerea internă, editor este *Iunlu Br. Hodoșiu*, prim-redactor și proprietar *Aurel Ciato*, iar redactor responsabil *Augustin Gruțița*. Iunlu Br. Hodoșiu deține rolul de editor numai pentru anul I., în restul timpului figurând Aurel Ciato ca director-proprietar-editor. Augustin Gruțița rămâne redactor responsabil până în toamna anului 1909, (an. II. nr. 6) când îi ia locul *Ioan Mihu*, care cu o mică înlocuire, tot din partea lui A. Ciato

(an. III. nri. 2-3, 4-6, 7), își menține acest loc până la sfârșitul apariției revistei.

Contribuție spirituală la conducerea și susținerea revistei a avut numai A. Ciato. Iunie Br. Hodoșiu a avut, desigur, în anul întâiu de apariție, rolul financiar, iar Augustin Gruția și Ioan Mihu ca redactori responsabili, pe lângă îndeplinirea rolului de corectori interni, aveau mai ales misiunea de a acoperi cu riscul libertății personale, acțiunea naționalistă a publicației, care putea atrage asupra ei, ori când, tăișul ascuțit al sancțiunilor stăpânirii, extrem de vigilentă și necruțătoare. Trebuie să recunoaștem, ca un pios omagiu, că și unul și altul au avut norocul de a-și împlini misiunea până la capăt, căci pentru atitudinea lor au fost duși în fața judecății și au gustat chiar regimul închisorilor maghiare.

Greutățile cu cari au avut de luptat conducătorii revistei au fost multe și variate. Prea puținele posibilități ale Tipografiei Seminariale din Blaj, din cauza căreia de multe ori se trecea termenul de apariție, lupta cu cititorii cari nu se prea îndemnau cu plata abonamentului, străduința lărgirii cercului de colaboratori, și în câteva rânduri, polemici cu alte publicații pentru justificarea dreptului la existență, pe lângă greutățile comune tuturor redacțiilor, au creat „*Revistei politice și literare*” greutăți mari, pe cari numai un suflet entuziast ca al lui A. Ciato le-a putut birui.

Revista este tipărită la trei tipografii: la Tipografia Seminarului Arhiedecezan, Blaj (An. I. Nr. 1 — an. IV. Nr. 3 și an. V. Nr. 3, ultimul al apariției), la Tipografia „Carmen”, Cluj (An. IV. nr. 6 — An. IV. nr. 9-10, ultimul din acest an) și la Tipografia „Concordia”, Arad (An. V. nr. 1 — An. V. nr. 2). Motivul acestei schimbări de tipografie se mărturisește în Nr. 6 al an. IV. pg. 168:

„Cu numărul de față »Revista politică și literară« începe a se tipări la tipografia »Carmen« din Cluj. Avem cele mai bune nădejdi, că făcându-se această schimbare, am asigurat pe viitor apariția regulată a revistei, ceea ce înainte nu s'a putut face din cauza aglomerării de muncă peste puteri, ce era la tipografia noastră din Blaj”.

Considerând însă repede trecere pe la Cluj și Arad, ca să se revină iarăși la tipografia blăjană, pe care într'un moment de furie o socotea a fi „numai și numai pentru mulțumirea și îndestulirea „cercului fermecat”, credem că, alături de aglomerarea muncii la tipografia locală, directorul-editorul și proprietarul A. Ciato asigura cu greu plățirea regulată a numerelor apărute. Cu toate greutățile de ordin material trebuie să menționăm că forma externă și partea tehnică a revistei au mers într'o continuă evoluție, ajungând în ul-

timele numere, mai ales în cele tipărite la Cluj și Arad, la o realizare care concura pe cea a „*Luceafărului*”. Tot în cadrul acesta material și tehnic menționăm că dela început „*Revista politică și literară*” „apare în 1 a fiecărei luni” (mai târziu „odată pe lună”), dar se intenționa apariția ei săptămânală. În această direcție nu s'a reușit decât abia în anul IV. Nr. 5 să se înceapă apariția bilunară. Apariția bilunară n'avea să țină mult, abia două numere. Cauza va fi fost entuziasmul prea mare în hotărârile luate ori greutatele materiale? Cuvântul conducerii ne face să credem și una și alta. În articolul de fond „*Un pas înainte*” (An. IV. nr. 4, pag. 99), după ce se anunță că „începând cu 1 Martie »*Revista politică și literară*« va apare regulat în 1 și 15 a fiecărei luni”, se motivează hotărârea astfel: „Răspundem prin aceasta unei nevoi simțite, unor așteptări, ce ni s'au exprimat cu stăruință din nenumărate părți”.

Tot în an. IV. nr. 7-8 (pag. 216) — suntem în anul 1912 — se revine asupra hotărârii, realizată abia cu nr. 5 și 6.

„În urma neprevăzutei și gravei crize financiare ce a dat de odată peste țara noastră, nu am putut să ne asigurăm cauziunea necesară pentru acest scop... Abia acum ne-a succedat să găsim o modalitate, care să ne asigure suma trebuitoare”.

...*Cu 1 Octomvrie apoi (începutul anului V. de apariție), revista noastră va apărea negreșit de 2 ori pe lună*”.

Dar nu numai că apariția bilunară nu se mai realizează, dar chiar nr. 4-8 apare cu o „mare întârziere”, din anul IV. se suprimă nr. 11 și 12, iar din anul V. al apariției nr. 1 și 2, cari aparțineau lunilor Octomvrie și Noemvrie 1913, se consideră a fi ai lunilor Ianuarie și Februarie din anul 1914, pentru a îndepărta „confuzii provenite din faptul, că revista noastră a început să apară în cursul anului și nu în luna Ianuarie, o dată, cu care publicul nostru este atât de obișnuit”, (Redacțional An. V. nr. 3-4 pag. 88) iar nr. 3-4 este socotit al lunilor Martie—Aprilie 1914. El este și ultimul după colecția ce ne stă la îndemână. Din toate aceste străduinți, promisiuni și eforturi, ca și din puținul ce s'a putut realiza din cele propuse, reese și spiritul de boem al directorului A. Ciato, dar fără îndoială există aci și ceva din drama celor mai multe din publicațiile noastre din trecut și prezent. Cauza nenorocirii stă în lipsa unui public cititor, suficient ca număr și destul de ridicat moralicește și materialicește, care să poată susține mai multe publicații periodice. Acest lucru îl știa și directorul „*Revistei politice și literare*” și de aceea, aproape în fiecare număr, adresează câte un „redacțional” cu îndemnuri și cu felurite promisiuni atrăgătoare ori adeseori cu rugăminți și amenințări eșite dintr'o inimă rănită

de durere în fața neputinței și neînțelegerii publicului cetitor. O sinteză a acestora face A. Ciato în articolul „Pro domo” (an. III nr. 2-3 pag. 74), în care relevă atâtea cazuri de neînțelegere din partea cititorilor și de „adevărat martiriu și un istovitor și neînterupt sacrificiu” din partea celor consacrați publicisticii. Acestea se întâmplă fiindcă, afirmă el, „la noi încă n'a ajuns presa să fie apreciată ca la alte neamuri culte și tot interesul, ce i se arată, este de cele mai multe ori numai un tribut foarte ieftin, cu care își plătesc generositatea aceia, cari nu vor să-și piardă atributul de buni naționaliști”. Cu acestea încheem relevările din greutățile tehnice-materiale întâmpinate de Revista politică și literară, în existența ei atât de zdruncinată.

În viața unei publicații alături de greutățile materiale-tehnice se ivesc însă, chiar dela început, o serie de probleme de ordin moral: câștigarea cât mai multor colaboratori distinși, formarea unui curent favorabil în opinia publică și câștigarea unei binevoitoare prezentări și recenzări din partea publicațiilor. Din materialul cât l-am putut aduna, trebuie să recunoaștem că din punctul acesta de vedere existența „Revistei politice și literare” a fost mai normală și am putea afirma că a realizat chiar o treptată evoluție, încât dacă n'ar fi fost atâtea greutăți materiale și dacă n'ar fi izbucnit războiul, în 1914, ea și-ar fi putut consolida existența, asigurându-și o lungă viață și o mare importanță.

Numărul colaboratorilor crește din an în an și chiar dela număr la număr. La cei cari figurează pe coperta numărului I. din anul întâiu (Ion Gorun, Al. Lapedatu, Al. Ciura, Dr. C. Maniu, Dr. Iuliu Maniu, Dr. V. Meruțiu, Dr. G. Moroianu, Luca Rusu, M. Sadoveanu Dr. Ioan Scurtu) se adaugă în decursul timpului, între colaboratorii activi, nume distinse deja ori devenite mai târziu distinse, ca: Ioan Agârbiceanu, Aurel P. Bănuțiu, N. Dunăreanu, Corneliu Moldovanu, D. Nanu, L. Rebreanu, Aurel C. Popovici, M. Strajanu, Dr. Ioan Rațiu, Dr. Ștefan Pop, Dr. Alexandru Vajda, I. U. Soricu, A. Melin, Emil Gârleanu, G. Coșbuc, Nichifor Crainic, Aron Cotruș, George Gregorian, ș. a. Unora dintre aceștia, cum e cazul dlui Nichifor Crainic, Revista politică și literară le-a ocrotit începuturile și tuturor, desigur, le-a dat prilejul unei largi prezentări în lumea intelectuală românească din Ardeal și vechiul regat. ¹⁾ De altă parte colaborarea

¹⁾ În numărul 2-3 an. III se anunță că prof. I. Anușca din Brăila a înscris 21 de abonați; iar în articolul „Pro domo”, citat mai sus, A. Ciato vorbește de 400 abonați intelectuali restanți dintre cari 220 sunt адвоаți. Semn că cele circa două mii de numere câte se tipăreau se împrăștiau în toate părțile și clasele sociale ale neamului românesc.

lor ridică prestigiul publicației impunându-o publicului și vieții literare-culturale de atunci ca pe una dintre cele mai alese, iar ceretătorului de azi și de mai târziu, ca pe o revistă în coloanele căreia se găsesc multe din întâiele lor realizări artistice, atât de necesare celui care vrea să precizeze formațiunea și evoluția unui talent. Inmulțirea aceasta a colaboratorilor se făcea cu oarecari insistențe din partea directorului care avea totdeauna înaintea ochilor asigurarea tratării cât mai temeinice a problemelor cuprinse în program. O deducem aceasta din bucuria cu care vestea cititorilor rând pe rând inmulțirea colaboratorilor. Reținem un exemplu :

...„Ne măgulim să putem vesti pe cititorii noștri, că cel mai **distins scriitor politic al neamului nostru, dl Aurel C. Popovici, a avut deosebita bunătate să ne pună în vedere pe viitor colaborarea Dsale cât mai intensivă. Prin contribuția acestui spirit genial, revista noastră credem, a reușit să apuce direct calea spre ținta pentru care a fost creată.**

„Chiar în numărul proxim apoi, vom începe publicarea cântului XXIII din *Odyssea*, splendida traducere a dulcelui nostru poet George Coșbuc, care a avut amabilitatea să ne-o pună întreagă la dispoziție. Asemenea dnii D. Nanu și Corneliu Moldovanu, nume atât de scumpe în literatura noastră, precum și mulți alții ne-au promis tot sprijinul lor“. (An. IV. nr. 7-8 pag. 216). N'a lipsit nici sprijinul și buna apreciere a marilor personalități. (Lucrul acesta e necesar vieții, cu multe iluzii și desiluzii, dintr'o redacție, aproape ca sarea în bucate.) Iată ce ne mărturisește în această privință însuși directorul »Revistei politice și literare« :

...„Încă dela început, o grupă puternică de scriitori ne-au onorat cu sprijinul lor, iar lumea cu adevărat intelectuală a urmărit și apreciat într'un chip foarte măgulitor pentru noi, străduințele noastre. Astfel regretatul Augustin Bunea a fost unul dintre cei mai buni sprijinitori ai noștri, nu numai prin scrisul său, ci prin tot interesul și dragostea, ce ne-o arăta, accentuând totdeauna în termeni foarte elogiosi dreptul la existență a revistei noastre. Ilustrul decedat Alexandru de Mocsonyi ne-a adresat asemenea șire călduroase de bună urare relevând bunul rost al unei asemenea reviste.

Iar astăzi bărbați politici ca dnii Aurel C. Popovici, Maniu, Vajda și alții, precum și o întreagă pleiadă de scriitori de știință și de literatură frumoasă decorează cu scrisul lor coloanele revistei noastre“. (An. IV. nr. 4 pag. 99).

Publicațiunile deasemenea au salutat cu bucurie apariția »Revistei literare și politice« și unele, ardelenes sau de peste munți, au

avut chiar dela început cuvinte de laudă pentru ținuta și materialul publicat, recomandându-o publicului cititor ca pe o revistă bine venită. Astfel:

Tribuna din Arad afirmă: „dacă se va menține la nivelul acestui număr (nr. 1), va lua iute locul prim între publicațiunile de genul acesta“;

Răvașul din Cluj, după reproducerea sumarului nrului 1, încheie: „Dorim »Revistei« din Blaj — unde nu trebuie să mai lipsească nici când un organ literar — cea mai desăvârșită isbândă“.

„*Viața Românească*“ dela Iași susține că „Revista politică și literară“ (Blaj) dela început ne face să credem, că e menită să însemne ceva în mișcarea politică și literară a fraților de peste munți“...; iar *Libertatea* conchide că „vrednicește bunul sprijin al publicului inteligent“. Tot cu bunăvoință este menționată încă dela început în *Revista Bistriței*, *Meseriașul*, *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful Român*, *Viața literară* ș. a. Dar, orice acțiune omenească, binevenită pentru atâția, produce îngrijorare și resentiment pentru unii. „Revista politică și literară“ dela Blaj, — și aceasta este indirect o bună apreciere a ei — a fost considerată de către „*Luceafărul*“ (No. 17-18 din 15 Oct. 1939), ca acțiune de incomodare. După apariția numărului 2, revista budapestană, mutată deja la Sibiu, li menționează apariția și încheie: „noi le trimitem urări de viață îndelungată și spornică din cea mai curată inimă, deși nevoia unei noi reviste literare nu o înțelegem, când și cele cari există sunt prea multe pentru puterile publicului nostru“. La această întepătură răspunde „*Sămănătorul*“ din București, care recenzând pe larg numărul 3 al „*Rev. politice și literare*“ încheie: „este, prin urmare un număr foarte bogat și interesant, care, credem, că va dumeri și pe confrății și prietenii dela „*Luceafărul*“ asupra bunului drept de existență al noii reviste“. Redactorii revistei „*Luceafărul*“ aveau însă mai multe de spus, deaceia, fără a avea nici o provocare din partea revistei blăjene, în numărul 21-24 (15 Dec. 1906) ocupându-se la cronică, sub titlul „Alt an, alte nădejdi“, sub semnătura O(ctavian) G(oga), de noutățile publicisticii române, dedică „Revistei politice și literare“ următoarele:

„Și-acum ca să nu se creadă că niscăi pricini confesionale ne îndeamnă să fim aspri, (înainte combătea ideia unei rev. teologice la Sibiu) vom spune aici că nu înțelegem politicianismul teoretic al celor mai multe articole îngrozitor de științifice ale „Revistei politice și literare“, care apare la Blaj. ...Dealtfel vom mai vorbi și despre această pretinsă necesitate a politicii teoretice cât și despre lipsa unei alte reviste literare“ (pag. 472). Cu aceste „aspre“

aprecieri, negându-se și valoarea poetică a unei poezii a lui Ciato, din care se citează versul, bine ales, „Titani cu piept de taur”, se începe o polemică interesantă între cele două publicații, din care, dacă „Revista politică și literară” n'a eșit învingătoare, adversarul fiindu-i mai vechiu și mai stăpân pe puterea cuvântului, mai curând ne vine a declara că n'au fost nici învinși, nici învingători. Vom schița această polemică cu replici și contra replici atât pentru interesul cunoașterii mai bine a ceea ce voia să devină „Revista politică și literară” cât și pentru prețuirea combatantului, *Octavian Goga*, dela „Luceafărul”. Deocamdată „Revista politică și literară”, prin condeiul directorului său, reproduce rândurile de mai sus (în an. I. nr. 5 Jan. 1907), nerecunoscând defectul de a fi prea științifice al unor articole și acuzând pe *Oct. Goga* de rele intențiuni atunci când ca secretar al „Astrei” tratează „aspru” o „foaie per eminentian naționalistă”, așteptându-se dela el „mai curând îndemn și încurajare”. A. Ciato nu uită a aminti aci printr'o simplă subliniere ca atribuit pe lângă numele lui Al. Ciura „fost director al „Luceafărului”, de o eventuală supărare între cei doi literați, — Al Ciura nu mai figurează la „Luceafărul”, decât între colaboratori, — care supărare ar putea fi mobilul nemulțumirii revistei dela Sibiu. Față de astfel de acuze și aluzii putea să tacă Oct. Goga? Desigur, nu. Răspunsul urmează curând (Luceafărul nr. 1, 1907 pag. 23) sub titlul „Niște lămuriri”. O. G. își rezumă ceea ce a voit să spună când a acuzat de stil prea științific astfel: „doream să le spun domnilor dela revista din Blaj, că pentru publicul căruia se adresează e cel puțin o greșală să scrie articole de abstracțiuni, fără folos, și aceste într'o românească cu foarte multe greșuri”... Se citează două fragmente din articole, drept demonstrație și se continuă pe un ton mai aspru: „Nu mi se dă dreptul de a contesta necesitatea unei noi reviste literare, când se publică bucăți literare slabe în noua revistă și când colaboratorii ei cei mai merituoși sînt colaboratori ai altor reviste, a căror contribuție pentru revista nou înființată provine numai din îndemnul unei generosități de ocazie? Eu cred că am dreptul acesta și prin această explicare cred că am lămurit și pe domnul dela Blaj cel cu exclamația latinească și pe dl Scurtu, care într'un număr din „Sămănătorul” ar dori să ne „dumirească”... „asupra bunului drept de existență” al revistei din Blaj”. Drept încheiere a acestor lămuriri, cari ocupă mai bine de trei coloane, O. G. declară: „Nu cred că voi mai răspunde la alte răspunsuri... răspunsul cel mai nimerit îl vor da „Revistei politice și literare” cititorii înșiși cari sunt liberi să o aboneze sau ba”.

Fără îndoială aceste „lămuriri” ale „Luceafărului” sunt aspre

cu noua revistă blăjană. Întreg cuprinsul acesteia este aspru criticat atât în fond cât și în formă, iar rândurile de încheiere denotă dispreț sau cel puțin orice desinteresare de felul cum va fi primită din partea cititorilor. Redacția revistei blăjene sesizează bine ruptura sufletească dintre cele două redacții și de aceea ne-am aștepta la un răspuns cu emfază care să acopere eventualele defecte descoperite, mai ales cele de stil și limbă românească, dar A. Ciato să mulțumește să menționeze la „Reviste“ rezumatul lămuririlor și se încheie: „Nouă nu ne face nici o plăcere să ne prindem la hărțuială cu dsa (O. G.) chiar acum, când ca poet își trăește lunile de miere“. Era la mijloc teama de cel mai tare, ori modestia? Se pare mai mult că A. Ciato nu dorea să ducă lucrurile prea departe cu „Luceafărul“ a cărei hegemonie era afirmată definitiv în literatura ardeleană, cu tot resentimentul mărturisit de „Sămănătorul“ prin aprecierea la adresa „Rev. polit. și lit.“ citată de noi mai sus. În acest timp, „Luceafărul“ mai era în polemică cu G. Ibrăileanu dela „Viața Românească“ din Iași, discutând Morala în artă și cu *Revista Teologică* din Sibiu. Problema încheerii cu învingere a acestor „hărțueli“ devine atât de principală în redacția „Luceafărului“ încât în nr. 1, 1907 (pag. 21) la începutul croniceii, după ce se afirmă consolidarea stării materiale și morale a revistei, se declară, ca o întregire de program: „Revista „Luceafărul“, pe lângă munca pozitivă, va lua asuprași sarcina grea și ingrătă, să ajute publicului a face cât mai curând *selecțiunea* între roada bună și cea rea a presei noastre“. Pentru împlinirea acestei promisiuni în nr. 4-5 (1907) la cronică, sub titlul „*Rătăcliri*“ (fără semnătură, dar se recunoaște condeii lui Oct. Goga) se ocupă de Viața Românească, Revista politică și literară și Revista teologică dela Sibiu. În ce privește revista blăjană, pe lângă invinuirea că nu răspunde la „obiecțiunile“ și „nu caută să analizeze spusele“ reținem: „Credem că altruismul de a susține *astăzi* reviste cu teorii, cari par a fi destinate pentru urmașii noștri de peste 100 ani, e o naivitate“. Noi am dori ca „Revista politică și literară“ să stea de vorbă cu noi, să ne lămurim: care este adevărul? Va avea curajul să-l privească în față?... Declamatoria și naționalismul de paradă a trecut — *astăzi* fapta vorbește!“ Din cele anunțate până acum judecata cronicarului dela „Luceafărul“ asupra „Rev. politice și literare“ este limpede: partea de teorie politică nu este o necesitate, și pe lângă aceasta e scrisă rău; partea literară e slabă, colaboratorii statornici n'au talent, iar cei cu talent colaborează din generozitate ocazională, în concluzie revista n'are drept de existență. Totuși, înainte de dispariția ei, cronicarul dela „Luceafărul“ așteaptă un răspuns,

dacă „domnii“ dela Blaj vor avea „curajul“. De fapt la Blaj era „curajul“ necesar și răspunsul se pregătea. Intre timp însă apare nr., 7 an. I. din Rev. politică și literară“ care este recenzat bine în „Luceafărul“, probabil nu de Oct. Goga, menționându-se colaborarea lui Sadoveanu, Gârleanu și I. Agârbiceanu și încheind : „Asupra părții »politice« nu ne mai oprim, ca să nu ne mai repetăm părerile și să mai provocăm supărări. In orice caz ne bucurăm că revista din Blaj se apropie în partea ei literară tot mai mult de nivelul revistelor bune“. (An. VI. nr. 7 pag. 139). Este aci, fără îndoială, o retractare din asprimea judecății anterioare, dar în acelaș timp apărea la Blaj nr. 8 (Aprilie 1907) din „Rev. polit. și literară“ aducând pe extinderea a lor patru coloane și jumătate de text (pag. 252-254) răspunsul cerut de redacția „Luceafărului“. Articolul „Răspuns Luceafărului“ semnat de A. Ciato, este amplu și demn. Cu toate micile înțepături inerente polemicei, și cu toată lipsa stilului poetic, denotă o ținută mai academică decât cronicile revistei dela Sibiu. Iată cum se combat acuzele „Luceafărului“ rezumate de noi mai sus.

...„Revista noastră este înainte de toate *politică*. In articolul „Programul nostru“ am spus limpede și la înțelesul tuturor... care este scopul revistei și care este direcția în care vom lucra. Nu ni se poate arăta o singură abatere dela programul nostru. Din contră, credem că în unele chestiuni de însemnătate pentru stabilirea liniilor mari ale politicei românești am spus părerii a căror temeinicie a fost justificată mai târziu prin faptul, că și reprezentanții națiunii noastre în parlamentul ungar s'au pus pe acelaș punct de plecare și au formulat rostul nostru în cadrele statului ungar, așa cum l-am privit și noi. Cu toate acestea domnii dela »Luceafărul« nu recunosc îndreptățirea de a fi a revistei noastre... Dlor ne fac o »aspră« mustrare, că bravii »alegători« nu vor înțelege scrisele noastre. Ca și cum politica ar fi o căciulă mare sub care să încapă toți : și poeți și alegători ! Nu domnilor, este chiar o mare nenorocire, că la noi și aceia, cari nu au nici o pregătire politică, nici simțul politic necesar, vor să ne ferească cu orice preț, desconsiderând sau bagatelizând ceea ce nu înțeleg, căci vezi Doamne, politica-i pentru toți...

„Dară ne surprinde mai mult faptul, că să pot găsi oameni inteligenți, cari să tragă la îndoială *rostul tratării teoretice a chestiunii de naționalitate*. Adecă cum, să ne pornim așa numai după instinct, după cum ne taie capul?... Fără să cunoaștem ce e naționalitatea, fără să știm cari sunt elementele ei constitutive, cari sunt condițiile ei de viață, cari sunt drepturile inerente ei, cari sunt cadrele în cari poate să se miște liber, cari sunt legile după cari se face evoluția popoarelor?...

...am arătat (în broșura: *Notă și reflecțiuni la situația politică a Românilor din regatul ungar...*) că direcțiunea politicei viitoare are să fie: „de a iniția, a încuraja și crea chiar o literatură politică, prin care cu conștiința întărită să ajungem la *unitatea de gândire*, la acest al doilea studiu în evoluția națională“... aceasta este ideea fundamentală dela care am pornit, acesta este scopul revistei noastre... și nu cârtirea, nu declamatoria, nu naționalismul de paradă“...

Pentru partea literară a revistei apărarea e mai searbădă. A. Ciato recunoaște că poesiile sale „dacă nu vor corespunde întocmai tuturor cerințelor artei, au însă și ele o parte bună: încălzesc și întăresc conștiința românească a celor mulți, cari nu sunt așa de scrupuloși în ale artei“, iar în ce privește statornicia colaboratorilor, de a căror valoare artistică este convins, lasă timpului să arate „câți dintre colaboratori ne sunt colaboratori numai dintr'o „generozitate de ocazie și câți nu“. Pentru necorectitățile de limbă A. Ciato declară: „eu n'ăși face niciodată caz dintr'aceea, că un scriitor ardelean mai face câte-o greșală limbistică când toată educația noastră la școalele superioare se face în limbă străină“. Acest răspuns temeinic al „Revistei politice și literare“ nu este învrednicit, cum ne-am aștepta, din partea „Luceafărului“ decât cu o menționare cam caustică, ce-i drept, la poșta redacției din numărul 8, 1909 (pag. 163) din care, în șirul ideilor combative reținem două rânduri: „Nu vrem să ne luăm pe suflet păcatul de a fi contribuit la desființarea nimăru, — de aceea fiți sănătoși!“ Se cuprinde aci o renunțare la luptă desigur ironică, dar totuși un gest nobil făcut din partea celui mai tare. Nu știu în ce măsură va fi avut răsunet în rândul cititorilor această atitudine de suprimare a „Luceafărului“ dar fapt e că „Rev. politică și literară“ se lupta cu multe greutăți financiare cu toată sporirea de abonați ce i-o adusese fuziunea cu rev. *Orizontul* (an. I. nr. 5 pag. 159) de-aceea în numărul 11-12 (an. I. Iulie-August 1907) în loc de editorial se anunță cititorilor, că neputând corespunde intențiunilor în apariția ei lunară, și neavând posibilități pentru scoaterea săptămânală, se sistează apariția revistei „până ce vremuri mai bune ne vor îngădui să o scoatem de nou conform intențiunilor noastre“. Interruperea apariției se menține până în Aprilie 1909, când, datorită situațiilor politice din imperiul Austro-ungar, „mulți dintre cei mai distinși cugetători ai neamului românesc“ au ajuns la convingerea „că cea dintâiu problemă, ce trebuie să o realizăm, dacă vrem ca lupta noastră să nu fie numai un sbucium în domeniul contradicțiilor, este să ne creăm *idealele mari*, cari să ridice deopotrivă și

viața individuală și viața colectivă, să creăm pe baza acestor ideale *unitatea de gândire, care să ne dea puțința organizației și a muncii solidare* (an. II. nr. 1). Asemenea postulate naționale reclamau un organ de publicitate, rol pe care, trebuie să recunoaștem, „Revista politică și literară“ dela Blaj era cea mai chemată a împlini. Reaparitia revistei dela Blaj este menționată de „Luceafărul“ (cronica, nr. 8, 1909 pag. 191) cu răceală, lăsând să plutească printre rânduri umbrele supărării din trecut, restrângând punctul de atac la autorul articolelor politice. „Poate cu timpul să devie o revistă bună și folositoare, mai ales dacă se va găsi cineva să trateze limpede și temeinic problemele politicei noastre“. Va să zică revista blăjană avea acum dreptul la viață, iar „problemele politicei noastre“ trebuiau tratate limpede și în mod teoretic! Cu aceasta, după cunoștința noastră, se încheie polemica între cele două publicații românești. Din ea deprindem două note caracteristice: superioritatea în gust și simțire artistică a revistei „Luceafărul“, unde stăpâna muza și spiritul de luptă; organizare și constructivitate națională la „Revista politică și literară“ dela Blaj, unde stăpâna dorința de a instrui națiunea.

Și acum cu toată anticiparea ce am făcut, sporadic și întâmplător, din ideile cari preocupau conducerea „Rev. politice și literare, credem că e totuși necesar a ne opri mai insistent asupra programului anunțat (nr. 1 an. I Sept. 1906), căci numai cunoscându-l și raportându-l la evenimentele și problemele politice ale acelor ani, vom putea preciza dreptul ei la existență ca o publicație necesară, și vom putea aprecia just contribuția revistei în viața politică și literară românească din Ardeal, dela începutul secolului al XX-lea.

„Programul nostru“ este semnat de A. Ciuto și are motto: „ori devenim un popor model, ori ne prăpădim“ (N. Iorga). În acest motto se cuprinde deja misiunea de constructivitate națională ce și-o impune „Rev. polit. și literară. Iată, prin citare fragmentară, și ideile acestui articol-program. Autorul constată întâi că luptele naționale anterioare „nu puteau să dea rezultate mai favorabile, fiindcă „cestiunea noastră națională, a fost privită întotdeauna numai ca o cestiune de drept“...

„O cestiune națională numai atunci o apreciem din punct de vedere politic, când o privim ca pe o cestiune pentru sine și scopul precum și mijloacele pentru atingerea scopului propus, îl derivăm din ideea de naționalitate“...

Ideea conducătoare deci, care să ne servească drept bază, cadru și normă de conduită în toate acțiunile noastre, trebui să ne fie înainte de toate: *ideea de naționalitate*.

„Pornind din această idee, ni se deschide larg orizontul problemelor viitoare, și ne rămâne posibilitatea să vedem clar sterilitatea luptelor de până aici.

„Direcțiunea ce vom observa este națională în înțelesul cel mai curat și mai rațional al cuvântului. Urmând această direcțiune, vom stăruii înainte de toate asupra priceperii corecte a ideii de naționalitate în toate aplicările ei atât etice, cât și juridice, cât și politice! Vom ținea cu rigoare seama, de elementele constitutive ale ideii de naționalitate și vom arăta căile și mijloacele, prin cari aceste atribute vor câștiga tot mai mult în conținut, întărind astfel baza pe care stau și asigurând evoluția normală a naționalității noastre.

„Nu vom trece cu vederea, urmând această muncă, rolul însemnat ce pot să-l aibă în anumite împrejurări, rezultatele științifice de diferite categorii, precum și tendințele etice, cari sub diverse lozince își reclamă... recunoașterea, prezentându-se ca tot atâtea preludii ale politicii noastre“.

„Dară vom ținea și mai mult seamă de calitățile speciale ale naționalității noastre și vom fi neobosiți în desfășurarea problemelor, cari să corespundă acestor calități și să remarce înalta noastră misiune în șirul popoarelor civilizate.

Vom ținea seamă și de hotarele politice, și vom căuta să împăcăm rostul ființei noastre cu cerințele patriotismului cinstit, dar în acelaș timp și cu aspirațiunile întreg neamului românesc ca entitate etnică...

Ce privește latura de ordin disciplinar, recunoaștem și ne supunem fără ezitare hotărârilor partidului național român; programului său însă nu-i vom da aceea interpretare servilă, care nu admite schimbări, ci vom ținea seamă de natura propășirii moderne, care calculează cu toate ideile, frământările și formațiunile nouă.

Vom ști însă la momente mari să facem concesii chiar și pe contul ideilor, dacă aceasta ar reclama-o interesul solidarității naționale.

...„Vom judeca toate acțiunile bărbaților politici“...

„Nu vom face cult personal și nu vom exagera meritele nimănui, dară nici nu vom lăsa să se monopolizeze aprecierca valorilor“...

În rezumat se propunea deci: lămurirea ideii de naționalitate în toată plinătatea ei; întărirea și cultivarea calităților speciale ale națiunii române și aceasta ținându-se seama și de aspirațiunile întreg neamului românesc; străduința spre o evoluție normală a vieții românești ardelen, dar fără sdruncinarea solidarității națio-

nale și înfârșit o apreciere atentă dar obiectivă a acțiunilor bărbaților politici. Interesant de observat că în „programul nostru” nu se amintește de loc de partea literară, căreia după cum vom vedea, la rândul său, totuși i se puneau la dispoziție mai multe pagini decât articolelor politice. Întrebarea este: [acest program aducea vreo idee nouă în viața publică a Românilor ardeleni, și erau ideile acestea isvorâte dintr'o necesitate națională? Ca să răspundem la această întrebare, invităm cititorii să facă o mică incursiune în viața politică ardeleană dela 1869 până la 1905, epoca *pasivității*, hotărâtă de partidul național român ca obstrucție contra dietei dela Cluj din 1865, când s'a hotărât ștergerea autonomiei Transilvaniei și impunerea dualismului austro-ungar. Reamintim câteva momente mai importante luând în considerare, deoparte acțiunea maghiară, iar de altă parte acțiunea românească. Acțiunea maghiară după 1865 (dieta dela Cluj), impune prin lege introducerea obligatorie a limbii maghiare în toate școlile populare; la 1885 înființează Societatea pentru cultura maghiară ardeleană (Emke). Albert Apponyi prin legea din 1907 a devenit prigonitorul școlilor românești din Transilvania și Banat; iar presa românească era atât de asuprită încât „numai în răstimpul din Aprilie 1906 până în Aug. 1908 mai mulți publiciști și conducători politici ai Românilor ardeleni au fost osândiți la 124 ani, 6 luni și 27 zile temniță de stat, iar suma totală a amenzilor în bani a depășit cifra de 200.000 coroane aur”. (Cf. I. Lupaș: Istoria unirii Românilor). Să mai adăugăm la acestea și problema episcopiei de Haidudorog.

În acțiunea Românilor, nota caracteristică este uneori o prea puțină înțelegere a problemelor și de cele mai multe ori lipsa de unitate în gândire. Astfel la „conferința electorală” din Sibiu (din Iulie 1878) reprezentanții națiunii se împart în două părți: cei mai mulți susțin pasivitatea, câțiva susțin intrarea în activitatea parlamentară, ceea ce unii și fac; la 1879 când trebuia să se protesteze la Viena, contra intențiunii guvernului dela Budapesta de a introduce l. maghiară în școlile populare, în loc să se facă o delegație unică și impunătoare, fiecare biserică românească își prezintă prin delegații săi și în zile diferite memoriul cuvenit (Cf. T. V. Păcățean: Cartea de aur, vol. VI. pag. 650—720); în anul 1902 Ion Mișu, fruntașul dela Miercurea, declanșase în ziarul „Libertatea” dela Orăștie o campanie primejdioasă pentru renunțarea la autonomia Transilvaniei și recunoașterea dualismului” (Cf. S. Stolca: Iuliu Maniu, Cluj 1932 pag. 32), iar „Tribuna” dela Arad, servind acțiunea nefastă a lui V. Mangra, își schimba atitudinea după cum

era Tisza prim-ministru ori altul, în susținerea unui românism moderat, ori altădată a unui românism atât de radical încât era irealizabil. (Cf. Dr. Al. Vaida : *Mangra, Tribuna și Tisza*, Brașov 1911). În special „*Tribuna*” devenise un permanent măr al discordiei atunci când lupeu campania de „primeniri” atacând fără cruțare și fără bun simț pe toți fruntașii partidului național român, producând o dezorientare în opinia publică și amenințând, prin aceasta, cu compromiterea solidarității naționale.

În mijlocul acestei stări de lucruri, „*Revista politică și literară*” dela Blaj, promitea : a lămuri și cultiva ideea de naționalitate, a sprijini și îndruma dezvoltarea tuturor calităților nației ; a judeca acțiunea bărbaților politici cu obiectivitate ; a jertfi totul pentru solidaritatea națională și ca un corolar al acestora urmărea, prin unirea tuturor, unii colaboratori, alții cititori, să formeze *unitatea de gândire* pe care A. Ciato, o considera ca a doua fază în evoluția unei națiuni, după aceea a deșteptării conștiinței naționale. Aceasta era fără îndoială, acțiunea reclamată de situația vieții publice ardelen. Actualitatea și necesitatea ei națională îi cresc cu atât mai mult cu cât ea se indentifica cu însași acțiunea întreprinsă de perioada fruntașilor tineri ai partidului național român în frunte cu dl Iuliu Maniu și Dr. Al Vaida Voevod.

Într’adevăr adunarea partidului național dela Sibiu, în 1905 hotărăște : „susținerea neatinsă a acestuia (programul partidului) în integritatea sa, așa cum a fost alcătuit în anul 1881 și menținut în anii 1884, 1890, 1892, admițând în fața evoluțiunilor actuale politice posibilitatea unei revizuri în sens de dezvoltare și amplificare, cu scopul deplinei asigurări a existenței și libertății noastre naționale” (S. Stoica : Iuliu Maniu, Cluj, 1932 pag. 35), iar dl Iuliu Maniu „în ale cărui mâini inteligente se împleteau dela 1905 încoace toate firele politice ale partidului național român” (idem pag. 59) declara, în prefața la *Discursuri parlamentare* (Blaj 1906), :

„Sunt adânc pătruns de misiunea mare a neamului românesc. Am nestrămutata încredere în forțele de care dispune pentru împlinirea acestei misiuni și simt îndatorirea pe care o are fiecare Român de a contribui neîntrerupt la întărirea și dezvoltarea în toate direcțiile a acestor forțe”. Privită deci misiunea și necesitatea unei atari publicații, în cadrul precizărilor de mai sus, înțelegem limpede dreptul la existență și mai mult dreptul de a uni toate inimile românești din Ardeal într’o gândire și o acțiune al „*Revistei politice și literare*”. Tot așa de limpede și adânc înțelegem acum și sprijinul pe care i-l acorda revistei blăjene „*Sămănătorul*” dela București, ori nădejtile, de a înșemna „*ceva*” — desigur, unitate și ac-

țiune în mișcarea politică și literară a Românilor ardeleni — exprimate de „Viața Românească“ dela Iași.

Cu aceste considerațiuni premergătoare credem că am justificat în bună parte și atențiunea ce i-o dăm „Revistei politice și literare“ dela Blaj, atunci când afirmăm că ea se ridică în rândul publicațiilor cari au dreptul să intre în istoria literaturii și culturii actuale românești. Dar aceasta se va dovedi și mai mult atunci când vom arăta cum a înțeles „Rev. politică și literară“ ideea de naționalitate, ce a făcut pentru difuzarea acesteia și cum a luptat contra ofensivei maghiare, adecă atunci când vom preciza, *ideologia și lupta ei politică*.

N. COMȘA.

METODA PEDAGOGICĂ ÎN ÎNVĂȚĂ- MÂNTUL RELIGIOS

Printre relele care stăpănesc în lumea de azi, există unul care trebuie să atragă în chip deosebit atențiunea oricărui educator creștin: — societatea contemporană zace într'o adâncă ignoranță religioasă. Nu numai la poporul de rând, dar chiar și în clasa celor culți, întâlnești adeseori persoane, care nu cunosc nici cele mai elementare adevăruri de credință.

Fără îndoială, cauzele acestei ignoranțe religioase sunt a se căuta, înainte de toate, atât în depravare morală a lumii moderne, cât și în lamentabila decadență a educației familiare. — Cu toate acestea, n'am fi obiectivi dacă am judeca lucrurile numai din acest punct de vedere: Vina acestui rău provine, într'o mare măsură, și dela învățământul religios ca atare, care deși se face cu multă râvnă, este, de cele mai multe ori, lipsit cu totul de-o metodă pedagogică adaptată la firea și condițiunile de viață ale copilului. — Numai printr'o metodă adaptată psihicului și fizicului copilului vom putea, de fapt, să facem accesibil acestuia, idealul de adevăr absolut și transcendent al religiei creștine. Iată de ce azi, când asistăm la un neconținut progres pe terenul pedagogiei, studiul problemelor acestei științe se impune mai mult ca oricând, fiecărui preot și mai ales fiecărui catehet și educator. — Articolul de față, vrea să însemneze o mică contribuție la studiul celei mai importante din problemele pedagogiei religioase: problema metodei pedagogice în învățământul religios.

Înainte de a intra în tratarea acestei probleme, observăm — spre a evita orice confuziune — că, deși în practică metoda pedagogică a învățământului religios este și trebuie să fie inseparabilă de metoda educației religioase propriu zise, — totuși, teoreticește vorbind și'n abstract, ele se deosebesc. Căci pe când metoda educației religioase privește voința, metoda învățământului religios se raportează la inteligență; pe când aceasta din urmă îl învață pe copil adevărurile religioase, cea dintâi îl face să le trăiască. — De aceea, nimic nu ne împiedică să facem analiza uneia din aceste metode, fără a intra în tratarea celeilalte.

Problema metodelor pedagogice în învățământul religios se poate reduce la două aspecte fundamentale: a) Ce trebuie să știe cateheții (preoții, profesorii de religie), pentru a propune cu eficacitate doctrina religioasă, și b): Cum trebuie să predea aceste adevăruri religioase, pentruca de fapt acest învățământ să-și ajungă scopul?

I. Ce trebuie să știe cateheții, pentru a preda în mod eficace învățătura religioasă.

Necesitatea științei în educația religioasă o proclamă atât experiența comună, cât și filosofia. Nimeni nu poate nega aportul imens al ideilor religioase, la educația morală a omenirii și decadența morală și religioasă a acesteia, atunci când se ignorau adevărurile directive și normative ale credinței creștine. După cum veacurile cele mai puțin înfloritoare, din punct de vedere moral, sunt acele în care s'a ignorat mai mult religia creștină, așa popoarele cele mai avansate în cultură și educație morală sunt acelea la care s'a răspândit mai mult și mai intensiv această religie. Dealtcum, oricine știe că voința omenească, spre a urma binele, are nevoie — fiind o facultate oarbă — de lumina și directivele minții, și că această din urmă o îndrumăază pe aceea tocmai prin cunoștințele ce și le-a însușit. E adevărat că'n această directivare a voinții, ideile (cunoscute) n'au valoare cauzativă directă; cu toate acestea, voința n'ar păși nicicând, fără lumina lor, pe drumul realizărilor: lumina științei, ce rezidă în minte, este o condiție „sine qua non” a punerii în mișcare a voinții.

Stabilită fiind deci în general necesitatea științei în vederea educației religioase, urmează în mod spontan întrebarea: de ce fel de știință are nevoie catehetul pentru educația religioasă? Răspunsul nu e greu de găsit: Știința catehetului trebuie să fie totodată: teologică, socială și pedagogică.

Teologică, înainte de toate. Catehetul trebuie să fie cel puțin tot atât de specialist în știința teologică, ca orice alt profesionist

în materia sa. După cum nu se permite unui medic să se hazardeze la efectuarea unei operațiuni chirurgicale fără a cunoaște știința chirurgicală, tocmai așa nu se permite nici unui educator să exercite dificila misiune a educației, fără a avea știința corespunzătoare. În consecință, catehetul nu se poate mărgini la cunoștințele ce i le sugerează un manual succint de religie. Având menirea să desvolte adevărurile cuprinse în cărțile de religie, să le îmbrace într-o formă vie și caldă și să le adapteze la firea, mentalitatea și puțința de asimilare ale copiilor, catehetul care nu-i profund versat în știința lucrurilor divine, riscă, fără îndoială, să denatureze, prin asemănări și aplicări defectuoase adevărurile absolute și transcendente ale revelațiunii creștine. Cu atât mai vartos, cu cât pe măsură ce crește copilul, el este chemat nu numai să propună acestuia elementele religiei, dar să-l și facă să întrezărească, prin sinteze din ce în ce mai largi, armoniile și frumusețile Descoperirii divine, sublimitatea idealului creștin, precum și valoarea absolută și suprafirească a adevărurilor cuprinse în această descoperire și'n acest ideal.

Destinată însă, ca să servească de normă și îndreptar de viață pentru copil, știința religioasă nu-și poate ajunge scopul firesc, decât în măsura în care catehetul va ști s'o facă vie, și concretă, prin adaptarea ei la firea și condițiunile de viață ale celui de educat. Dar, acestea sunt determinate de doi factori: mediul social și individualitatea copilului. De unde, necesitatea de a poseda cel puțin noțiunile fundamentale ale științelor care se ocupă cu studiul acestor doi factori, adică a Sociologiei și a Psihologiei.

A sociologiei în primul rând. Atât în școală, cât și în viața sa extrașcolară, copilul se izbește de mediul social în care trăiește și a cărui mentalitate influențează în mod necesar asupra ideilor și a convingerilor sale. Pe de altă parte, nevoia de-a se încadra în societate îl va constrânge, când va crește mai mare, să ia o atitudine în privința problemelor atât de complexe și variate ale vieții familiare și sociale. Are, prin urmare, nevoie de idei clare, și mai ales de principii sigure, care să-l călăuzească în viață și să-l apere de primejdia de-a se lăsa dus de valurile, atât de schimbătoare și de variate ale lumii înconjurătoare. Fără aceste principii călăuzitoare, sigure, copilul nu va putea deveni nici când o „personalitate“ în viață, adică o ființă care să se știe stăpâni pe sine și să știe stăpâni lumea din afară de sine, influențând în bine mersul omenirii. Va rămâne și el ca și cei mulți: o „individualitate“, adică o ființă care conducându-se întru toate după capriciul simțurilor și al imaginației, după voința periferică a impresiilor ex-

terioare, nu se deosebește întru nimic în viața sa, de viața animalică... Consecință cu atât mai dureroasă, cu cât, chiar în mijlocul acestei vieți animalice, copilul, respective tânărul de mai târziu, va simți, în străfundurile sufletului său spiritual, nostalgia după un punct de razim, după un ideal de adevăr și viață capabil să satisfacă toate cerințele adânci ale sufletului omenesc, și să recruteze în siujba sa toate energiile de activitate creatoare ale omului.

Or, acest punct de razim, acest ideal pe care-l caută, conștient sau inconștient, în viața lor toți oamenii, nimenea nu-l poate da copilului, decât religia creștină. Numai ea are principii de viață absolute și cu totul înafară de domeniul îndoielii, fiindcă numai ea consideră — fiind coborâtă din cer și participare fiind a științei divine, — lucrurile lumii acesteia sub aspectul valorilor veșnice, adică „sub specie aeternitatis”... Lipsește prin urmare dela datoria sa de îndrumător al vieții, catehetul care, în loc să dea (studiului) religiei această valoare de viață pe care o are, dacă e pusă în legătură cu condițiunile sociale și viața de mai târziu ale copilului, se mărginește la o predare abstractă și rece, străină de viața acestuia.

Mai mult însă și decât această cunoștință a vieții sociale a copilului, sau a tânărului (omului) de mai târziu, se impune catehetului *cunoașterea psihologiei copilului*. Fără această cunoaștere, care singură îi poate pune în măsură de-a adapta adevărul religios la individualitatea psihologică a subiectului de educat, toate eforturile catehetului rămân zadarnice, toată munca depusă timp de ani în școală se năruie, asemenea unei clădiri zidite pe nisip... Catehetul trebuie să fie, prin urmare, nu numai un teolog și un sociolog, ci mai cu seamă un bun psiholog. El trebuie să cunoască sufletul — psihicul — copilului, după cum un medic trebuie să cunoască anatomia și fiziologia omului.

În concret, fiind vorba care Psihologie se impune cunoașterii catehetului, răspundem că atât psihologia științifică, cunoscută sub numele de Pedologie, cât și psihologia tradițională, rațională.

Psihologia științifică are, fără îndoială, un mare merit în domeniul Pedagogiei moderne: acela de-a fi atras atențiunea educatorilor, asupra relativității subiectului de educat. În locul metodei vechi de educație, care supune aceleiași formule rigide, pe toți copiii, indiferent de etate, de capacitate și existență, Ped. modernă fixează un sistem de principii, care ținând seamă: de fizicul și psihicul copilului, creșterea și conștiința sa psihologică, de puterea sa de atenție și memorizare, — de imaginația și judecata sa, —

de acuitatea simțurilor și pe domeniul înclinațiilor sale etc., servește educatorului de călăuză minunată în slujba sa dificilă de-a forma oameni și creștini adevărați. Fie că e vorba, prin urmare, de-a învăța pe copil adevărurile religioase, fie că e vorba de-a-l face să le trăiască, catehetul trebuie să se călăuzească după aceste principii stabilite de psihologie; el are nevoie de cunoștința clară, cel puțin a legilor după care se exercită activitatea infantilă. Căci atât în domeniul învățământului religios, cât și în alte domenii, rămâne invariabil principiul — axiomă a teologiei creștine: „Harul nu nimicește, ci perfecționează firea pe care o presupune“. Nu putem spune că învățăturile religioase, prin simplul fapt că sunt religioase, iasă, când e vorba de propunerea și asimilarea lor, din domeniul legilor esențiale ale activității omenești. Catehetul sau preotul vorbește, ce e drept, în numele lui Dumnezeu; el propune „tamquam auctoritatem habens“ adevăruri care nu pot fi trase nicidecum la îndoială; — totuși, această autoritate nefiind decât morală — căci este vorba de omul liber și de-o ființă rațională căreia îi sunt propuse adevărurile! — nu poate câștiga asentimentul intelectual și voluntar al copilului, decât în măsura în care el vede raționabilitatea de-a crede sau de a primi aceste adevăruri, și mai ales, în măsura în care el le vede și le simte ca adaptate la firea sa, la sufletul său și la felul său de-a cunoaște... — Rămâne deci stabilit că știința firii copilului, — știința sufletului lui, și a felului în care se înfăptuiește cunoașterea infantilă, cu'n cuvânt știința psihologiei, — este un imperativ categoric pentru orice catehet: fără ea, el nu va putea nicicând propune cu eficacitate copilului adevărurile Religiei creștine.

Or, între concluziile Psihologiei științifice, există una de-o importanță covârșitoare în domeniul pedagogiei, și socotită ca axiomă deja de mult timp, de psihologia rațională (tradițională) a lui Aristotel și a sf. Toma de Aquino. Această concluzie și acest principiu-axiomă este acela care afirmă *predomnarea sensibilității și a imaginației la copil*, asupra tuturor celorlalte facultăți.

În general vorbind, dacă analizăm procesul după care se înfăpțește cunoașterea, constatăm că la om, — ființa compusă din trup și suflet, — ea nu numai că *incepe dela simțuri* spre a se desăvârși în inteligență, dar atârnă așa de mult de simțuri, încât orice cunoștință intelectuală este precedată de-o cunoaștere simțială; — sau, ca să exprimăm cu Aristotel și cu Scolasticii aceste principii: „Nihil est in intellectu quod non fuerit prius in sensibus“ și „omnis nostra cognitio, incipit a sensibus et perficitur in intellectu“. — Simțurile sunt cu alte cuvinte calea, mijlocul absolut necesar, prin

care ajungem la idei care, la rândul lor, prin legătura dintre ele formează cunoștințele noastre intelectuale.

Să nu se creadă însă că dependența noastră de simțuri se mărginește la aceste considerente. Simțurile sunt pentru cunoaștere ceva mai mult decât un simplu mijloc de transmitere a impresiilor din afară: ele intervin în însuși procesul cunoașterii noastre intelectuale. Nu doar că mintea sau inteligența omenească, care e o facultate pur spirituală ca și sufletul, ar depinde în mod *subiectiv* de simțuri), în această privință nu depinde de loc și nici nu poate depinde!); ci fiindcă obiectul ei propriu este esența lucrurilor materiale, ea nu-și poate reprezenta această esență fără concursul imaginației, — fără ca însăși imaginația să-i reprezinte, în momentul cunoașterii, ideea universală (esența lucrurilor) îmbrăcată într-o imagine (icoană) sensibilă. Cu alte cuvinte, chiar și'n procesul cunoașterii intelectuale ca atare, inteligența omenească depinde în mod *obiectiv* (sau considerate fiind lucrurile din partea obiectului cunoașterii) de simțuri. Această dependență de simțuri și de imaginație, care se remarcă la omul adult, există într-o măsură cu mult mai intensă la copil. Neavând idei înăscute, sau fiind — cum zice Aristotel, — inteligența lui „tabula rasa“ în privința cunoștințelor, el recurge cu toată ființa sa la simțuri, ca la singurul mijloc prin care și-le poate câștiga. Cu atât mai vărtos, cu cât chiar și după ce și-a format unele idei pe calea abstracției, el nu este capabil, ca omul adult, să și-le îmbogățească și multiplice prin analiză sau prin sinteză. În privința cunoașterii deci, se poate concluda pe drept cuvânt, că copilul fiind cu totul cufundat în lumea simțurilor, câștigarea ideilor și a cunoștințelor este la el cu totul subordonată simțurilor, fie că e vorba de simțurile externe, fie că e vorba de cele interne, și mai ales de imaginație.

Concluzie de o importanță covârșitoare în educația religioasă! Din ea urmează, că adevărurile religioase, chiar și celea abstracte, trebuiesc predate copilului de preferință sub aspectul lor practic, concret și afectiv în așa fel, încât să fie cât mai viu impresionate facultățile care stăpănesc mai mult la el, adică simțurile externe și interne. Numai astfel aceste adevăruri vor putea fi asimilate de mintea copilului, și vor putea fi privite de el ca ceva viu, în legătură cu viața și cu sufletul său.

Prin ce mijloc însă și în ce fel va putea catehetul propune copilului adevărurile religioase așa încât aceasta să se adreseze sufletului său și condițiilor sale de asimilație, stabilite de psihologie? Răspunsul la această întrebare îl vom da în cele ce urmează din studiul metodei, sau a modului pe care îl întrebuințează mintea omenească în procesul cunoașterii.

II. Metoda pedagogică de adoptat în învățământul religios ; sau: cum trebuie predate adevărurile religioase, pentru ca să aibă eficacitate ?

Problema metodei pedagogice este o problemă filozofică, cu a cărei studiu se ocupă Logica. Dar, dacă întrebăm această știință în ce fel se face cunoașterea și care este metoda pe care o urmează mintea omenească în câștigarea cunoștințelor sale, ea ne răspunde că această metodă nu poate fi decât de două feluri: *inductivă* și *deductivă*. Și într'adevăr, dacă observăm mai adânc procesul cunoașterii, constatăm că, în ciuda atâtor metode, care după numire se pretind noi, — spiritul omenesc nu poate proceda, prin însăși firea sa, decât în două feluri în cunoașterea adevărului: sau plecând dela concret la abstract, respective dela particular la universal, prin inducerea din natura sensibilă care îl împresoară a noțiunilor inteligibile, a definițiilor și a principiilor (metoda inductivă); sau invers: mâncând din aceste definiții și principii universale, și deducând, printr'un procedeu contrar, adică prin concretizare, concluzii particulare, aplicațiuni sensibile sau explicații mai puțin abstracte (metoda deductivă). La aceste două metode stabilite de filozofia peripatetică se reduc toate metodele inventate de filozofia peripatetică, se reduc toate metodele inventate de filozofi în decursul veacurilor, sau mai nou de curentele pedagogice moderne. De pildă: metoda analitică și sintetică, — metoda rațională și disciplinară, — metoda primară, secundară, universitară, — metoda pozitivă, apolegetică, catehistică, activă etc.

Întreagă problema metodei pedagogice, respectiv a aplicării ei, în învățământul religios, se reduce prin urmare la problema următoare: care din aceste două metode trebuie adoptată în predarea acestui învățământ? — În soluționarea acestei probleme ne izbim de o greutate, la prima vedere de nebiruit: Atât metoda inductivă cât și cea deductivă cuprind în sine, sub forma lor perfectă, un adevărat raționament. Dar, după părerea tuturor, copilul până la o vârstă înaintată este cu totul incapabil de raționament. În consecință, s'ar părea că trebuie să căutăm alte metode de predare, cele două amintite nefiind suficiente. Și cu toate acestea, aceste două metode sunt singure esențiale spiritului omenesc. Ce vom face prin urmare? Vom concluda că pentru copil cunoașterea este imposibilă? Nici de cum, ci deslegarea se prezintă studiind mai adânc spiritul copilului și natura acestor două metode. Cu privire la spiritul copilului, putem spune fără teamă de a greși că, deși per-

fect în esența sa, el este imperfect în funcționarea sa rațională. Ca să cunoască deci lucrurile, el cere în privința raționamentului, o formă imperfectă, adaptată firii și capacității sale. — Există ori nu această formă imperfectă de raționament în metoda inductivă și deductivă? — Răspundem, că ea nu numai că există, dar precedează în mod necesar raționamentul propriu zis, ca o pregătire și o etapă a lui inferioară. Și într'adevăr, pentru a trage o concluzie dintr'un principiu, sau pentru a face aplicarea unei definiții (metoda deductivă), e necesar să se explice și să se determine bine mai întâi înțelesul și rolul cuvintelor, al propozițiilor și a frazelor prin care se exprimă acest principiu sau această definițiune. Pe de altă parte, pentru a putea enunța o idee sau formula un principiu, respective o definiție generală, în urma comparării mai multor obiecte particulare (metoda inductivă), trebuie să consideri întâi aceste obiecte particulare, să-ți formezi fiecare idee și să-ți exprimi aceasta ideile printr'o definiție particulară.

Or, pe de-o parte, această explicare și determinare a înțelesului cuvintelor, a propozițiilor și a frazelor care exprimă principiile și definițiile generale, se face prin *analiza* gramaticală, logică și literală. Această analiză face deci parte din metoda deductivă și constituie forma ei imperfectă sau gradul ei inferior. Pe de altă parte, formarea conceptelor și a definițiilor obiectelor particulare, se face prin *abstracție*. Abstracția prin urmare, face parte din metoda inductivă, constituind primul ei grad, forma ei imperfectă, sau calea normală prin care spiritul omenesc ajunge la inducția perfectă. Și nu numai la inducție dar chiar și la forma deductivă imperfectă: Căci este imposibil, sau cel puțin foarte greu, să faci analiza unui cuvânt, a unei propozițiuni, sau a unei fraze, fără a cunoaște înainte de toate obiectul sau lucrul pe care aceasta frază, această propozițiune sau acest cuvânt îl reprezintă.

Din aceste considerente rezultă — prin urmare — două concluzii: 1. Că metodele de care trebuie să ne folosim, când e vorba de a propune copilului învățământul în general, sunt metoda inductivă și cea deductivă, însă sub forma lor imperfectă, adaptată la activitatea spirituală imperfectă a copilului; 2. Că, între aceste metode, aceea care trebuie să primeze, este metoda inductivă imperfectă, întru cât ea, plecând dela concret spre abstract și făcând mai mult uz de simțuri, precedează în mod natural și metoda deductivă imperfectă. Dealtfel, aplicarea acestei metode (inductive imperfecte plecând dela concret la abstract prin intuiția obiectelor sensibile și prin uzul a tot ceea ce poate frapa imaginația: comparații, parabole, pilde, istorioare etc.), este recerută în educația

copilului și de însași firea psihologică a acestuia, la care, după cum am relevat, predomină tocmai simțurile și imaginația.

Rămâne deci stabilit pentru învățământ, în general, că metoda care trebuie să predomineze în școli când este vorba de copil, este metoda inductivă imperfectă, numită în limbajul modern, (deși termenul nu este cu totul adecuat sensului), *metoda intuitivă*.

Poate sau nu poate fi aplicată această metodă și în învățământul religios; iar în caz afirmativ: cum să se facă această aplicare? — Iată problemele cari ne rămân încă de rezolvat, fiind vorba de metoda pedagogică în învățământul religios.

La prima vedere, s'ar părea că trebuie să răspundem negativ la prima întrebare, din cauza caracterului autoritar al științei religioase. Știința religioasă, de fapt, se deosebește de celelalte științe, întrucât principiile ei nu provin din observații, ci din Revelația dumnezească. În consecință, s'ar părea că rolul ei se mărginește la primirea acestor principii formulate înainte de autoritatea lui Dumnezeu, și la deducerea din ele a concluziilor particulare, fără a încerca să se mai probeze, întrecând ele cu totul mintea omească. Cu alte cuvinte, singura metodă posibilă în învățământul religios ar fi metoda deductivă în forma ei perfectă.

Obiecțiunea aceasta nu stă, din două motive: 1. Fiindcă autoritatea lui Dumnezeu nu se exercită în mod fizic în raport cu omul, ci numai moralicește. Impunând un adevăr de crezut omului — ființă rațională și liberă — Dumnezeu nu-l impune prin constrângere oarbă, ci respectând firea pe care a creat-o, îi arată cel puțin convenabilitatea acceptării acestui adevăr. 2. Când e vorba de învățământul religios, și mai ales de catehizarea copiilor, nu e vorba de știință teologică propriu zisă, ci numai de o introducere sau pregătire la această știință. Rolul catehetului nu va fi deci să probeze prin adevărate raționamente silogistice adevărurile cuprinse în această știință, ci numai să prepare spiritul copilului la primirea acestor adevăruri, prin expunerea și explicarea terminilor și a formulelor mai importante în care se cuprind. — Or, această expunere și explicare a terminilor și a formulelor în care se cuprind adevărurile religioase, se poate face în două feluri: Putem enunța întâi formula religioasă, și apoi atât prin ajutorul analizei morfologice, logice și gramaticale, cât și prin ajutorul asemănarilor, a pildelor și a istorisirilor, să explicăm înțelesul, conducând astfel mintea copilului la lucrul sau obiectul reprezentat prin ea (formula). Sau din contră, putem începe prin a arăta întâi imaginației, prin comparări, exemple, pilde etc. Insuși lucrul sau obiectul reprezentat prin formulă, și pe urmă să exprimăm însași formula. În primul caz, efectul pre-

dării este nul pentru copil. Cauza: receptacolul nu-i pregătit să i dăm. În al doilea caz, din contră, predarea învățământului își ajunge scopul; copilul înțelege ușor adevărul, fiindcă acesta este predat conform modului său firesc de a ajunge la cunoaștere. Felul acesta de a proceda, care consistă în a pregăti mintea copilului să primească o noțiune abstractă arătând imaginației sale, prin comparațiuni și exemple, însuși lucrul sau obiectul ca atare, este tocmai ceea ce am numit noi metoda inductivă imperfectă, sau metoda intuitivă. Ea poate deci și trebuie să fie aplicată în învățământul religios, atât din cauza conformității sale cu firea psihologică a copilului, cât și din cauza naturii ca atare a învățământului religios infantil, care nu este o știință propriu zisă ci numai o pregătire la aceasta. Evident, că în funcționarea ei, această metodă poate și e chiar necesar să se completeze uneori cu metoda deductivă, fiind ea singură insuficientă, mai ales când în copil se deșteaptă spiritul de analiză și judecată. Rămâne totuși stabilit, că de aceasta din urmă se va face uz numai în rândul al doilea, și în măsura ce împrejurările o cer.

Odată determinată metoda pedagogică de adoptat în învățământul religios, rămâne de lămurit *modul* în care trebuie să ne folosim de această metodă, pentruca întrebuințarea ei să aducă roadele dorite. Dar, determinarea acestei probleme depinde de două chestiuni: 1) Care sunt *isvoarele* de unde-și trage metoda intuitivă materialul său (pildă, asemănări, alegorii, istorioare, imagini)? și 2) Care sunt și cum trebuie întrebuințate *instrumentele* gândirii necesare spre a comunica adevărul copilului, prin ajutorul acestui material?

Isvoarele de cari se folosește metoda intuitivă în învățământul religios se pot reduce la următoarele trei: Istoria, Liturgia și Mediul natural al copilului.

1. *Istoria*, în primul rând. Toți pedagogii sunt de acord în a afirma că copilul simte o nevoie naturală după istorisirii.

Cauza acestei nevoi este a se căuta în faptul că istorisirile corespund tendinței de imitare atât de pronunțate la copil, și totodată influențează direct asupra imaginației sale. Iată de ce, istorisirile trebuiesc considerate de catehet nu ca un premiu cu care să răsplătească din când în când diligența și atențiunea copilului, ci ca făcând parte integrantă din însăși lecția, ca mijloc de a conduce pe copil în mod firesc la înțelegerea adevărului.

În concret, istoriile de care trebuie să facă uz catehetul în aplicarea metodei intuitive la învățământul religios sunt: Istoria biblică a V. și N. Testament, Istoria bisericească, I. sfinților și I. profană.

Istoria biblică este o mină inepuizabilă de fapte captivante și educative, care exercită o mare influență nu numai asupra sufletului copilului, dar chiar și a omului matur. Mai ales fiind vorba de istoria biblică a N. T. care descrie viața și faptele minunate ale Mântuitorului. Cu toate acestea, să nu iutăm că oricum am considera N. T. (fie ca rezumat al doctrinei revelate, fie ca rezumat istoric, fie ca izvor de material catehetic), el este incomplet. De fapt, nu numai că doctrina religioasă cuprinsă în T. N. nu este completă (nefiind această carte unicul izvor al Rev. divine), dar chiar nici materialul ilustrativ al acestei doctrine nu este adaptat totdeauna felului nostru de a trăi și cugeta.

Istoria bisericească și Istoria sfinților (Hagiografia), încă sunt izvoare foarte necesare și folositoare. Prin ele prezentăm oarecum în icoane vii, adică în viața altor creștini, aplicarea vieții și a învățaturii lui Isus Hristos, apropiindu-l prin aceasta mai mult de sufletul nostru.

Istoria profană încă poate fi catehetului de mare folos în aplicarea metodei inductive la învățământul religios. Cu câtă vigoare poate el prezenta, de pildă, intuitiv minții copilului adevărul creștinesc al deșertăciunii lucrurilor lumesti, istorisindu-i căderea imperiului roman, a împărăției lui Alexandru cel mare, sau a lui Napoleon!

2. *Liturgia*, privită dintr'un anumit punct de vedere, constituie un izvor catehetic încă și mai bogat și mai prețios decât istoria. Ce poate, într'adevăr, impresiona mai puternic sufletul sensibil al copilului decât un serviciu sfânt, celebrat cu toată splendoarea și frumusețea ritului atât de bogat în imagini? Ceremoniile liturgice, simboalele, citirile, cântările, rugăciunile, ambientul supranatural ca atare, cu monumentele sale picturale, sculpturale și arhitectonice, sunt tot atâtea mijloace prin care se exprimă în mod viu și concret viața religioasă și sentimentul religios, și prin care această viață și acest sentiment se revarsă din sufletul Bisericii în sufletul credincioșilor săi și în special al copiilor. Cu atât mai vărtos, cu cât aceștia vor înțelege mai mult Liturgia și vor lua parte mai activă la serviciile divine, prin rugăciuni, citiri, cântări etc.

3. *Mediul natural al copilului*. Oricât ar fi de importante pentru metoda intuitivă izvoarele menționate, ele nu sunt totuși suficiente; exploatarea mediului sau a ambientului natural al copilului se impune ca un mijloc de-o valoare cu totul covârșitoare în întrebuințarea metodei intuitive în învățământul religios. De fapt, metoda inductivă imperfectă sau m. intuitivă dă o valoare cu atât mai mare unui izvor, cu cât materialul pe care aceasta îl conține,

este mai concret și mai capabil să intereseze și impresioneze mintea copilului. Dar, istorisirile, asemănările, pildele și imaginile furnizate de Istorie și Liturgie, numai într'atât impresionează imaginația copilului, întrucât prezintă puncte de contact cu viața lui personală, cu întâmplările vieții sale, cu ceea ce el cunoaște în mod concret din viața sa de toate zilele, din lumea sa copilărească. Aceasta vieță și această lume constituie prin urmare cel mai de seamă izvor din care metoda intuitivă extrage materialul său ilustrativ.

Doă exemple vor ilustra mai mult importanța acestui izvor al metodei intuitive. Să presupunem că e vorba de-a explica copilului noțiunea sfintei taine a Botezului. Spre acest scop, catechetul va recurge întâi la izvorul istoriei sacre, povestind ce s'a întâmplat la botezul lui Isus; apoi, la Liturgică, arătând în ce consistă ceremonia esențială a botezului. Pentru a face însă să fie bine înțeleasă natura acestei taine, și mai ales efectul ei în sufletul botezatului, e necesar să facă uz și de mediul natural, asemănând nașterea supranaturală a creștinului botezat cu nașterea omului la viața trupească. — Tot astfel — spre a ne folosi de altă pildă — vrând să-l facem pe copil să simtă datorința de-a-și descoperi capul când trece pe lângă o biserică, sau de-a se închina intrând într'ansa, vom recurge la asemănarea acestor acte cu salutul dintre oameni, deducând din convenabilitatea acestuia necesitatea aceluia.

O chestiune mai trebuie soluționată încă aci, înainte de-a trece la un alt aspect al problemei metodei pedagogice în învățământul religios: Ce ierarhie și ce proporție trebuie stabilită între aceste diverse surse, și'n ce măsură trebuie să facă uz de ele catehetul în învățământul religios? — Răspunsul la această întrebare, îl găsim în însăși natura metodei inductive imperfecte, care cere ca în utilizarea surselor și'n predarea învățământului să procedăm plecând dela lucrurile mai apropiate de firea copilului, spre acelea care sunt mai îndepărtate. Dar, lucrurile mai apropiate de firea copilului sunt acele din anturajul său. Acest izvor trebuie deci întrebuințat în primul rând; cu atât mai vartos, cu cât comparațiile, pildele și istorisirile care ne sunt furnizate de sursele istorice, nu pot fi de multe ori înțelese fără cunoașterea lucrurilor din mediul natural. „Legea supremă pentru predicator și catehet — scrie Blouet — este: să vorbească celor pe cari, îi învață despre lucrurile pe care le văd. Insuși Mântuitorul ne îndeamnă să folosim ceea ce au ei sub ochi, cum făcea El însuși, potrivit și totdeauna vorba după diversitatea ascultătorilor, și vorbind când de apicultură, când de pescuit și altă dată de negoț”¹⁾.

¹⁾ BLOUET, CHAN: *La sanctification des enfants*, p. 41. (Paris 1900)

După mediul natural, a două sursă este mediul supranatural al copilului, adică Liturgia cu serviciile și monumentele sale. Numai în al treilea loc urmează, ca valoarea metodică și izvoare de inspirație, istoria biblică, apoi istoria bisericască, și pe urmă istoria profană.

Aceasta principial, ținând seamă de valoarea metodică și calitativă a materialului cuprins în aceste izvoare. În ce privește însă măsura, sau proporția cantitativă în care trebuie să facem uz de aceste izvoare, există diferite tendințe în Pedagogia modernă. Unii pedagogi insistă atât de mult în adoptarea unora din aceste izvoare, încât neglijează cu totul uzul celorlalte. Așa se face că avem:

a) *Metoda istorică*, a cărei partizani, bazați pe instinctul de imitare al copilului, se mărginesc să extragă din istorie întreg materialul destinat explicării intuitive a catehismului: fie insistând în istorie în general ¹⁾, fie punând pond pe istoria națională ²⁾, fie în sfârșit, mulțumindu-se cu istorisirea Vechiului testament ³⁾; *metoda evangelică*, a cărei susținători se limitează la istorisirea vieții Mântuitorului, încadrând în aceasta întreg catehismul ⁴⁾; și în fine c) *metoda liturgică*, a cărei partizani fac din liturgie singurul izvor al materialului catehistic ⁵⁾.

Toate aceste curente metodologice, pe lângă aceea că adoptă o numire improprie ideii pe care o susțin, au marele defect de-a fi negativiste și unilaterale în uzul izvoarelor catehactice. Adevărata metodă pedagogică intuitivă cu toate că admite, dupăcum am arătat, o anumită ierarhie și proporție în utilizarea acestor surse (explicând Simbolul credinței prin istoria biblică și evangelică, Porunciile prin exemple luate din viața de toate zilele și povestiri istorice, iar sf. Taine prin aplicări liturgice), — totuși nu se limitează exclusiv la uzul unui izvor, ci insistând cu deosebire în mediul natural, ilustrează totuși doctrina religioasă prin exemplu, povestiri și imagini luate din toate domeniile. De aici numirea acestei metode de „integrală” (*metoda inductivă integrală*), spre a arăta că ea face uz de toate izvoarele inducției; sau „metoda de München”, fiindcă a fost inaugurată în orașul cu același nume de cateheții germani M. Gatterer, F. Krus și Stieglitz; sau în sfârșit „metoda psihologică”, pentru a indica natura ei psihologică. De fapt, această metodă s'ar putea numi pe drept cuvânt „evangelică”, deoarece ea nu face

¹⁾ SPIRAGO-BEXTER: *Anecdotes and Examples for the Catechism.*

²⁾ *Les Frères Maristes: Histories canadiennes pour catechisme.*

³⁾ KNECHV GLAUCEY: *A practical comentary on Holy Scripture.*

⁴⁾ CHARLES, CHAN: *Le catéchisme par l'Évangile.*

⁵⁾ AIGRAIN, *Liturgia.*

altceva, decât să desvolte procedeul pedagogic fundamental, întrebuițat de D. N. Isus Hristos în catehizarea poporului. Nu este oare un fapt, care întrece orice îndoială, că Mântuitorul a propus în general oamenilor doctrina sa luând ca punct de plecare o parabolă sau un exemplu concret, spre a conduce prin ele mintea auditorilor săi, la un adevăr abstract? Cei patru evangeliști ne-o dovedesc de comun acord, și e destul să deschizi sf. Evangelie pentru a constata acest fapt. Or, tocmai în acest procedeu dela concret la abstract prin uzul comparațiilor, a pildelor sau exemplelor, consistă esența metodei inductive imperfecte. Pe de altă parte, Mântuitorul nu s'a mulțumit să aleagă comparațiile, parabolele sau exemplele de care s'a folosit, numai din istoria sacră a V. T. sau din Liturgia timpului său; El le-a scos mai ales din viața de toate zilele a auditorilor săi, din mediul social și natural, întrebuițând spre acest scop toate mijloacele mediului și ale timpului său. Dar, tocmai în aceasta consistă metoda inductivă integrală, dupăcum am relevat.

Concludem, prin urmare, afirmând că, metoda inductivă integrală este singura metodă pedagogică merită să stăpânească în învățământul religios, atât din cauza caracterului său psihologic și universal, cât și din motivul că ea a fost întrebuițată de Mântuitorul Isus, cel mai mare pedagog al lumii și însuși Adevărul în persoană.

Nu-i destul să știm însă în ce consistă metoda catehistică și care sunt izvoarele ei, pentru a ne putea servi de ea cu folos. E necesar să cunoaștem *care sunt instrumentele (vehiculele) gândirii*, de care trebuie să ne folosim pentru a comunica, cu ajutorul materialului furnizat de izvoarele catehactice, doctrina religioasă celui de educat. Instrumentele metodei inductive sunt aceleași ca și la metoda deductivă: Manualele, cuvintele și formulele, mobilierul catehetic și atitudinile oratorice. — Evident, că toate aceste instrumente de transmitere a gândirii omenești, spre a servi într'adevăr învățământului religios, trebuie să fie cât mai mult adaptate la metoda inductivă.

Manualele, înainte de toate, să cuprindă nu numai materialul de predat, dar să fie înzestrate cu toate elementele ilustrative, cu pilde, asemănări, exemple, istorisiri etc. Numai astfel ele pot asigura efectul catehetic pretutindenea. Cu atât mai mult, cu cât manualele trebuie să fie o călăuză pentru profesor și elev, un mijloc care te ajută să înțelegi și să rețini ceiace ai auzit în învățământul oral. A afirma imposibilitatea unui astfel de manual, înseamnă a afirma

că învățământul religios nu se poate adapta la metoda recerută, și că, în ultima analiză, Dumnezeu impune copiilor și adulților o religie a cărei învățământ este incompatibil cu felul omului de-a învăța.

În ce privește *cuvintele și formulele* ce servesc ca instrument al transmiterii gândirii religioase, principalul obstacol care se pune în calea adoptării metodei intuitive, este primejdia de imprecizie, eroare sau chiar erezie ce-ar deriva din schimbarea formulilor și a terminilor abstracti, în cuvinte și formule concrete. De fapt această obiecțiune nu e serioasă. Nu-i vorba să scoți cu totul abstractul din învățământul religios, întrebunțând metoda inductivă. Exigențele acestei metode sa reduc la următoarele: a) Să întrebunțezi în locul terminologiei și a formulilor abstracte, când *este posibil*, pe cele concrete, reducând astfel uzul abstractului la minimum necesar; și b) în cazul că abstractul este necesar, să-l prezinți prin mijloace concrete, într'o formă concretă, așa încât abstracțiunea să fie facilitată, proporționată și nu impusă copilului: să urmeze, nu să precede explicarea concretă.

În ce privește *mobilierul catehetic*, metoda inductivă pretinde să se facă uz de toate mijloacele posibile: de imaginile religioase, de hărți, de tablă, desemn, de ornatele și obiectele liturgice, cât și de întreg materialul profan. Metoda inductivă (imperfectă) integrală trage deci din toate folos pentru sine, folosește totul în vederea scopului său. În acest caracter general rezidă toată tăria și eficacitatea sa.

Ca un ultim instrument al gândirii, metoda inductivă integrală mai cere o anumită *însenare oratorică* a adevărilor de predat, însenare care dacă nu degenerază în exagerări, servește minunat la susținerea atenției și la fraparea imaginației copilului. În concret, între formulele oratorice clasice, catehetul trebuie să întrebunțeze atât forma expozitivă (nativă) cât și pe cea interogativă: amândouă fiind perfect adaptabile la metoda intuitivă. Principalul este, să se folosească în așa chip de aceste forme, încât să respecte procesul de trecere dela concret la abstract, dela particular la general dela cunoașterea simțuală și senzibilă la cunoașterea intelectuală. Numai practicând acest procedeu va putea ține încordată atenția copilului, făcându-l să fie *activ* în școală, indiferent că această activitate este pur internă, sau că se manifestează și'n afară prin întrebări, reflexii etc. ca un efect și un indiciu al celui interne.

Concluzie. — Din cele expuse până aici, rezultă pentru catehetul creștin obligația de-a cunoaște amănunțit și de-a adopta această nouă formă de predare a cunoștințelor, care este metoda

inductivă integrală, pentruca transplantându-o în domeniul religios, să poată realiza într'un chip cât mai ideal misiunea de-a învăța pe oameni adevărurile veșnice.

Să nu să creadă însă că ajunge să fie predată doctrina religioasă după toate cerințele pedagogiei moderne, pentruca să formezi prin ea creștini adevărați. Ideile religioase, cât ar fi de puternice, nu sunt în măsură, prin ele singure, să determine voința la acțiune. Ele nu sunt decât condiția, sau cel mult cauza finală a actului voliitiv, moral sau religios. Pentru ca voința celui educat prin învățăturile religioase să urmeze și să practice adevărul cunoscut, se recere ca ea însăși să fie educată prin deprinderi și prin iubirea supranaturală. Numai prin această educație concomitentă a voinței și prin iubirea supranaturală. Numai prin această educație concomitentă a voinței și a inteligenței, *idelle-lumină* ale acestei din urmă se vor putea transforma, sub ploaia harurilor cerești, în totătea *Idel-forțe*, care vor conduce sufletul copilului pe calea neprihănită a adevărului veșnic, făcându-l să-și ajungă scopul pentru care a fost creat¹⁾.

AUGUSTINĂ CIUNGANU

¹⁾ **Bibliografie.** 1. *Abbé C. E. Roy*, Méthode pédagogique de l'Enseignement du Catéchisme (Paris-Tournai, 1935—36). — 2. *P. Gillet* (O. P.), Religion et Pédagogie (Paris 1920). — 3. *Marie Fargues*, Les Méthodes actives dans l'Enseignement religieux. — 4. *Nisipeanu I.*, „Religia pentru copil”. — 5. *Depand Eugène* [Prof. de péd. à Friburg], „Pour une école active (Desclée Paris 1934)”. — „La pédagogie scolaire (Desclée P. 1932). — 6. *Guibert J.*, L'Éducateur apôtre (Paris 1921). — 7. *Blouet, Chan*: Pour sauver les âmes (Paris 1932). — La sanctification des enfants (Paris 1930). — 8. *Cutax*, Pour le succès de nos catéchismes — Les effets du Baptême (Juvissy 1934). — 9. *Henin et Qatnet*, Pédagogie du Catéchisme, Paris 1913. — 10. *Martin, Abbé H.*, Précis de Pédagogie catéchistique (Paris 1934). — 11. *Plus, P. R.*, Le problème de l'Éducation (Paris 1934). — 12. *Fargues Marie*, Les tendances actuelles en éducation (Dijon 1929). — 13. *Moore*, Le catholicisme, ses pédagogues, sa pédagogie (Bruxelles 1930). — 14. *Gillet Abbé*, La Méthodologie religieuse (Namur 1931). — 15. *Pie XI*, Encyclique sur l'éduc. chrétienne de la jeunesse).

CELIBATUL PREOTESC

Dela Fotie, și mai ales dela Kerularie încoace, neuniții probozesc aspru Roma papală pentru impunerea celibatului preotesc. Aceasta, chipurile, ar fi o crimă de neiertat Papiilor. Preotul român ortodox sibian *Dr. Ioan Stanclu*, în a sa „*Lege strămoșească*” (Sibiu, 1938, pag. 45—46), se ține pe „linia tradițională” când afirmă că schisma dela 1054 au cauzat-o „patriarhii din Roma” cu „anumite inovații nejustificate și neadmise de sfintele sinoade”, între cari „abateri dela practica bisericeii” pune, între altele, și „celibatul preoților”, cari „abateri”, zice Sf. Sa, au fost „condamnate chiar de sfintele canoane”. — Uită însă să producă și dovezi întru susținerea acestei teze. Deși trebuie să știe că așa ceva nu se crede pe cuvânt. Mai ales când e vorba de o practică mai mult decât milenară a Bisericii Apusului catolic. Din ceea ce urmează se va vedea care-i adevărul. Porțim dela definiția faptului care ne preocupă, ca să trecem apoi la limpezirea problemei din chestiune:

Celibatul preotesc este abstenența dela actele interne și externe oprite de porunca VI-a și IX-a, și dela cele permise în căsătoria legitimă. — Celibatul preotesc are bază în Sf. Scriptură și în Sf. Tradiție.

I. Sf. Scriptură despre celibat.

Isus Hristos a propus curăția inimii: „Fericțiți sunt cei curați cu inima, că acela vor vedea pe Dumnezeu” (*Mt. 5, 8*). — Isus Hristos a propus abnegația perfectă: „Dacă cineva vrea să-mi urmeze, să se lapede de sine, să-și ia crucea și să-mi urmeze” (*Mt. 16, 24*). Isus Hristos a propus să se părăsească toate pentru El: „Casa, frații, surorile, pe tată, pe mamă, soția, copiii, moșia” (*Mt. 19, 29*). Apostolii l-au și ascultat, dupăcum însiși mărturisesc lui Isus: „Iată noi am lăsat toate și am urmat ție” (*Mt. 19, 27; Mc. 10, 28 și Lc. 14, 26*). — Nu aflăm apoi nicăiri mențiune despre soțiile și copiii lor, ci numai despre soacra sf. Petru. — Isus Hristos le-a vorbit despre celibat când a zis: „Sunt eunuci cari s’au născut din pântecel mamei lor și sunt eunuci cari s’au făcut de oameni și sunt eunuci cari ei pe sine s’au făcut pentru împărăția lui Dumnezeu” (*Mt. 19, 12*). — Iar la *Mt. 19, 11* zice: „Nu toți înțeleg

cuvântul acesta, ci numai aceia, cărora este dat". — Dar castitatea e darul lui Dumnezeu, pe care îl obținem prin rugăciune și mortificare.

Sf. Pavel, urmând sfatul lui Isus, ca și ceilalți apostoli, practicând însuși castitatea, a dat sfat celor cari doresc să se consacre lui Dumnezeu cu viața, ca să nu se căsătorească: „Bine este omului să nu se atingă de femeie” (*I Cor. 7, 1*). Iar la *I Cor. 7, 32—35* zice: „Eu însă voesc ca voi să fiți fără de grijă. Celce este fără soție, este îngrijat de cele cari sunt ale lui Domnului, cum să placă lui Dumnezeu. Inșă cel care este cu soție, este îngrijat de cele cari sunt ale lumii, cum să placă soției și astfel e împărțit. Iar muierea necăsătorită și fecioara cugetă la cele cari sunt ale Domnului, ca să fie sfântă în trup și spirit; care e însă căsătorită cugetă la cele cari sunt ale lumii cum să placă bărbatului. Eu însă vă spun aceasta pentru folosul vostru, nu pentrucă să vă arunc cursă, ci ca să vă puteți apropia de Domnul cu bună cuviință și fără de împiedecare”. —

II. Excluderea bigamilor dela preoție.

În timpul apostolic era imposibil să se recruteze candidații la ordul sacru numai dintre feciorelnici, căci celibatul era disprețuit de Evrei și păgâni, și oprit la Romani. La Romani opriau celibatul legile Iulia și Poppaea. Iar de altă parte uneori era greu a afla în celibatari toate condițiile pentru ordul sacru. Astfel clericii în timpul apostolic au fost recrutați dinte căsătorii monogami, fiind excluși bigamii, cum zice sf. Paul: „*Episcopul să fie fără de prihană, bărbatul unei femei*” (*I Tim. 3, 2*); *preotul să fie „bărbatul unei femei”* (*I Tit. 1, 5—6*) — „*diaconii să fie bărbații unei femei*” (*I Tim. 3, 12*), dupăcum cere ca și văduvele cari servesc în biserică (diaconisele) să aibă etatea de șase zeci ani și să fi fost „*muierea unui bărbat*” (*I Tim. 5, 9*). Așa explică și istoriograful ortodox dela Cernăuți, Prof. *Eusebiu Popovici*, (*Istoria bisericii universale*, vol. I, București 1925, pag. 264): „In consecință se cerea dela membrii clerului a se fi căsătorit numai odată, anume cu o fecioară”. —

Tot sf. Pavel zice către Timoteiu episcopul: „Să fie exemplul credincioșilor în cuvânt, în convorbire, în iubire, în credință, în castitate” (*I Tim. IV, 12*). —

III. Sfinții Părinți despre celibat.

1. *Tertullian* († 250), preot în Cartagina, în „*De exhortatione castitatis*”, 7, zice: „Preot nu poate fi altul decât laicul care a fost o singură dată căsătorit”. — Iar în „*De monogamia*” 8, scrie: „Nu-

mai pe Petru II aflu însurat, prin soacră... pe ceilalți, fiindcă nu-i aflu însurați, trebuie să-i consider ori virgini ori continenți". —

2. *Sf. Efreem Sirul* (306—373), diacon în Edessa, Doctor al Bisericii, către amicul său Episcopul Avram: „Ți-se potrivește numele, căci și tu te-ai făcut tată multora; dar fiindcă tu nu ai soție, cum avea Avram pe Sara, turma ta îți este soție. Crește pe fiii tăi, în adevărul tău, să ți-se facă fiii Spiritului și fiii promisiunii, ca să fie moștenitori în raiu. O! rod frumos al castității, pe care ți-l-a ales preoția!” (v. *Carmina nisibena*, carm. 19). —

2. *Sf. Ieronim*, preot din Stridoniu (347—419) în Epistola 48 către Pammachiu, n. 21: „Apostolii au fost ori virgini, ori continenți după căsătorie. Episcopii, preoții și diaconii se aleg ori virgini, ori după hirotonie în veci continenți”. — Iar în „*Contra Jovinianum*” 1, 7, 12: „Mie îmi plac acei eunuci pe cari i-a făcut nu necesitatea, ci voința; bucuros îi primesc la sinul meu pe aceia cari s’au abținut dela căsătorie pentru împărăția lui Dumnezeu”. — Iar în „*Contra Jovinianum*” 1, 28 zice: „Deși, exceptând pe apostolul Petru, nu este în mod manifest relatat despre ceilalți apostoli că ar fi avut femei și fiindcă despre unul e scris, iar despre ceilalți e tăcut, trebuie să înțelegem că ei au fost fără femei, despre cari ca atare, Scriptura nu zice nimic”. —

4. *Sf. Epifaniu*, episcop în Cipru (367—403) în „*Adversus Hereses Panarium*” c. 59 n. 4: „Astfel este situația: desigur că după venirea lui Isus în lume, pe aceia cari după prima căsătorie, murindu-le soția, a doua oră s’au căsătorit, preasfânta disciplină a lui Dumnezeu să nu-i admită la preoție, pentru aceea că este mare onoarea și demnitatea preoției și preasfânta biserică a lui Dumnezeu cu toată prevederea și diligența păstrează aceasta. Iar pe acela care trăește încă în căsătorie și face copii, deși este bărbatul unei femei, nicidecum nu-l admite biserică la trepta diaconului, preotului, episcopului ori subdiaconului, ci numai pe acela care dela viețuirea cu o singură femeie a încetat, ori a rămas văduv, ceea ce se face cu deosebire în acele locuri unde se observă cu stricteță canoanele bisericesti. Iar că în unele locuri încă și acum preoții și diaconii fac copii, eu răspund că aceea nu se face din autoritatea canonului, ci pentru slăbiciunea care în anumite timpuri obicinuește să se neglijeze și să se treacă cu vederea”. —

5. *Socrates*, istoric bisericesc bizantin († 440), în „*Istoria bisericească*” 1, 11, spune că mulți clerici însurați după, hirotonie trăiau în continență perfectă.

6. *Sozomen*, istoric bisericesc bizantin († 490), în „*Istoria bi-*

sericească" 1, 23, ne spune că mulți clerici căsătoriți trăiau în continență perfectă după hirotonie.

7. *Sf. Gregoriu I Papa* (590—604) în „Dialogi” 4, 11: „Un oarecare preot conducea cu mare flică biserica Domnului încredințată lui, care din timpul ordinațiunii sale primite, pe preoteasa sa iubindu-o ca pe o soră, însă ca de un dușman păzindu-se de ea, nu-i permitea să se apropie de el, și nepermițându-și nici o ocazie să o apropie la sine, a tăiat cu totul ori ce comunicare de familiaritate cu ea”. —

IV. Conciliile despre celibatul preoțesc.

Până la sfârșitul secolului al 3-lea aflăm celibi de ambele sexe, cu deosebire însă între clerici, cum ne arată istoria bisericească, martirologiile și scrierile Sfinților Părinți. Mulți dintre clericii căsătoriți înainte de hirotonire, trăiau viață castă după hirotonire, deși erau căsătoriți, pentruca să poată servi mai bine lui Dumnezeu, cum aflăm în Actele Conciliului din Nicea (325), din declarațiile episcopului Pafnuțiu (vezi: *Socrates*, Istoria bisericească 1, 11 și *Sozomen*, Istoria bisericească, 1, 23 și *Hefele*, Istoria Conciliilor I, 620—624).

1. *Canonul 26 Apostolic* glăsuște: „Dintre cei ce au intrat în cler nelnsurați, vrând să se însoare, poruncim, numai anagnoștii, (ceteții) și psalții”.

2. *Conciliul dela Elvira* (Spania), 306, are can. 33: „Bine este cu totul a impune episcopilor, preoților și diaconilor și tuturor clericilor puși în ministeriu, să se abțină dela soțiile lor și să nu facă copii, iar cine va face, să fie îndepărtat dela onoarea clericatului”. În acest conciliu se impune mai întâi celibatul general clericilor.

3. *Conciliul dela Arles*, (314), a hotărât aproape la fel.

4. *Conciliul dela Ancira*, (314), can. 10: „Diaconii cari atunci când se hirotones, dacă la însași hirotonia spun că vreau să aibă soții și nu se pot conteni, aceștia după aceea dacă se căsătoresc, să rămână în ministeriu, căci acestora le-a dat episcopul permisiune. Cari însă au tăcut și au primit hirotonia mărturisind continența, dacă după aceea se căsătoresc, dela ministeriu vor trebui să înceteze, primind numai comuniunea laică”. —

5. *Conciliul dela Neocesarea*, (314), în can. 1 zice: „preotul dacă ar lua femeie, din ordul său trebuie depus”.

6. *Conciliul dela Nicea*, (325). În acest conciliu ecumenic s'a propus ca legea celibatului pentru clerici să se extindă la clericii în sacris din biserica universală. Însă episcopul Pafnuțiu din Egipt,

care era celibe, zice-se că a susținut că nu trebuie impus tuturor, fiindcă nu toți îl vor putea practica. Așa că nu s'a făcut lege universală, ci s'a interzis episcopilor, preoților și diaconilor și altor clerici, să aibă lângă sine alte femei decât: mamă, soră, mătușă, (vezi Hefele, Istoria conciliilor I 537—539, 624). —

7. *Conciliul dela Cartagina*, (390), în can. 2 zice: „Noi încă trebuie să păzim ceea ce au învățat apostolii și a ținut antichitatea, că episcopii, preoții și diaconii, e bine să fie așa cum se cuvine sfinților episcopi și preoți ai lui Dumnezeu și leviți, ori cei cari servesc sfintelor sacramente să fie cu totul continenți, pentruca să poată obține cu siguranță dela Dumnezeu ceea ce cer”. —

8. *Conciliul dela Agde* (506) prin can. 39.—9; *Conciliul dela Toledo* (527) prin can. 3.—10; *Conciliul dela Orleans* (538) prin can. 2, au impus subdiaconilor observarea celibatului.

11. *Conciliul din Trullon dela Constantinopol*, (692), în can. 6 zice: „Fiindcă s'au zis de apostoleștile canoane, aducându-se cineva în clir din cei neînșurați, singuri anaghoștii și cântăreții pot a se înșura, și noi aceasta păzindu-o, poruncim de acum înainte nici decum ipodiamon sau diacon sau presbiter după hironia cea pusă asupra lui, să nu aibă voe a-și alcătui lui și căsătorie nuntească. Iară de va îndrăzni a face aceasta, să se caterisească. Iar de va voi vre unul din cei ce vin către cliros, cu lege de nuntă să se împreuneze cu muere, să o facă aceasta mai înainte de hironia ipodiamonului” (vezi Pidallionul, pag. 153). — În can. 13 zice: „cei servesc la altarul divin, în timpul când trebuie să se atingă de cele sfinte, trebuie să fie cu totul continenți, pentruca să poată obține cu siguranță dela Dumnezeu ceea ce cer”. — Iar în can. 48 zice: „Soția aceluia care se promovează la demnitatea episcopicească, separându-se mai întâi de bărbatul său prin consimțământ comun, după ce el a fost ordonat și consacrat ca episcop, ea trebuie să intre în mănăstire zidită departe de locuința episcopului și să se bucure de îngrijirea episcopului”. —

12. *Conciliul din Worms*, (868); 13. *Conciliul din Magonza*, (909); 14. *Conciliul din Trosli*, (909); 15. *Conciliul din Augsburg*, (888); 16. *Conciliul din Pottiers*, (1000); 17. *Conciliul din Magonza*, (1049); 18. *Conciliul din Roma*, (1073); 19. *Conciliul din Roma*, (1074) prin can. 11—24; 20. *Conciliul din Roma*, (1078) prin can. 11; 21. *Conciliul din Melfi* (1089) prin can. 2, 12; 22. *Conciliul din Clatremont*, (1085) prin can. 1; 23. *Conciliul din Troyes*, (1107); 24. *Conciliul din Reims*, (1119) prin can. 5; 25. *Conciliul din Lateran*, (1123) prin can. 3; 26. *Conciliul din Lateran*, (1130) prin can. 6, 7, 8; 27. *Con-*

cillul din Lateran, (1179) prin can. 11; 28. *Conciliul din Trento*, (1545—1563), au reînnoit și reamintit mereu legea celibatului spre sfințirea servilor lui Dumnezeu.

V. Papi și celibatul

1. Papa *Striclu* (384—398, în Ep. din 10 Febr. 385 către *Hermenin* ep. în Taragona, îi spune că va degrada pe transgresorii legii celibatului.

2. Papa *Inocențiu I.* (401—417) în Epistola 2 din 404 către *Victriciu* ep. de Rouen reamintește legea celibatului.

3. Papa *Leon I* (440—461) în Ep. 14 către *Anastasiu* a extins legea celibatului la subdiaconi.

4. Papa *Gregoriu I* (590—604) în Ep. 44 către subdiaconul *Petru* din Sicilia: „Din ziua de azi să se spună tuturor episcopilor ca să nu mai îndrăznească a face pe nimeni subdiacon, decât pe acela care promite că va trăi cast”.

VI. Celibatul și ereticii

Pentru desființarea celibatului în orient au lucrat ereticii nestorieneni, în frunte cu episcopul *Barsumas* († 490), șeful nestorienilor după condamnarea lor în conciliul dela Efez (431). Lupta în contra celibatului a fost dusă mai departe de călugărul *Babai* (550—627) dela mănăstirea *Abraham* din muntele Izla. *Fotie* a combătut celibatul în Epistola enciclică către scaunele episcopale ale Orientului, din 867. Seria s'a continuat cut *Nicetas Stehatos*, *Mihail Kerularie* și alții de categoria lor.

VII. Obiecțiuni în contra celibatului

10. Celibatul este contrar sănătății trupului și scurtează viața.

Răspund: Sunt mai sănătoși celibii decât căsătorii, și ei trăesc, în general, mai mult, dupăcum se constată din statisticele medicale. Boalele se produc din incontinență, nu din continență. —

20. Celibatul provoacă histerie.

Răspund: Histeria este o nevroză care se transmite din părinți și medicul o află în toate condițiile sociale. Nu e niciodată efectul continenței. Mai mult se află la persoanele de moravuri stricate!

30. Celibatul duce la nebunie.

Răspund: Nebunia este efectul zdruncinărilor nervoase, nu al continenței. Ea se află mai mult la căsătorii, decât la celibi. O cauză principală a ei e beția.

40. Celibatul e imposibil.

Răspund: Celibatul e o virtute grea, eroică uneori, însă e posibil tuturor acelor care vreau să-l trăiască ca jertfire de sine pentru gloria lui Dumnezeu și a Bisericii, pentru sfințirea proprie, pentru apostolie în favorul aproapelui, utilizând bine mijloacele prescrise de sf. Biserică.

5°. Celibatul e forțat.

Răspund: Celibatul sacerdotal nu e forțat, ci liber, căci nimeni nu-i silit să se facă preot, ci e primit la preoție acela care arată aptitudine pentru preoție și celibat. Celce se face preot, se face din voință liberă și tot din voință liberă ia asupra sa și datorințele statului celibatar! Sf. Biserică face atenți pe candidații la preoție, să se cugete bine asupra celibatului și sfătuește să se retragă cei dubioși.

6°. Celibatul e contrar Scripturii, pentru că Dumnezeu a zis către Adam și Eva: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul”

Răspund: În sfânta Scriptură celibatul e sfătuit (cum am văzut deja) și e arătat superior căsătoriei (v. Mt. 19, 12 și I Cor. 7, 25—38). „Creșteți și vă înmulțiți”: Dumnezeu a zis către Adam și Eva și descendenților, dar nu tuturor, căci dacă aceste ar fi o poruncă pentru toți oamenii, ea ar fi imposibilă pentru unii, absurdă pentru alții și călcată mai întâi de Isus și apostoli.

8°. Celibatul e antisocial, pentru că nu favorizează înmulțirea oamenilor.

Răspund: Preoții sunt în număr foarte mic față de ceilalți oameni, așa că nici nu se simte că ei nu contribuie la înmulțirea populației. Pe lângă aceasta, binele cel mai mare în un popor nu este înmulțirea prea mare, căci înmulțirea prea mare cauzează emigrațiile și războaiele.

9°. Celibatul e contrar naturii.

Răspund: Ceeace este contrar naturii, nici nu se poate practica. Ori celibatul vedem că se practică de toți aceia care vreau să-l practice bine.

VIII. Celibatul și îndatoririle preotului

Preotul participă la preoția lui Isus. De acea trebuie să-l imiteze. Dar, Hristos a trăit în vergurie și a sfătuit-o. Îndatoririle preotului încă presupun și necesitează celibatul. Preotul are trei feluri de îndatoriri: Față de Dumnezeu, față de parohieni și față de societate.

1. Îndatoririle preotului față de Dumnezeu.

Preotul are două feluri de îndatoriri față de Dumnezeu: rugă-

ciunea și sacrificiul liturgic. Ambele presupun și necesitează castitatea preotului, căci omul atunci se roagă mai bine când nu e sensual și nici grijile lumesti nu-l copleșesc. Sacrificiul liturgic necesitează castitatea preotului, căci preotul atinge pe Isus Hristos. De aceea curate trebuie să-i fie mâinile, gura, inima, mintea, ființa întreagă. În legea veche preoții observau continența în zilele când jertfiau. Canoanele Bisericii orientale prescriu același mod de continență pentru preoții ei. Protestanții însă au desființat și sacrificiul liturgic și celibatul și deplâng pe preoții catolici, când ar trebui să se plângă pe ei.

2. Indatoririle preotului față de parohieni.

Scopul preotului trebuie să fie mântuirea sufletelor încredințate lui. Preotul căsătorit nu prea se poate ridica asupra tuturor grijilor materiale ale vieții, ca să trăiască numai pentru binele sufletelor încredințate, nici nu le poate servi imediat, ușor și cu jertfelnicia unui celib. Aceasta apare atunci mai ales când se tratează de suflete departe și sărace, pentru cari trebuie să facă sacrificii materiale, ori se tratează de suflete în pericolul morții și unde este contagiune și ar trebui să-și facă datorințele cu riscul vieții, ori să meargă misionar la popoare sălbatece, necivilizate și barbare cu riscul de a pierde viața sa.

3. Indatoririle preotului față de societate.

Societatea are nevoie de încredere și exemplu din partea preotului. Se știe că mai mare reverință și mai mare încredere are poporul față de preotul celib. Se știe că societatea are lipsă de un model pentru castitate (ca pentru toate virtuțile de altfel), atât tinerii și tinerele necăsătorite, cât și văduvii și văduvele, precum și cei căsătoriți. Pe lângă aceasta, preotul celib dispune pe alții la aceeași virtute, ca să se înroleze la operele de caritate: îngrijirea tineretului, a orfanilor, a invalizilor, a săracilor, copiilor și bătrânilor.

IX. Mijloacele vieții celibatate.

Pontificale Romanum la ordinarea subdiaconilor (cari se angajază la viața celibatară) zice: „*Dacă până acum ai fost rar la biserică, de acum trebuie să fii vigli. Dacă până acum ai fost bețiv, de acum trebuie să fii sobrii. Dacă până acum ai fost inconștienți, de acum trebuie să fii creștini*”. Iată căile vieții celibatate.

10. *Să fii des în biserică.* Acolo zi și noapte, în sacramentul iubirii, stă autorul castității. Acela păstrează cu ușurință castitatea,

cari iubesc cu toată inima pe Isus Euharisticul. Inima omului e făcută pentru iubire, și fără iubire nu poate trăi. Dacă nu va iubi pe Creatorul ei, va iubi creaturile, cu riscul pierderii castității.

2. *Priveghiați!* Să evite ocaziile periculoase. Ocaziile cari nu sunt necesare, să le îndepărteze absolut; în ocaziile necesare, să se păzească cu prudență, căci înșelătoarea Evă chiar și sub motive sufletești caută familiaritatea preotului și sunt și unele Eve cari cu răutate și invidie urmăresc pe preot. Să fugă de spectacolele cari excită poftele trupești prin circumstanțele lor, după norma *Can. 140*: „La spectacole, hore, jocuri cari te dezonoarează sau la cari a fi e scandalos pentru clerici, cu deosebire la teatrele publice să nu meargă”. — *Conciliul din Agde din 506* zice: „Preoții, diaconii, subdiaconii și toți aceia cărora nu le e permis să se căsătorească, să evite și mesele căsătoriilor altora și să nu se amestece în adunări unde se cântă cântări de amor și rușinoase, sau se produc mișcări obscene de corpuri prin hore și dansuri, ca să nu se murdărească cu contagiunea spectacolelor și cuvintelor rușinoase auzul și privirea celui însărcinat cu misterele sacre”. — *Conciliul Tridentin* în ses. 22 în cap. I decretează în acelaș sens. Să evite lecturile indecente. Să-și stăpânească simțurile interne și externe, ochii și fantezia. Să nu uite că voluptatea senzuală e unită cu pofța, de aceea să-și însușiască cuvintele apostolului: „Cei cari sunt ai lui Hristos, și-au răstignit trupul cu vițiile și poftele”. Experiența dovedește că cine se mortifică în cele permise, ușor se abține și dela cele nepermise.

3. *Să fiți sobri!* Excesul în mâncare și băutură contribuie direct la excitarea poftelor trupești.

4. *Să vă rugați*, recitând oficiul divin prescris și devoționalele în uzul bisericii, fiindcă castitatea nu se poate trăi fără ajutorul lui Dumnezeu, care îl obținem prin rugăciune. Rugăciunea trebuie recitată cu demnitate, cu atențiune și devoțiune. Făcând meditație, lectură spirituală, examinarea deasă a conștiinței, vizite dese la Preasfântul Sacrament al altarului și nutrind devoțiune specială către Prea Curata Fecioara Maria, Regina celor virgini, celibatarul are susținerea necesară.

5. *Evitarea conlocuierii cu femei*, este un mijloc principal poruncit de biserică pentru viețuirea în castitate. Conciliul I ecumenic dela Nicea (325) în can. 3 zice: „Marele sinod a interzis peste tot episcopului, diaconului și tuturor cari sunt în cler, să aibă femeie introdusă, afară de cazul că e mamă, soră, mătușe, sau acele persoane asupra cărora nu este suspiciune”. Această lege a fost con-

firmată de alte concilii și a trecut în can. 133 al Noului Codex Juris, care zice: „Să se păzească clericii să nu albească la sine și să nu frecventeze în nici un mod pe acele femei de cari poate fi suspiciune. Lor nu le e permis să locuiască decât cu acele femei în cari legătura naturală nu permite să fie suspectat nimic rău; atari sunt mama, sora, mătușa și asemenea lor despre cari, fiind socotită onestitatea moravurilor unită cu înaintarea în vârstă, să îndepărteze orice suspiciune. Dară a reține ori frecventă muieri, chiar și pe acelea asupra căror suspiciune nu cade, poate fi însă în anumit caz, scandal, sau să aducă pericolul incontinenței, judecata aparține episcopului locului, al căruia este dreptul să oprească pe clerici dela reținere sau frecventare”.

Am fost scurt. Și cred că am fost și înțeles de toată lumea.

IOAN STANCIU—Craiova

MUZEUL BLAJULUI

Biblioteca ieromonahilor bazilitani din Blaj, devenită mai târziu „Centrală”, cu întreaga ei comoară de cărți, manuscrise, colecții de documente, corespondență și atâtea alte acte și hârtii de mare valoare, cari cuprind între filele lor îngălbinite de vreme o bună parte din mișcarea religioasă și culturală a Românilor ardeleni din veacurile XVIII—XIX, s'a sporit an de an prin contribuțiile atâtor suflete larg înțelegătoare, de aleși cărturari, cari au ilustrat catedra școalelor și amvonul bisericii catedrale din acest orașel, vestind cuvântul mântuitor al Evangheliei, ori chemând la luptă pentru libertate pe fiii iobagilor valachi, veniți de departe la școalele deschise aici, de către episcopul Petru Pavel Aron, ca să-și potolească setea de carte la „Fântâna darurilor” dătătoare de lumină și învățătură. Incepând cu mucenicul vlădică Ioan Inocenție Micu-Klein, cu strălucirii reprezentanți ai școlii ardelenice: Gh. Șincai, S. Micu și P. Maior, apoi cu Timotei Cipariu, Ioan M. Moldovan și Augustin Bunea; cu mitropoliții: Alexandru Șt. Șuluțiu, Ioan Vancea, Victor Mihali și Vasile Suci, și terminând cu întregul șir de dascăli modești, ori evlavioși monahi sau preoți, cu toții s'au străduit în cursul vieții să adune cât mai bogat material, de orice natură, despre care erau încredințați că va interesa sub raport cultural, științific, literar, filologic sau istoric, fie generația din care făceau ei parte, fie pe

cea a urmașilor. Dar acești oameni, cu sufletul închinat preocupărilor intelectuale, neobosiți în lupta de a agonisi cărți tipărite ori manuscrise, împodobite cu chenare de zugrăveli și litere desemnate artistic, au început, dela întâile decenii ai întemeierii Blajului românesc, a strânge și alte obiecte de preț referitoare la trecutul nostru, care afirmă ori vorbiau, prin ființa lor de față, despre date și fapte legate de istoria poporului românesc și cari stau gata să afirme prin mărturia lor de fie ce clipă, vechile drepturi pe care le-am avut din bătrâni, din vremuri de demult uitate, peste întreg pământul Ardealului.

Intemeietorii școlii latiniste întorși dela Roma, din cetatea slavei eterne, au adus cu ei o temeinică conștiință a originii noastre romane, o vastă cunoaștere și stăpânire a limbii latine și o iubire nețărmurită pentru trecutul glorios al strămoșilor. Ei au afirmat și dovedit atâtor învățați streini, — dușmani ai continuității noastre în Dacia — adevărul istoric, că noi Românii suntem popor de origine curat romană, că ne tragem dela Râm și suntem mlađițe alese din slăvita viță împărătească a lui Romulus, întemeietorul de cetate și stat, cu faimă durată prin veacuri. Această credință, adâncă și nezguduită, în legăturile noastre de sânge cu poporul ce a stăpânit aproape întreg pământul cunoscut în lumea veche, i-a îndemnat pe cărturarii blăjeni să iubească și să adune cu ardoare tot ceea ce era în stare să contribuie la cunoașterea trecutului poporului român, coborând cercetarea până la reconstituirea atâtor aspecte ale vieții lui publice, pe teme de inscripții, monede, pietri funerare sau de mozaic, cărămizi, tuburi de conducte de apă, sau pietri de rășniță, ori alte obiecte îngropate de mult în țărâna pământului, sau în părăsitele afunduri de băi. Unde era mai în măsură această pleiadă de cărturari să aște, să cunoască și să desgroape toată această lume uitată, de cât la Roma, ori pe pământul Daciei? Nu avem — e adevărat — știri scrise, dar nu putem crede că monahii cucernici, ori dascălii vestiți ai școlilor acestui centru românesc, nu vor fi strâns cu toată osârdia, atâția ani, rămășițele de obiecte spulberate și distruse de furia oamenilor și amestecate cu glia străbună. Cări vor fi fost și unde se vor fi aflând astăzi acele modeste colecții, prin ce mâini și prin câte peripeții vor fi trecut, dacă au fost strânse mai mult la un loc, e greu de știut în zilele noastre.

Vlădicii, ctitori ai institutelor de cultură blăjană, au purtat la suflet orânduirea și rostul școlilor acestui centru. Ei au luptat să le înalțe pe un pedestal cât mai strălucit, atât prin instrucția ce o primeau aici generațiile de elevi de la preainvățații dascăli, cât

și prin îmbogățirea acestor lăcașuri de cultură, cu materialul didactic și intuitiv, care să poată ușura și ajuta mintea școlarilor la înțelegerea temeinică a cât mai multor învățături. Așa au isvorit *întâile începuturi* de modest muzeu școlar la Blaj. Se vor fi adăpostit, poate, în scunda chilie cu bolți arcuite a vreunui călugăr basilitan din mănăstirea Sf. Treimi, vreo câteva monede grecești sau romane, vreo piatră fățuită de daltă cu slove tăiate meșteșugite în adâncul ei, vreun chip sau vedere despre oameni și lucrurile trecutului, vreun document medieval grăitor de fapte glorioase, sau cine știe ce obiect neolitic din lut sau metal, găsit de vre-un țaran căutător de comori și adus la Blaj, de școlarii vârstnici, cari alergau an de an aici la izvorul nesecat al științei de carte, cu merindea 'n desagi, de peste întregul cuprins al plaiurilor ardelenene. Lucrurile ori obiectele acestea, strânse în vre-un colț de sertar, ori îngrămădite în vreo ladă așezată în ungherele umbroase ale modestelor chilii de monahi, vor fi fost înfățișate cu pioasă evlavie șgomoșilor și veselilor școlari la orele de lecții, și glasul celor ce stăpâneau la desăvârșire armonia limbii latine, se va fi înfiorat de caldă emoție la atingerea acestor vestigii mult grăitoare de slava străbună.

Începuturi sistematice de alcătuire și organizare a unui muzeu, deschis pe lângă institutele de învățământ din Blaj, s'au făcut abia în a doua jumătate a veacului XVIII, sub domnia împărătesei Maria Teresia. Aceasta, prin „Ratio Educationis“ impune școalelor secundare îndatorirea de a-și câștiga fiecare, și a organiza colecții, mai ales pentru predarea materiilor de învățământ în legătură cu domeniul științelor naturale.

Probabil că pe lângă modestele colecții, destinate predării acestui vast domeniu de învățământ, se vor fi strâns și alte obiecte, cari erau în stare să ajute predarea intuitivă a istoriei și geografiei. Puțina zestre a muzeului blăjan a fost distrusă, jefuită și nimicită în pârjolul revoluționar, deslănțuit la 1848—49 peste întreg Ardealul, de furia revoluționarilor unguri. Abia după potolirea furtunii s'a putut începe reorganizarea muzeului și îmbogățirea lui an de an, cu tot mai numeroase obiecte istorice, documente și colecții numismatice.

Reforma lui L. Thun dela 1849, prevede, între altele, ca fiecare școală să-și strângă un cât mai bogat material didactic, pentru nevoile predării învățământului în un mod cât mai intuitiv. Grație acestor dispoziții, a luat ființă, de data aceasta cu serioase începuturi, muzeul de științe naturale, aici la Blaj, ale cărui colecții au fost așezate în o sală din clădirea liceului de băieți. Sufletul, crea-

torul și organizatorul noului muzeu, a fost profesorul *Simeon-Mihail Mihăilescu*¹⁾. Colecțiile muzeului — din lipsa de spațiu — în cei dintâi ani erau așezate, cu toatele împreună, purtând numirea de „*Muzeul fizico-matematic-natural*“²⁾. Blajul cu școalele lui sărace, având de luptat cu multe greutateți materiale, prin anii 1850—52 era cu totul lipsit de bani, încât numai dragostea intelectualilor față de aceste instituții de cultură a fost în stare să ajute îmbogățirea muzeului și înzestrarea colecțiilor lui.

Guvernul ardelean, prin mijlocirea reprezentantului școlar G. Dorgo, dăruiește muzeului o colecție de minerale, alcătuită din vre-o 300 bucăți. Dascălii școalelor blăjene fac, la rândul lor, apel la cunoscuți și prieteni, rugându-i să contribuie fiecare după putință, cu obolul său, ori cu obiectele sau piesele de interes istoric pe cari le-ar avea, la îmbogățirea colecțiilor muzeului. *Apelul* lor a aflat aproape peste tot răspuns. Consilierul de prefectură A. Lazar, fost mai înainte „oficial montan“, dăruiește 200 minerale, adunate din munții Transilvaniei, iar Georghe Mihali, protopop în Zlatna, trimite muzeului o altă colecție de minerale. O seamă de intelectuali români dăruiesc sume de bani, pentru înzestrarea colecțiilor cu cât mai multe piese³⁾. Secția minerală a muzeului a ajuns în curând foarte bogată, lipsea însă aproape cu totul cea de botanică și zoologie. Pentru strângerea fondurilor necesare în vederea îmbogățirii acestor secțiuni, blăjenii au organizat la 1854 un bal, când s'a făcut și o colecție destinată augmentării colecțiilor muzeului. „*Consemnătunea generoșilor contribuenți la fondul școalelor gimnaziale din Blaj, spre cumpărarea mijloacelor de învățământ și anumit a instrumentelor fizicall și culeselor naturall*“, cuprinde numele donatorilor cari au contribuit, și de data aceasta, cu banul lor la înzestrarea și îmbogățirea inventarului muzeului. Sumele strânse însă nu erau suficiente pentru înjghebarea nouilor secții ale muzeului. Atunci profesorul Simeon Mihali-Mihăilescu, împreună cu *Timofel Cipariu* lansează un *apel public* adresat preoților și intelectualilor români din Ardeal, cerându-le sprijinul bănesc pentru ajutorarea acestei instituții⁴⁾.

Se mai fac apoi alte colecte și se organizează petreceri ale căror venit curat era destinat muzeului blăjan. Între cei cari au dat

¹⁾ Dr. A. CHEȚIANU: *Istoria naturală și muzeul școalelor din Blaj*. An. șc. 1901-2. Blaj 1902. pag. 19.

²⁾ Dr. C. PETRAN: *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș* București 1922. pag. 17.

³⁾ Dr. A. Chețianu, op. citat pag. 22.

⁴⁾ *Idem* pag. 28.

o mână de ajutor acestui muzeu, au fost și Românii din Bucovina.

Trecutul școalelor din Blaj, și mai ales marea lor operă desăvârșită în suflete, care a produs acea renaștere națională până la 1848, a fost cunoscută de către frații noștri din Moldova-de-sus, prin activitatea neobosită desfășurată pe aceste plaiuri de însuflețită cărturar *Aron Pumnul*. Prin munca acestui apostol al culturii, și mai ales de pe urma lecțiilor lui pline de o fanatică dragoste de neam și slovă românească, o serie de elevi din Țara Fagilor au fost atrași spre școlile din orașelul așezat la îmbinarea celor două Târnavă. Profesorul Simeon Mihali-Mihăilescu, probabil cu ajutorul și prin intermediul școlarilor bucovineni, a trimis în această parte de pământ românesc apelul de mai jos, prin care Românii de inimă ai acestei provincii, erau rugați ca să contribuie, cu obolul lor la înzestrarea muzeului blăjan:

„Poftire la contribuție, pentru o colecție de conchili și plante la cabinetul natural din gimnaziul românesc din Blaj.

În provinciile românești din Austria, se află trei gimnazii românești, adică a Blaj și la Belușu, de câte opt clase, iar la Brașov gimnaziu de jos de patru clase, toate în limba românească. Fiindcă gimnaziile acestea s'au înființat și se susțin numai din mijloacele dăruite de către zelul și generozitatea Românilor de toate stările și credințele, pentru aceea încă nu și-au putut face un fond destul de bogat din carele si-ar putea cumpăra toate mijloacele ce se cer spre învățatură, precum bibliotecă și cabinet istoric, natural și fizic: de aceea dară aleargă ele la contribuțiile generoase ale privaților, totdeauna de câte ori au trebuință și voiesc să-și împlinescă câte una din aceste lipse. Gimnaziului dela Blaj l-s'au făcut tocmai acum îmbierea cu o colecție de conchilii (școlci de mare) foarte bogată și de plante, nu zugrăvite sau desemnate, ci uscate, cu o grijă foarte mare și păstrate foarte bine, așa cât își rețin culoarea firească, și toate acestea pentru un preț referențiv destul de cumpătat de câteva sute de florinți. De aceea directorul gimnaziului Blăjan se grăbește a înfățișa Preaonoratului și alesului cler românesc din Bucovina, precum și întregului public românesc de acolo, ocaziunea dorită, de a-și arăta și ei în faptă fierbintele zel național și patriotic, contribuind la acest interes public comun și național, cu toții, fiecarale după putință — și Directoratul este convins că astfel de ocaziune, de a contribui pentru lucruri naționale, este atât de dorită Onoratului cler și public românesc din Bucovina, cât același ar avea tot dreptul să se supere dacă asemenea ocaziune nu i-s'ar face cunoscută. Numele dăruitorilor împreună cu suma dăruită se vor publica în coloanele gazetei oficiale românești din Ardeal, se vor păstra însă totodată și în arhiva gimnaziului, pentru istoria lui, pentru că și cei mai târzii urmași strănepoți, încă să știe cu ce mijloace s'au cumpărat lucrurile din cabinetul fizic și istoric natural, și să cunoască numele acelor persoane, cari au contribuit la acele mijloace și din exemplul acestora să se învețe și ei a contribui spre înflorirea mai departe a așezămintelor române de dezvoltăciune și de învățatură și cultură.

Di părinte Nichifor Kicscul, teolog din Cernăuți, este poftit a înfățișa această poftire a Directoratului blăjan, la onoratul Cler și public mirenesc din Bucovina

și banii ce se vor aduna a ni-i trimite fără întârziere, ca să se poată întrebuința spre scopul menit.

Blaj, la 24 Decemvrie 1858*.

Apelul dascălilor blăjeni a ajuns în Bucovina, și frații din această provincie i-au dat ascultare. „*Foia pentru minte, inimă și literatură*”, în N-rul 22 din 1859, publicând o corespondență din Blaj, semnată de S. Mihail-Mihălcescu, referitoare la donațiile făcute de Români patrioți, clerici și laici, pentru înzestrarea muzeului de științe naturale și a cabinetului de fizică, amintește fapta: „unor Români zeloși și musofili din Bucovina”, care dovedește: „cumcă dânsii știu prețui înaintarea științelor și se bucură de înflorirea institutelor românești, ori de care confesiune”. Arată cumcă recunosc primirea cea frățească și tratarea cea bună ce o au fiil lor, cari de un timp încoace au început a cerceta școalele noastre.

„Această îndemănare reciprocă arată cumcă Români din ambe părțile, lepădând dăunăciosul prejudiciu, au venit la conștiința de sine: cumcă ori și cum, după câte vorbesc oamenii verzi și uscate, totuși după naivul proverb românesc: sângele apă nu se face”.

Suma totală strânsă de bucovineni în valută austriacă a fost de 153 fl. 96 cr.

Lumea românească din Ardeal, la rândul ei, dăruia an de an școalelor din Blaj, pe lângă modeste sume bănești, diferite obiecte vechi, preistorice, istorice, sau din evul mediu, apoi monede, cărți bătrâne cu slovele șterse de vreme și cu chenarele îngropate sub stropii luminărilor de ceară, sau alte lucruri, cari îmbogățeau pe încetul zestrea colecțiilor. Preotul Balint din Roșia Abrudului trimite lui Timotei Cipariu câteva din tablele cerate, iar alții mai multe monede romane. La 1857 se face o „consignatio monetarum” iar în anul următor colecția crește și se îmbogățește cu mai multe obiecte datând din epoca romană¹⁾. Clericul S. Ulpiu din Hațeg, la 1858, dăruiește muzeului mai multe monede romane, o statuie a soarelui, o amforă pe care era zugrăvită scena înjunghierii unui taur, alături de care un șarpe să târăște să bea din sângele vărsat de cuțitul omului, apoi diferite pietri de mozaic. „Am fost poftit — spune acest modest donator — a trimite acele anticități la Viena și Cluj, pe lângă o bună răscumpărare, totuși mai bine am cugetul a le înștiința la Blaj, unde și eu îmi luai mântuitoarea creștere”²⁾.

Iacob Mureșan trimite — dela Brașov — muzeului un galben de aur bizantin, dăruit instituției noastre de către Dr. Laura de

¹⁾ Dr. C. Petran, op. cit. pag. 171.

²⁾ Dr. A. Cheșan, op. cit.

Mocioni din Foieni. Nicolae Crainic, protopresbiter din Dobra, dăruiește o bucată de argint. Dionisie Tobias din Abrud, la 1672, trimite la Blaj o colecție de minerale, apoi 14 monede de argint și 3 de aramă, iar Ioan Maior din Căpușul de Câmpie aduce o bucată din meteorul căzut la 1852 pe teritoriul comunei Mădăraș ¹⁾.

Obiectele, piesele, monedele și relicviile secției preistorice și de antichități, erau așezate la început în aceeași sală cu celelalte colecții de științe naturale.

Fiecare colecție își avea custodele ei — un profesor de specialitate de la liceu — obiectele, monedele și documentele fiind lăsate în grija și păstrarea profesorului de istorie. În timpul directoratului lui T. Cipariu, colecțiile muzeului s'au îmbogățit în deosebi cu obiecte și monede romane. Numele donatorilor îl trecea redactorul „Archivului”, din când în când în numerii revistei sale, menționând valoarea obiectelor și monedelor primite pentru muzeu. La 1866 „Rm. Protopop dela Reghin M. Crișan ne-a adus . . . 13 bucăți numi de argint, din cari 7 sunt polonezi, iar 6 romani” ²⁾. Un sătean din Blaj a aflat în vara acestui an în grădina lui „un num roman de aramă, cu inscripția cam ștearsă . . . cu emblema triumfală ca și pe numul de argint de mai sus. El e în posesiunea noastră și nu știu dacă la Blaj s'au mai aflat și alte antice rămase” ³⁾. Notarul Cupșa, la 1896, dăruiește muzeului un ciocan de piatră însoțit de o scrisoare lămuritoare, din care T. Cipariu publică următoarele rânduri :

„Pentru a împlini și eu o părțică din datorința mea către Muzeul nostru Național din Blaj, îmi iau îndrăzneala a Vă trimite pentru acest institut național, o piatră, ce a putut fi un instrument de spart său de tăiat, aflat de tatăl meu bătrân Iosif Cupșa într'un lemn gros din pădurea Sas Miresului (comună în jud. Solnocul inferior) la începutul veacului prezent. Sfiredeliturile ce se pot observa pe suprafața ei sunt cauzate de tăușurile securilor cu ocaziunea crepării lemnului din care s'a scos. După modesta-mi părere nu ar strica a provoca preoțimea română prin jurnale sau prin capii lor bisericești ca în cazul când în comuna lor se află prin cineva unele antichități să se năzuiască a le câștiga acelea pentru orfanul nostru Muzeu Național și a nu lăsa nimica . . . ce ar putea servi la în-avuțirea sus menționatului institut național” ⁴⁾. Tot în acest an, secretarul „judicial” din Orăștie, M. Dobra, dăruiește muzeului „mai multe vase de lut și numi romani, aflați cu ocaziunea săpării la calea ferată la Partoșiu” ⁵⁾.

Preotul Balint, din Petridul de Jos, dăruiește muzeului, pe lângă mai multe obiecte potrivite predării studiului științelor naturale, și

¹⁾ Dr. A. Chășian, op. cit.

²⁾ T. CIPARIU, Archiv Nr. 15.

³⁾ T. Cipariu, Archiv Nr. 15.

⁴⁾ T. Cipariu, op. cit. Nr. 22.

⁵⁾ T. Cipariu, op. cit. Nr. 22.

o „stea de fier, aflată în vile Turdei la Oláh-Vör“¹⁾. Al. Cosma, la 1869, îi trimite lui T. Cipariu — pentru muzeu — următoarele obiecte: o „cheie de aramă, un falcuriu de aramă, 5 monede de argint din epoca romană“²⁾.

Mai trimis monede și: Inspectorul școlar Bardoși, I. Ianza „dela Ulpia Traiană“, C. Pop Iuliu, canonic în Blaj, S. Vlad teolog, B. Vlad, student, S. Molnar, judecător în Blaj și alții. Mitropolitul I. Vancea „reîntorcându-se cu pace dela Roma, avu bunătatea a dona Muzeului Gimnazial un mozaic cu marmoră neagră, cu cinci viniete magnifice, între cari este Basilica Vaticană, Colosseum, Pantheon, Arcul Antoniu, etc. Asemenea donă muzeului și frunzarul de palmă ce se împărți tuturor episcopilor în Dumineca Florilor. Pentru care aducem Prea S. Sale publică și călduroasă mulțumită“³⁾.

Sala în care erau depozitate obiectele muzeului cu vremea a devenit neîncăpătoare pentru adăpostirea tuturor colecțiilor. Direcțiunea liceului a hotărât la 1889 ca: monedele și antichitățile să fie așezate în două încăperi aparte, cărora li s'a dat numirea de „Cabinet de archeologie“⁴⁾.

Gândul întemeierii muzeului — îndată după 1850 — a fost să pună bazele unei instituții „din cele mai instruite ale patriei noastre“ care să devină cu vremea „unul din cele mai avute“ și pe lângă secțiile de științe naturale, să se desvolte și un „Muzeu Național“⁵⁾. Donațiile făcute muzeului sporesc acum, an de an. La 1889 primește moștenirea colonelului David Baron Urs de Margina, iar în 1897 donațiunea Mitropolitului Vancea.

Prețioasa donație a Baronului Urs a fost alcătuită din următoarele obiecte:

a) O lădiță de stejar cu chee, care a fost proprietatea numitului fondator și în care se află obiectele ce urmează sub b. l., b) Diploma de cavalier al ordinului Maria Theresia, pe pergament, dată 1859 cu sigiliul pendent. c) Actul de cununie al Baronului Urs cu Laura Bassler, cu datto. Târnova 23 Iunie 1800 și atestatul de botez și moralitate al acestuia, învoirea părinților, cartea de botez a Baronului Urs, atestatul despre moartea Laurei în 25 Noemvrie 1860 cu totul 6 frustrate. d) Actul de cununie al Baronului Urs cu Friderica Ana baroneasă de Lechstan, văduva de Vitleben din 29 Iulie 1869: cartea de botez a miresei și alte două documente re-

¹⁾ T. Cipariu op. cit. Nr. 23

²⁾ T. Cipariu „ „ „ 33

³⁾ T. Cipariu. Archivu, Nr. 37.

⁴⁾ Dr. A. Cheșianu op. cit. pag. 30

⁵⁾ Dr. A. Cheșianu, op. cit. pag. 31

feritoare la căsătoria aceasta, cu totul 4 fruste. e) Cancelarul ordului Maria Theresia, în 24 Noemvrie 1882, asemnă Baronului Urs subsidiul de cuartir în sumă de 400 fl. f) Extrasul despre Baronul Urs din cartea de conduită și calificațiune militară. g) Andreas Bathory de Comlos, Magister Curiae la 1557 dă lui Thatul și Urs a patra parte din boieratul de Mărgineni, copie din 1843. h) Susana Soronty la 1657 recunoaște boieria lui Nicolae Neagre și Stanu Urs a Margina, copia 1843. i) Două sigile, unul cu insignele de baron ale fondatorului; altul cu insignele A. V., adică Ana Viterleben, a doua soție a baronului. j) Desemnul monumentului Baronului Ursu din cimitirul gr. cat. din Sibiu. l) O însemnare despre emolumentele date foștilor grăniceri ¹⁾.

Pe lângă această danie, muzeul de archeologie, între anii 1866—1914 s'a mai îmbogățit cu următoarele obiecte de valoare: Diferite monede grecești, romane, bizantine și din evul mediu, apoi cu mai multe medalii de aramă și bronz. În anul școlar 1879 | 80 muzeul a primit dela Vasile Vancea trei toscuri vechi, dela I. Marian proprietar în Toplița „un brad frumos, care se va prelucra și așeza ca aparat de gimnastică” ²⁾. Clericul I. Mazăre, la 1891, dăruiește „un glonț de tun (vechiu) aflat la marginea Trascăului, 2 lănci și un pumnal de bronz, aflate la pădurile Vărfalăului, 2 bucăți de pinten, o parte de la o lance în formă de secure, o secure (de ostașiu); mai departe un document bisericesc de pe timpul lui Iosif II (dela Vărfalău); un epitaf de pe timpul Romanilor, un ordin imperial din 1866 (nu chiar întreg)” ³⁾. Notarul comunal din Totoi, L. Andrei dăruiește muzeului la 1892 „7 bucăți de pavaj aflat în Alba-Iulia în pardoseala unei scaldătoare de pe timpul Romanilor” ⁴⁾. Anul școlar 1900 îmbogățeste zestrea muzeului — pe lângă mai multe monede din diferite epoce — cu o diplomă din timpul regelui Ferdinand II, apoi cu o evanghelie slavonă dăruită de Ioan Oltean, preot în comuna Suciul de Sus ⁵⁾. Anul următor muzeul câștigă — prin danie — între altele o diplomă dela 1793, apoi sigilul cel vechiu al școlii normale de băieți din Blaj, aflat în hotarul comunei Sancel și dăruit muzeului de Sf. S. preotul V. Smigelski ⁶⁾. La rândul lor, elevii liceului aduceau an de an diferite monede aflate prin satele lor, dăruindu-le direcțiunii liceului pentru imbo-

¹⁾ Anuarul liceului din Blaj 1898 | 99 Blaj 1899

²⁾ Anuarul liceului din Blaj 1879/80. Blaj 1880

³⁾ " " " " 1890/91. Blaj 1891

⁴⁾ Anuarul liceului din Blaj 1891/92. Blaj 1892

⁵⁾ " " " " 1900/900 Blaj 1900

⁶⁾ " " " " 1900/901 Blaj 1901

gățirea colecțiilor muzeului. Alături de ei, din când în când, câte un intelectual mai trimitea câte un obiect destinat colecțiilor de arheologie dela Blaj. In anul școlar 1901/2 muzeul s'a îmbogățit între altele cu: o circulară a Metropolitului Șaguna, și cu o „Proclamație către lucrătorii de pământ locuitori ai țărilor de sub coroana Ungariei“ datată în Omlütz la 7 Nov. 1848 de către împăratul Ferdinand¹⁾.

Dr. I. Rațiu, harnicul profesor dela liceu, dăruiește muzeului în anul școlar 1903/4, un vas de lut din timpul Romanilor aflat la Grădiște, iar elevul Sava Corneliu 3 bucăți cărămidă mozaic, găsite tot în această localitate²⁾. Direcțiunea liceului a cumpărat tot atunci următoarele obiecte: o secure de bronz cu 2 tășuri și o piatră de trachit poleită, folosită probabil la culundarea plasei de pescuit. Amândouă piesele au fost aflate pe hotarul comunei Ocnișoara³⁾. Diploma nobilitară a lui Ioan Crișmadia, alias Lenghel, dăruită lui la 1664 de către principele Mihail Apafi, ajunge în stăpânirea muzeului în cursul anului școlar 1905/6⁴⁾. Anul următor donațiile mai de preț făcute muzeului sunt: o lance de fier veche, o farfurie veche de porcelan și un glob de bronz⁵⁾.

Consistorul din Blaj dăruiește muzeului un potir și un disc de plumb dela 1744, aflate la biserica gr. catolică Chinari⁶⁾. La 1910 muzeul, pe lângă monede, mai primește din partea diferiților donatori: un păhărel vechiu cioplit, din corn de cerb, o cruce de lemn, o pictură veche și un antinis din timpul episcopatului lui Inochentie Micu-Klein, apoi mai multe obiecte din epoca de lemn precum și un buzdugan de pe timpul stăpânirii turcești din Banat, aflat în peretele unei case⁷⁾.

Protopopul I. Hațegan din Cojocna dăruiește muzeului 2 cărți bisericești și două antimise de sub păstorirea episcopilor P. P. Aron și I. Bob; d. Augustin Caliani o incuietoare de lemn dela biserica din Lemperd, familia fostului prefect Moldovanu din Boziaș donează pușca folosită de acest conducător de legiune în revoluția din 1848, V. Ungureanu a dăruit sigilul de fier al Școalei românești grănicerești din Orlaț, și C. Nagy din Viena, un opaiț de lut din timpul Romanilor și două obiecte mici decorative⁸⁾. O oală preis-

¹⁾ Anuarul liceului din Blaj 1901/2. Blaj 1902

²⁾ " " " " 1903/4. Blaj 1904

³⁾ Anuarul liceului din Blaj 1903/4. Blaj 1904

⁴⁾ " " " " 1905/6. Blaj 1906

⁵⁾ " " " " 1908/9. Blaj 1909

⁶⁾ " " " " 1909/10 Blaj 1910

⁷⁾ Anuarul liceului din Blaj 1919/11. Blaj 1911

⁸⁾ Anuarul liceului din Blaj 1911/12. Blaj 1912

torică, aflată pe teritoriul orașului Blaj, a fost adusă deasemenea la muzeu în anul școlar 1913-14, când profesorul I. Fodor mai dăruiește o medalie comemorativă a lui Gh. Barițiu.

Colecția de arheologie și numismatică în cursul războiului mondial s'a îmbogățit mai puțin, în schimb au fost înstrăinate câteva din obiectele de preț, și mai ales monedele de aur și argint. În toamna anului 1918 zestrei muzeului i-s'au adăus mai multe arme și mitraliere, capturate de către gărzile naționale românești dela armatele austr-o ungare cari părăseau România-Mică în plină dezorganizare.

Muzeul a rămas și după războiu instalat în o sală modestă din aripa veche a liceului de băieți. Pe lângă obiectele orânduite aici, o bună parte din: acte, diplome, documente, manuscrise și câteva colecții de sigilii, se aflau depozitate prin diferite rafturi și sertare, la Biblioteca Centrală. Tot mai mult se simția nevoia de a fi concentrate toate aceste colecții la un loc, în o singură clădire, unde obiectele să fie orânduite în dulapuri și vitrine luminoase, în așa fel, ca să poată fi văzute și cercetate ori-când atât de cititorii din Blaj, cât și de streini. După terminarea clădirii Palatului Cultural, prin o adresă înaintată I. P. S. Mitropolitului și membrilor consistorului, am solicitat, pentru nevoile muzeului, cele patru sale aflătoare la etajul clădirii, cerând autorității bisericești să aprobe așezarea aici a tuturor colecțiilor, organizând astfel un „*Muzeu istoric și etnografic al Blajului*“. I. P. S. Mitropolitul și membrii Consistorului au acceptat această propunere și au hotărât să comande câteva dulapuri și vitrine noi, unde obiectele și colecțiile existente să fie orânduite după epoci și importanța lor istorică și culturală. După lungi așteptări, în vara anului 1938, dulapurile și vitrinele au fost confecționate, așa încât s'a putut face transportarea și concentrarea diferitelor colecții dela liceu, Biblioteca Centrală și Metropolie, în noul lăcaș destinat lor, din clădirea Palatului Cultural. Organizarea, clasarea și aranjarea materialului atât de variat, s'a făcut pe încetul, zi de zi, din zori și până târziu în noapte, vreme de aproape un an.

Odată cu primăvara anului 1939 am înaintat o nouă adresă I. P. S. Mitropolitului și membrilor Capitulari, prin care le comunicam realizarea vechiului vis blăjan, de-a înființa un muzeu al bisericii române-unite, cerând învoirea de a inaugura această nouă instituție de cultură, în ziua de 3/15 Maiu, în cadrul Serbărilor comemorative ale adunării de pe Câmpia Libertății dela 1848. Superioritatea bisericească a aprobat programul solemnității și data fixată pentru inaugurarea muzeului.

Clopotele bisericii catedrale chemau lumea cu glas de bucurie,

la slujba D-zească, unde aveau să fie pomeniți în cursul rugăciunilor înălțate spre tronul Celui din slava de sus, toți acei Români, conducători și simpli țărani, care au alergat la Blaj, la 3/15 Maiu 1848, unde au sfărâmat cătușile unei robii multisekulare, hotărând cu toții să-și verșe sângele pentru marea cauză a libertății neamului. După săvârșirea Sf. Slujbe I. P. S. Mitropolitul, membrii consistorului, reprezentanții oficialității, oaspeții streini sosiți la Blaj pentru comemorarea acestei zile, împreună cu publicul din localitate, s'au îndreptat spre Palatul Cultural, unde li s'a deschis porțile noului muzeu. I. P. S. Mitropolitul Nicolescu oficiază o scurtă slujbă, cerând Domnului să coboare din belșug harul și binecuvântarea sa cerească peste acest modest început, apoi stropește cu apă sfințită încăperile muzeului. După terminarea serviciului religios, *Directorul muzeului* rostește în fața asistenței următoarele cuvinte:

„Ex. Voastră I. P. S.; D-lor,

Blajul își deschide astăzi un nou lăcaș de cultură, ale cărui începuturi trebuiesc căutate — e drept cu totul sub alte forme — departe, în vremurile de mult trecute, ale începutului de viață mănăstirească și școlărească, dezvoltată în cadrul școlilor românești din acest târgușor. — Sfantă ctitorie a schimnicului vlădică Aaron.

Călugării bazilicani dela Mănăstirea St. Treime au adunat cu pioasă grijă și smerenie cucernică, izvoade vechi, acte, cărți și manuscrise și probabil obiecte și antichități — care le puteau demonstra acestor harnici cărturari și înflăcărați Români, originile noastre romane și viața multiseculară dusă de noi fără de întrerupere pe pământul Daciei Traiane. Alături de ei vlădică, și mai târziu membrii Capitlului Bobian, au păstrat cu sfințenie și au continuat această tradiție de a colecționa tot ceace era în stare să ajute la cunoașterea și deslegarea unei probleme, fie de istorie, fie mai târziu de filologie, teologie, sau alte ramuri ale științei. Multe din aceste modeste, colecții particulare agonisite cu atâta trudă, ca și din cele ale Mitropolii, s'au spulberat în cele patru vânturi, au dispărut mistuite de jafal Ungurilor revoluționari în anul 1844—49, ori au fost înstrăinate de suflete mici, mănate și călăuzite numai de dorul câștigului bănesc.

Legile școlare austriace prescriu după 1850 alcătuirea de muzee pe lângă fiecare școală secundară. Acum ia ființă și la Blaj muzeul de științe naturale căruia însă din cel dintâi ani i se adaugă și o modestă colecție arheologică. Cel care a îmbogățit această secție și i-a purtat vreme lungă o deosebită grijă a fost canonicul T. Cipariu. În timpul profesoratului și directoratului său dela liceul de băieți el a adunat monede romane, pietri de mozaic, inscripții și alte obiecte — toate, aproape, numai prin contribuția școlarilor și a preoților satelor noastră, care aflându-le le trimiteau marelui cărturar dela Blaj, unde erau studiate și păstrate cu evlavie ca tot atâtea măririi ale unui trecut de strălucită glorie străbună. Așa au ajuns în posesiunea lui T. Cipariu și tablele cerate aflate la Roșia Abrudului și cari au stârnit curiozitatea atâtor învățați, cari au alergat de pe îndepărtate meleaguri la Blaj, să le vadă și să le studieze. După 1870 această colecție arheologică a fost așezată, deosebit de muzeul de științe naturale în o sa-

meră aparte din corpul liceului, purtând numirea de arheologie. Alături de antichitățile romane, modestul cabinet s'a îmbogățit pe încetul, cu acte și obiecte cari au fost odinioară proprietatea bărbaților mari ai neamului. In această stare au rămas lucrările până după război, cu obiectele de valoare plasate fie la liceul de băieți, fie adăpostite în Biblioteca Centrală, ori uitate în vre-un dosar al arhivei mitropolitane. Aceste din urmă erau greu de văzut, cercetat și cunoscut, căci de multe ori cercetătorii dornici să le știe cuprinsul actelor și documentelor îngălbenite de vreme, nici măcar nu bănuiau unde să le caute.

Înainte cu doi ani, când, după moartea regretatului scriitor Al. Lupeanu, Ex. V. și P. V. Consistor mi-au încredințat slujba îngreunată cu multe griji și îndatoriri, de gospodar și paznic al Bibliotecii Centrale, am făgăduit că voi căuta să alcătuiesc un indice al manuscriselor aflătoare aici și că voi proceda la clasarea și orânduirea în dosare a multului material risipit vreaște prin podul clădirii Bibliotecii. Mi-am exprimat încă de pe atunci dorința de a vedea centralizate la un loc izolatele colecții dela liceu, din Biblioteca Centrală și din Archiva Mitropoliei, cerând să li să găsească acestor comori un lăcaș potrivit unde să poată fi văzute și cercetate oricând și de oricine, și care să poarte numele modest de „Muzeu Blajului”.

Ex. V. și P. V. Consistor au hotărât să traducă în faptă acest desiderat. Pentru realizarea gândului de mai sus s'au destinat aceste patru sale din Palatul Cultural, unde după lungi așteptări, s'au construit opt dulapuri și șase vitrine noui, în cari aveau să fie orânduite obiectele. Ce a urmat apoi, nu mai are rost să pomenim. După un an și jumătate de muncă, astăzi cu ajutorul lui Dumnezeu, acest nou lăcaș-modest început de muzeu istoric-religios și etnografic, își deschide porțile. Vor putea vedea localnicii blăjenii — tineri și bătrâni — expuse atâtea din comorile pe preț ale bisericii noastre și vor înțelege că aici, în acest orașel, s'au săvârșit mari fapte și s'a țesut o bună parte din pânza istoriei românismului din Ardeal. Străinii trecători prin aceste săli se vor convinge, că Blajul de odinioară, sărac, lipsit și neajutat de nimeni, a înțeles să acționeze pe toate tărâmurile pentru marea cauză națională a neamului nostru de pretutindeni. De încheiere țin să amintesc un singur lucru, care e bine să se știe: tot ce s'a realizat aici, s'a făcut fără concursul și mai ales fără de ajutorul bănesc al cuiva. Ori un muzeu nu poate rămânea în laza întâiilor sale începuturi; avntul lui trebuiește augmentat și îmbogățit zi de zi cu noi achiziții, câștigate nu atât prin donații cât mai mult prin cumpărare. Acest lucru însă nu e posibil fără mijloace bănești. Dacă până acum am fost acuzați că nu am realizat nimic în acest domeniu și că deci nu avem nici un motiv de a cere subvenții și ajutoare, cred că de aici înainte această ocară nu ni se mai poate aduce. Nădăjdulm că pe viitor conducătorii statului vor întinde o mână de ajutor și acestei instituții, așa încât modestul început de muzeu de astăzi să se transpue, cu vremea, în marele și mult doritul „Muzeu regional, istoric-etnografic și de artă religioasă” care să adăpostească în încăperile lui toate manifestările sufletului colectiv sau individual ale neamului nostru românesc din Ardeal, realizate vreme de milenii poate, pe toate aceste tărâmurii. Și credem că vom reuși în viitor să realizăm și această operă, visată și dorită cu toată ardoarea sufletului, de un Cipariu, I. M. Moldovan, Augustin Bunea, V. Mihaili, V. Sociu, și atâția alții din marii bărbați ai Blajului, trecuți în împărăția liniștii de dincolo de moarte, și cari vor

ruga, împreună cu noi, pe Domnul să reverse harul și binecuvântarea sa cerească peste acest modest început, înămpliuit astăzi⁶.

Cuvintele de răspuns adresate asistenței din partea I. P. S. Mitropolitului *Dr. Al. Nicolescu* au fost următoarele :

Țin să relev în câteva cuvinte activitatea laborioasă a părintelui sub director al liceului nostru, *Dr. Ștefan Manciulea*, Inspector general al învățământului secundar, țin să relev această muncă neprecupețită, care merită întreaga noastră apreciere, atât a blăjenilor cât și a ardelenilor și a întregii țări românești căci dacă n'ar fi fost Sfinția Sa nu știu când s'ar fi tradus în faptă această idee a muzeului nostru care astăzi, cu colecțiile pe care le are și le veți constata „de visu” constituie o comoară de neprețuit

Să dea Dumnezeu ca ceea ce a început cu atâta însuflețire iubitului nostru director al muzeului, să se realizeze cât mai curând și guvernele noastre să fie înțelegătoare față de această idee măreață, care flutură pe dinaintea ochilor noștri al tuturor.

Avem atâtea comori pe care ni le invidiază străinătatea; să le adunăm ca să nu se dea uitărei. Destule comori ne-au furat streinii îmbogățindu-și muzeele lor dela Budapesta, Viena, etc. Să strângem toate aceste comori și să le păstrăm cu ochi de Argus pentruca generațiile viitoare să nu spună că noi nu am fost înțelegători al datoriei noastre.

Mulțumesc încă odată D-lui *Dr. Manciulea*, subdirectorul liceului nostru de băieți, pentru zelul și însuflețirea pe care le-a dovedit, neașteptând răsplata dela nimeni, numai dela Dumnezeu din cer”.

Așa a luat ființă actualul „*Muzeu al Blajului*” ale cărui colecții atât de variate sunt orânduite în patru încăperi.

La intrarea în interiorul clădirii, străjuesc două uși vechi de biserică, lucrate din lemn masiv de stejar, cu sculpturi, tăieturi și înflorituri artistice săpate în ele, cărora le țin tovărășie câteva baso-reliefuri, altare vechi și pietri funerare din epoca greco-romană. Alături de ele stă, aproape ascunsă, piatra modestă, cu slove latinești tăiate în ea, pusă în zidul castelului mitropolitan încă din veacul XVI de către ctitorul întemeetor al acestui lăcaș, nobilul de odinioară *Gheorghe Bagdi*. Inscripția aceasta în veacul XIX a fost schimbată și înlocuită cu o alta gravată în marmoră. Pereții scării ce urcă până la etaj, la salele muzeului, sunt împodobiiți și acoperiți cu icoane pe sticlă și lemn, diplome de recunoștință, tablouri și vederi, alături de cari stau atârinate cele două cununi, trimise la Blaj, din partea Academiei Române și a Asociațiunii pentru cultura română și literatura poporului român, la moartea lui *T. Cipariu*, drept omagiu pentru munca acestui mare patriot și savant, depusă pe tărâmul național și cultural pentru marea cauză românească.

Materialul etnografic al Muzeului este așezat în o cameră care înfățișează casele țărănești de pe valea Secașului. Patul cu pernele de zestre, cuierele încărcate de blide și ulcioare, ploștele de

lemn și culmările, icoanele pe sticlă și crucile de lemn, toate sunt așezate în lungul pereților.

În un colț al odăii este reconstituit cuptorul cu băbură, lângă care s'a așezat un coș vechiu de lemn pentru păstrarea cerealelor și mal ales a făinei de porumb; o ladă de zestre și un război de țesut, în miniatură. Cusături, ștergare, cămăși, li, alesături și alte obiecte din lemn și pânză sunt rânduite în două dulapuri, deasupra cărora au fost înșiruite un mare număr de ulcioare de lut adunate din diferitele sate ale județului Târnava-mică.

Obiectele aparținătoare *secției istorice* sunt așezate în sala mare, deasupra intrării principale din Palatul Cultural. Materialul e clasat pe epoci și orânduit în opt dulapuri și șase vitrine. Dulapul din dreapta, de lângă ușa de intrare a muzeului, cuprinde epoca neolitică, reprezentată prin: vase de lut, obiecte de piatră, os și cremene, apoi prin câteva crani aflate în stațiunile preistorice ale județului nostru. Dulapurile II și III cuprind colecții și obiecte aparținătoare epocii romane. Aici sunt așezate cărămizi cu inscripțiile legiunilor din Dacia, pietri de mozaic, tuburi întrebuintate la conductele de apă, pietri de rășniță, ulcioare de lut, opaițe, inscripții și sculpturi în piatră. Vestita și atât de roasă carte a lui: „F. Alphonso Ciacóno: Historia utriusque belli dacici, a Troiano Caesare gesti, ex simulachris quae in columna eiusdem Romae visuntur collecta” reprezentând toate basoreliefurile de pe columna marelui împărat, stă așezată alături de obiectele acestei epoci.

Epoca bronzului e reprezentată prin un mare număr de seceri aflate cu ocazia săpăturilor făcute în diferite localități de pe teritoriul județelor Alba și Târnava-mică. Evul mediu este reprezentat prin mai multe obiecte (dulapul IV), între cari cele mai de valoare sunt: armele, săbiile, pintenii, coifurile și platoșele de zale, ciocanele, topoarele și ghiulelele, apoi câteva manuscrise slavone, precum și două volume prețioase din *Ahaslele* lui Homon din secolul XVII. Tot aici se află și studiul atât de interesant — în 6 volume — a lui A. F. Com. Marsili, *Danubius Panonico-Uysicus*, apărut la Amsterdam, în 1726.

Un alt dulap (V) este încărcat cu manuscrise și tipărituri arabe, moștenite de Biblioteca Centrală dela T. Cipariu. Exemplare rare, scrise sau tipărite în această limbă, apoi o liturghie în limba siriană, 2 exemplare de thoră, un mare număr de antimise și dalterii, precum și un calendar vechiu tăiat în lemn și împărțit pe cele 12 luni ale anului, alcătuiesc bogăția acestui colț de muzeu.

(Va urma).

ȘT. MANCIULEA

HOLLANDIA DOCET

În 7 Noemvrie anul trecut s'au împlinit 1200 ani dela moartea Sf. *Clemente Willibrord* — apostolul și patronul Olandei — despre care Sf. Părinte, în scrisoarea din 26 Sept. 1939 către Episcopatul olandez spune, între altele: „Lui li datorează Olandezii acel prețios patrimoniu: *credința tare și vie*, care fiind înflăcărată de iubire și întărită mereu printr'o strictă disciplină, precum *este exemplu pentru alții*,¹⁾ așa și pe ei (pe Olandezi) li îndeamnă spre opere misionare, ca să ducă adevăratul semn al victoriei mântuitoare a Sf. Cruci în țările păgâne și ca, în lung și'n lat, să iradiază lumina cerescului adevăr“.

Acestui jubileu Olandezii i-au dat toată însemnătatea cuvenită. Intreagă presa a comemorat pe lung și pe larg acest mare eveniment, iar viața Sfântului a fost publicată în multe ediții.

Din partea Statului, a cărui suprimi conducători sunt în bună parte protestanți, în frunte cu Regina *Wilhelmina*, între altele, s'au tipărit timbre jubilare reprezentând pe Sf. *Willibrord*. La aceasta se referă Sf. Părinte când scrie: „Pe care (pe Sf. W.) chiar și aceia cari sunt despărțiți de adevăr, totuși îl onorează ca pe Părintele și Indrumătorul lor, și pe cari Noi dorim ca în curând să-i vedem recunoscând în acest Apostolic Scaun pe infailibilul Invățător“.

Ceremoniile bisericești, cari au constat din servicii solemne liturgice, predici, conferințe, etc., au avut loc mai ales între 5—19 Noemvrie, culminând în 7 Noemvrie. În tot acest răstimp catolicilor din Olanda li-s'au conces din partea Sf. Părinte multe indulgențe, după cum și scrie: „Și fiindcă din adâncul inimei Noaste dorim ca solemnitățile bisericești (jubilare) viitoare să fie cât mai rodnice și pline de o sfântă bucurie, dăm cu plăcere credincioșilor olandezi indulgență plenară iubilară“.

¹⁾ Între cei cărora catolicismul olandez le poate sluji drept pildă de urmat, în primul rând suntem noi Românii uniți. Suflet, organizare, disciplină și jertfelnicie neprecupețită: într'asta stă puterea, mai ales a unei Biserici cu credincioși relativ puțin sub raport numeric și având de biruit obstacole mari, pentru a rodi amăsurat așteptărilor Evangheliei. Catolicismul olandez e pilduitor sub toate aceste raporturi. De aceea și folosim prilejul ce ni-se îmbie prin publicarea acestei mici, dar cuprinzătoare schițări, a unor stări de lucruri din cari avem și noi mult de învățat. (N. R.)

La noi, în România, în general, e foarte puțin cunoscută Olanda, și mai ales catolicismul său. Multă lume a auzit despre digurile, mulțimea canalelor, a morilor de vânt și a florilor olandeze, dar puțin știu că Olanda — cu toate că din punct de vedere politic e o țară mică, dar cu o cultură și civilizație înaintată, proprie și bine definită, — în cecece privește viața morală, în genere profund întipărită în sufletul întregii populații, și mai ales viața catolicilor săi, în foarte multe privințe a întrecut cu mult pe acele țări catolice despre cari la noi se vorbește și se scrie așa de des, dându-se ca model. Olanda e o țară echilibrată, pacifică și fericită în genere, atât materialicește cât și din punct de vedere spiritual.

Înainte de a începe istoria propriu zisă a catolicismului în Olanda, dăm pe scurt câteva *note geografice și etnografice* a actualului stat olandez, spre a fi mai bine înțelese chestiunile ce se vor tracta.

Olanda are o suprafață de 35 mii Km². Fiind situată la gurile fluviilor Rin și Meusa, solul e format în bună parte din aluviunile acestor ape. În multe părți este sub nivelul mării până la 5½ m., deaceea solul în genere e apăsos. Contra acestui neajuns servesc digurile și canalele în cari se pompează apa (în trecut cu ajutorul morilor de vânt). Astăzi, datorită hărniciei Olandezilor și progresului tehnice, se lucrează la secarea golfului Zuiderzee, care deja e uscat pe o supraf. de 20.000 ha. din 225.000 ha., crescând astfel pământul olandez. — Clima este maritimă, cu vânturi, ploa și neguri dese. Într'un an abia sunt vreo 33 zile complet senine. — Numărul locuitorilor, care e în plină ascensiune, e de 8½ milioane; deci cu o densitate medie de 259 pe Km². Din totalul locuitorilor 36½ % sunt catolici, 45 % protestanți de diferite secte; cea mai mare comunitate are 34 %, formând „Biserica reformată olandeză“ (luterani cu mai multe elemente calvine) — din care face parte și familia regală, — iar restul sunt fără religie, sau Evrei, etc. — Ocupația: 34 % industriași (mai ales de textile), 30 %, agricultori (lăptării vestite), 17 % comercianți, apoi pescari, etc. — Țara este împărțită în 11 provincii istorice; cele de sud sunt catolice, iar în cele de nord predomină protestanții. Forma de guvernământ e: monarhie (cu drept de succesiune și în linie femească) constituțională. Are Constituție proprie din 1814. Parlamentul (Statele generale) îl formează camera (Camera II) și senatul (Camera I). Sistemul parlamentar este democratic, cu drept de vot universal (și pentru femei). *Nici o religie nu este declarată ca națională.* În privința învățământului este deplină libertate. Limba derivă din limba germană de vest, de care însă, printr'o evoluție naturală proprie și diferite influențe

(franceze, engleze,) este azi destul de diferențiată. În ce privește caracterul, Olandezii sunt harnici și disciplinați, foarte ospitalieri, curagioși, întreprinzători și foarte talentați. Fiecare intelectual cunoaște franceza, engleza și germana). Mai pre sus de toate Olandezii sunt oameni echilibrați și cu sânge rece. În părțile de nord — sub influența protestantismului — sunt cam rigizi și închiși, dar în părțile de sud — catolici în genere — sunt foarte veseli și expansivi. În ce privește civilizația și cultura, sunt la nivelul marilor state apusene. Starea materială în general e mulțumitoare, datorită mai ales caracterului poporului, dar și împrejurărilor istorice prin cari au trecut și apoi coloniilor. Coloniile olandeze le formează în bună parte Indiile olandeze de Est: Java, Sumatra și Borneo ($1/2$), etc. cu o suprafață de 1,900.134 Km. (deci de 60 ori mai mare decât inșiși Olanda) și o populație de 60 milioane, apoi Indiile olandeze de Vest ($5 \times$ Olanda) în America de Sud. Coloniile sunt în general bogate¹⁾.

I. Din istoria catolicismului olandez

1. *Dela origine până la Reformă.* — Când Sf. Willibrord, în anul 690, a venit din Anglia, Saxonii și Frizii, cari locuiau prin părțile de azi ale Olandei, erau încă aproape toți păgâni. Cam în acelaș timp, Sf. Bonifaciu, apostolul Germaniei, moare sub securile Frizilor, iar Carol cel Mare mai târziu a avut multe neplăceri până i-a putut învinge.

Încă prin veacul IV, Sf. Servațiu a încreștinat populația din părțile de sud, dar prin părțile nordice nu a ajuns. Acestea au fost rezervate misionarilor englezi. Înainte de Willibrord încă au umblat unii misionari prin aceste părți, implântând ici și colo Crucea lui Hristos, dar primul care, în mod bine organizat, a început evanghelizarea aci, a fost Sf. Willibrord.

Acest apostol s'a născut în anul 658 în Anglia, fiind crescut ca oblat în mănăstirea Ripon a călugărilor Benedictini, a căror regulă de viață a și îmbrățișat-o cu totul, mai târziu. După ce Pepin van Herstal, în anul 690, a învins pe regele Frizilor, a venit în aceste părți Willibrord cu 11 soți benedictini, întemeind comunitatea creștină din *Utrecht*, orașul atât de vestit în istoria Olandei fiind primul centru cultural, de unde împreună cu sămânța Evangheliei s'a lătit civilizația, cultura și arta medievală în Țările de Jos. Primul episcop al acestui oraș a fost Sf. Willibrord (697), fiind consacrat în Roma la 695. La încreștinarea Frizilor a muncit sfântul

¹⁾ Mai multe despre Olanda a se vedea în: *Olanda*, de M. Sadoveanu; și: *Ce-am văzut în Olanda*, de E. Konya (Biblioteca >Dîmîneața<).

44 de ani. A murit în 6 sau 7 Nov. 739, lăsând în urma sa un înfloritor creștinism în aceste părți.

Cu vremea aceste ținuturi, unde sf. Wilibrord a semănat sămânța Evangheliei au devenit foarte roditoare căci poporul care le-a locuit în decursul întregii sale istorii și-a apărut independența și împreună cu aceasta propria cultură și evoluție.

Prin împărțirea imperiului lui Carol cel Mare, regiunea Frizilor a fost alipită mai întâi Lotharingiei, apoi imperiului german. Dar încă pela anul 1000, comiții de Olanda (după numele unei provincii din Țările de jos), cari erau vasali Împăratului german, și-au câștigat independența, având un rol însemnat în luptele contra Normanzilor. Ba unul dintre ei a ajuns rege al Sfântului Imperiu Romano-German. Însă fiindcă familiile domnitoare se schimbau des, neavând urmași direcți, teritoriile comiților de Olanda au ajuns pe încetul, prin moștenire, sub stăpânirea ducilor de Burgondia, și în sfârșit devin proprietatea regilor Spaniei împreună cu regiunile cari azi constituiesc Belgia, sub numele comun de Țările-de-jos.

În Evul Mediu, mai întâi prin munca benedictinilor, cari au învățat poporul agricultura, apoi prin școalele abațiale și universități (Louvain) s'a dezvoltat în aceste părți o frumoasă cultură catolică. Mulți cavaleri de pe aici au luat parte în expedițiile cruciate. Între călugări sunt mistici și scriitori ascetici renumiți, ca: Ruusbroek, Geert, Grote, Toma de Kempis, etc. Au înflorit și artele frumoase, mai ales pictura religioasă (Memling, Matsys, frații van Eyck, etc.). Ba un Olandez a ajuns Papă, în persoana lui Adrian VI, (1522), mai înainte magistru al regelui Carol V.

2. *În timpul reformei și a persecuțiilor.* — Locuitorii din părțile nordice ale Țărilor de jos (Olanda de azi) nu se simțeau bine sub domnia străină a regilor Spaniei și deaceia precum odinioară comiții de Olanda luptau contra imperiului german pentru independență, așa acum întregul popor s'a răscolat contra regilor Spaniei (Carol V., Filip II.), în 1568, provocând războiul de 80 de ani, încheiat prin pacea dela Múnster 1643. Profitând de ocazie, în acest timp erezia calvinistă, care deja era întru câțva răspândită și aici, a prins rădăcini tot mai adânci în Olanda, mai ales printre conducători. Cel mai vestit dintre ei, Wilhelm Taciturnul (de Oranje-Nassau), socotit și azi ca cel mai mare erou național, și care este și întemeietorul dinastiei, la început fiind luteran, mai apoi îmbrățișând calvinismul, aproape toți ceilalți l-au urmat. Așa pe nesimțite războiul contra Spaniei a devenit și un războiu contra catolicismului, începând o perioadă de crâncene persecuții odată cu înlăturarea stăpânirii spaniole (mai întâi în părțile de nord, și apoi,

după o înfrângere totală a spaniolilor, și în sud), în urma cărora Olanda a ajuns pe încetul în bună parte calvină. Belgia a avut mai mult noroc, căci rămânând pe mai departe supusă Spaniei, mai apoi Habsburgilor, și-a putut păstra catolicismul.

Deja în 1566 a început o adevărată prigoană iconoklastă, când oarde de soldați, instigate de eretici, au despoiat bisericile de picturi și sculpturi. În 1572 cucerind ereticii orașul Den Briel dela spanioli, au spânzurat pe primii 18 martiri din diferite tagme călugărești. Mai apoi pe alți 6 în Alkmaar. Catolicii olandezi invocă cu încredere și azi pe acești sf. martiri pentru convertirea compatrioților lor. În 1587 deja 10% din populație era calvină. — După un războiu de 80 de ani, pentru catolici au urmat trei veacuri de persecuții. Cu toate acestea n'au putut fi suprimați cu totul, mai ales în provinciile de sud, care s'au menținut tot timpul aproape în întregime catolice. Ascultau sf. Liturghie prin grajduri și prin poduri, când li se da ocazie, căci nu prea aveau nici preoți, fiindcă persecuția a fost îndreptată în primul rând contra preoților și călugărilor, cari aproape toți au fost expulzați. Au mai rămas ici colea călugări augustiniani, franciscani, jezuiți și puțini preoți seculari, cari toți trăiau pe sub ascuns sau veniau din Belgia pe câtva timp. În politică nu aveau nici un drept, din vieța publică și științifică erau cu totul excluși. Astfel catolicii și-au pierdut curajul și ușor apostatau. Prin 1650 persecuția s'a mai domolit, dar deja 75% erau calvini. Pe deasupra a venit și jansenismul, făcând între catolici acea deplorabilă schismă, care în proporții foarte mici se menține până azi, și care în acele grele timpuri a răpit nu mai puțin de 10 mii de catolici.

3. *În timpul dobândirei libertății religioase până în prezent.* — Când în 1795 Olanda a fost cucerită și supusă Franței timp de 20 ani, li s'a dat libertate deplină catolicilor (în timpul lui Napoleon). Totuși dorința după libertate națională i-a unit din nou pe Olandezi ca să lupte pentru independență iar... diferențierile religioase au fost date uitării. Pe lângă aceea, prin Congresul dela Viena, Olanda fiind unită cu Belgia, numărul catolicilor a crescut la 75%.

Sub diferite forme în veacul XIX catolicii au continuat să lupte tot cu mai mult curaj, pentru revendicarea drepturilor și libertății lor religioase. A început să fie tot mai mult evidențiată cultura catolică medievală, pe lângă cea a v. XVII-lea. Au arătat că chiar și v. XVII datorește mult catolicismului: marele poet Vondel (1587 până la 1679), convertit la catolicism, a cărui opere sunt imbibate de un catolicism genuin; Hugo Grotius și alții de talia ui, erau foarte înclinați spre catolicism.

Momentul cel mai hotărâtor pentru emanciparea catolicismului în Olanda a fost înființarea „Partidului romano-catolic de stat” (1897) prin Mons. Dr. Schaepman. Datorită activității acestui partid bine organizat, mai ales în Camera deputaților, drepturile catolicilor sunt pe încetul recâștigate. Așa, între altele: egale drepturi politice; libertatea de a face educația copiilor în școlile primare catolice sub controlul statului; la fel în ce privește școlile secundare, ba chiar și Universitățile (Universitatea catolică din Nijmegen 1923; Academia comercială și economică superioară din Tilburg, 1927); libertatea presei și a propagandei (au multe cotidiane și un post de radio); dreptul de a institui noi parohii, mănăstiri, diferite instituții caritative; libertatea misionarilor catolici în colonii; preoții și călugării, prin însuși faptul că promovează binele spiritual al patriei, sunt scutiți de orice obligamente militare, etc. Astăzi partidul romano-catolic ocupă 32 locuri în Cameră (din totalul de 100) și în Senat 16 (din 50), iar în guvern fac parte totdeauna și mai mulți miniștri catolici. Deja multe oficii superioare de stat sunt ocupate de catolici, atât în învățământ (profesori catolici în Universitățile de Stat), cât și în magistratură și chiar în armată (în prezent un general catolic e comandantul suprem al armatei de uscat).

Au dobândit multe libertăți și drepturi catolicii. E drept. Dar încă nu chiar depline. Fiindcă încă n’au fost abrogate toate legile îndreptate contra catolicismului, de ex.: nu au dreptul de a face procesiuni religioase pe străzile publice decât în 1 sau 2 provincii; asemenea nu au dreptul de a ridica statui religioase sau cruci pe străzile și drumurile publice, etc.

Cu toate că încă nu există un concordat cu Vaticanul (în Olanda nefiind decât un Inter-Nunțiu Apostolic), iar supremii funcționari de stat sunt în bună parte protestanți, totuși, în general, relațiile între Biserică și Stat sunt bune, deoarece conducătorii statului sunt într’adevăr culți, în general cu o aleasă viață morală și clar văzători, înțelegând valoarea elementului catolic în viața națiunii. Nici vorbă nu poate fi despre învinuiri de slab naționalism aduse catolicilor. Dar de altă parte și catolicii, în calitate de catolici, caută să fie totdeauna la înălțimea chemării lor.

Precum se poate vedea și din schițarea fugară de mai sus, sămânța mântuirii de veci, semănată în Olanda de sf. Willibrord acum douăsprezece veacuri, n’a putut fi înăbușită cu totul, în ciuda tuturor furtunilor deslănțuite asupra ei, ci a rezistat eroic în multe suflète până când în sfârșit a ajuns zilele fericitei primăveri. În prezent catolicismul olandez este în plină ascensiune, atât în număr cât și în calitate (morală, culturală, etc.), căutând să se mențină la înălțimea idealului sfânt pentru care au luptat și au suferit atât de mulți și atât de mult în trecut.

(va urma)

H. DOESCHATE S. I. — E. PUNI S. I.

ICOANELE LA EVREII LEGII VECHI.

— PENTRU DUMINECA ORTODOXIEI —

După o luptă de 120 ani, începută de împăratul Leo Isaurul și reluată de Leo Armeanul, la 19 Febr. 842, împăratul Mihail și mamă-sa Teodora, au restabilit vechiul și ortodoxul cult al icoanelor, iar pentru comemorarea acestui fericit eveniment al victoriei reputate de dreapta credință asupra eresiei, s'a instituit *Dumineca Ortodoxiei*. Triumful privea astfel nu numai cultul icoanelor, ci și celealalte adevăruri hristo- și mariologice, ori de alt domeniu, cari au ținut în continuă agitație, timp de peste cinci secole, viața creștinilor în Orientul atâtor agitații pe teme religioase.

Se știe că la *combaterea icoanelor* în biserică — luptă reluată de protestanți în Apus și susținută la noi la Români prin sectele eretice — punctul de plecare îl formează opreliștea din Legea lui Moise în privința reprezentării adevărilor religioase. Se spune că Biserica creștină admitând reprezentările — fie grafice, fie sculptate, cum e în ritul apusean — ar fi călcat *prescripțiunile lui Moise*. Ori, ce spun aceste prescripțiuni? Ele spun (Ieșire 20, 3—5, 23; 34, 17; Lev. 26, 1; A doua Lege 4, 15—19, 23, 25) că Dumnezeu interzice în primul loc reprezentarea divinității, chiar și a celei adevărate; în al doilea rând, orice reprezentare, pentru a i-se închina cu *adorare*, (cult datorit exclusiv lui Dumnezeu). Interdicția aceasta are ca unic scop: prevenirea poporului ales în fața contagiunii idololatre, politeiste. Incolo, nu există în Vechiul Testament interzicerea generală pentru imagini. Insuși Moise a ordonat să se pună doi heruvimi pe sicriul Legii, ca și pe vâlul dela intrarea în Sfânta Sfintelor. Tot el a ordonat ridicarea șarpelui în pustie. La biserica lui Solomon au fost așezate chipuri de heruvimi în diferite locuri ale templului, sculptate sau brodate. Marele basen numit „marea de aramă“ era așezat pe 12 figuri de taur. Pe alte basenuri, ca și pe palatul regal, figurau lei, pe pereții bisericei pavezoare, palme.

Iată pentruce Biserica creștină nu a văzut nici un inconvenient în a introduce în cult reprezentările în imagini ori în sculpturi, cu atât mai vârtos că, dată fiind educația spiritualistă a poporului creștin, efectul prevenit în Vechiul T. nu era de temut. Iar dacă de fapt au survenit și la poporul creștin anumite aberații în jurul cultului icoanelor, erorile au putut fi remediate fără a atinge esențialul,

Intr'o conferință ținută la Institutul biblic dela Roma, *Pär. Frey*, superiorul seminarului francez de acolo, a arătat că în această chestiune cultul mosaic a evoluat paralel cu cultul creștin, justificând punctul de vedere al Bisericii creștine (V. ziarul „La Croix” din Paris, 24 Ian. 1934).

De fapt, pe timpul lui Hristos era în Palestina o concepție rigoristă la farisei. Nici un fel de imagine, fie de om sau de animale, nu se admitea, nici măcar ca ornamenteică în case particulare. Pe vremea marei răscoale, Iosif guvernatorul Galileei, îndemna poporul din Tiberiada să demoleze palatul construit de tetrarhul Irod, pentrucă era împodobit cu chipuri de animale, proscrise de Lege. — Era cunoscută și în alte părți această concepție a Evreilor, de aceea o numește Tacitus detestabilă (*Iudaeorum mos absurdus sordidusque*).

În aceeaș vreme însă exista și o concepție mai largă, atât în Palestina (cum o arată exemplul familiei lui Irod și al principilor asmoneeni), cât mai vartos afară de ea, în diferite regiuni ale imperiului roman.

Săpăturile efectuate în timpul mai nou ne-au descoperit lucruri foarte importante în această privință. Nu numai în Diaspora, unde mai ușor se poate presupune infiltrația păgână, ci și în țara sfântă a Palestinei.... Se găsesc reprezentări de animale, ca porumbi, păuni, altfel de paseri, berbeci, tauri, în catacombele dela Roma a căror început trebuie pus în sec. I. al erei noastre. Asemenea catacombe sunt: marea catacombă evree de pe via Appia, cea de pe via Nomentana, de Monteverde, de pe via Appia-Pignatelli.

Dela sfârșitul sec. II și în sec. III sinagogele din Gallia, din cari se cunosc vr-e 20, sunt decorate cu sculptură în chip de vulturi și de alte paseri, de lei, delfini, centauri, ipopotami, ghirlanduri, figuri omenest, scene de răsbunare, reprezentarea zodiacului. Anul trecut a fost descoperită sinagoga din Doura-Europas cu frescouri din anii 245—56, cari arată scene biblice ca: Moise și rugul arzând, ieșirea din Egipt, trecerea mării roșii și nimicirea armatei egiptiene, episodul cu apele amare, visul lui Iacob, istoria sicriului legii, minunea lui Ilie pe muntele Carmelului, visiunea lui Ezehiil.

În sec. IV. găsim, în Africa și în Palestina, sinagoge pavate cu mari mozaicuri. La Ha-am-Lif, aproape de Cartagena, multe chipuri omenest în plus. În Palestina mozaicurile erau ornamentate cu mari tablouri reprezentând scene billice ca așezarea corabiei lui Noe după potop pe munte la Djérasch; Daniil în groapa leilor, la Noarah; jertfirea lui Isac, la Beth-Alfa; în aceste ultime două locuri era în plus carul soarelui, cele 12 figuri ale zodiacului și chipul celor 4 anotimpuri.

În aceeaș vreme, în care pe cale practică se afirmă o concepție mai largă, se făcea și o moderare a principiilor. Rabinii învățători ai Mișnei și ai Talmudului au atenuat mult din severitatea farisaică a primelor secole, și au admis reprezentările de animale, afară de om. Acest principiu a fost codificat în evul mediu de Maimonides.

Desigur, doctrina evree asupra imaginilor prezintă o mare fluctuație. Pela sfârșitul veacului al 3-lea și începutul celui al 6-lea s'a produs în iudaism o mare mișcare iconoclastă, care a distrus în sinagogile din Galia toate chipurile de oameni sau de animale. De aici a pornit mișcarea și la creștini. Evreii au instigat pe musulmani, apoi pe Leo Isaurul, să ordone înlăturarea icoanelor din bisericile creștine. De fapt, prima luptă împotriva ss. icoane a declarat-o califul Iezid (720—24), pe urma căruia a emis împăratul Leo ordinul dela 726.

Leo considera icoanele și ca o piedecă în calea încreștinării Evreilor și Musulmanilor, dar lupta a luat cu totul alt caracter și abia peste 120 ani s'a încheiat cu triumful vechei doctrine și practice a Bisericii lui Hristos.

NICOLAE BRÎNZEU.

SFÂNTUL NOSTRU

Abia de va fi Român cu carte care să nu cunoască vorba ce ar vrea să fie de spirit, că adevărat, e că această butadă, departe de a răzima pe realitate istorică, îi este cu totul potrivnică. Dascălul și părintele („magister et pater“) sftlui Paulin de Nola, strălucitul *sf. Niceta* de Remesiana, apostolul străbunilor noștri de pe ambele maluri ale Dunării, n'a fost numai purtătorul cuvântului lui Dumnezeu și încreștinătorul daco-romanilor, ci era și după limbă, după sânge, odraslă de a lor: era și prin naștere daco-roman. (Constantin C. Giurescu: *Istoria Românilor*, Vol. I, pag. 197). Și tot ai noștri sunt *sfînșii mucenici dobrogeni*: Acaciu, Alexandru, Arestus, Ageu, Artemiu, Aurelian, Achiliu, Castu, Christu, Crescentiu, Crispio, Domnus, Emil, Emilian, Ianuariu, Ioan, Ilie, Lucian, Marcian, Papiu, Peregrinus, Primus, Stator, Vitale, Victor, Victurus ș. a., ca și *mucenișele*: Agnes Digna, Feliciana, Minima, Paula, Rufia, Secunda, și celelalte, ale căror nume le pomenesc cu venerație martirologiile bătrâne (Mariu Theodorian-Carada: *Cățiva Sfinși*, pag. 5). Și cine va putea trage

la Indoială că n'ar aparține neamului nostru acel sf. ostaș *Dasius*, martirizat la 303 în Durostorum (Silistra), și alți numeroși tovarăși de mucenicie tot la Durostorum, ori la Tomi (Constanța), sau aiurea pe pământul Dobrogei latine și creștine de odinioară? (N. Iorga: *Istoria Românilor*. Vol. II. pag. 95—96).

Și nici că se poate altfel. Neamul nostru n'a fost doar, și nu este, un pământ sterp, incapabil să rodiască rodirile sfințeniei. A-i aduce o asemenea învinuire înseamnă a grăi hulă. Mai ales când faptele arată contrarul.

E drept însă că lumea noastră românească astăzi nu se prea ocupă cu aceste glorii ale istoriei sale religioase. Asta deoparte fiindcă nu prea sunt date de amănunt privitor la viața lor, de altă parte, probabil, pentru că toți sunt fii ai Bisericii Romane, mărturisind crezul ei, slujind după rânduelile ei liturgice, (cei hirotoniți), vorbind limba ei și fiind în atârnare directă de Papa dela Roma, sub jurisdicțiunea căruia ne-au stat strămoșii în creștinătate latină până când putere vrășmașă ne-a cutropit neamul și ni-l-a smuls de sub mâna părintească a Vicarului lui Hristos. Cumpănirea acestui fapt firește c'ar trezi în minți și în inimi gânduri și nostalgii de cari nu vrea să știe un anumit duh ce încă stăpânește atâta lume română, *neolatindă*(!). Bun e însă Dumnezeu și ceriul nostru — sub acest raport încă înorat — se va însenina iarăși, și vom fi iarăși sub acelaș soare la lumina și la căldura căruia ne-am format și ne-am încheșat ca neam.

În deosebire însă de atâtea luminoase figuri de sfinți ce aparțin neamului nostru, dar din vremi prea îndepărtate — ca să zicem așa — și cele mai multe aproape cu neputință de a fi cunoscute mai bine din lipsă de izvoare informative, avem pe *Ion, fiul lui Stoica Costin*, cunoscut și cinstit în Italia sub numele lui monahicesc de *Fra Gieremia da Vallacchia* = Fratele Ieremia din Valachia, a cărui viață a fost scrisă de mărturii contemporane, cu mulțime de amănunte, îndată după săvârșirea sa din viață, care a avut loc în vremuri destul de apropiate de noi († 1625). Și cu toate acestea așa de puțină lume din patria nașterii sale cunoaște acest sfânt „Român de sânge, de obiceiuri ca și de limbă”, cum l-a prezentat, dl N. Iorga, Academiei Române în anul 1915, (*Analele Academiei Române*, tom. XXXVII, pp. 474—478) încât e rușinos — pentru noi — de îndreptățită întrebarea d. *Gino Lupi*: „De ce ignorează România acest nobil fiu al său care, închinându-se pe sine însuși în întregime lui Dumnezeu și deaproapelui, a glorificat nu numai ordinul monastic preferit de dânsul, ci și întregă Patria sa? Ajunge pentru a justifica această lipsă dela datorie religia deosebită a Satului?” (*La Rassegna Italo-Romena*, Milano, 1938, No. 10, pg. 5).

Răspuns la aceste întrebări — deie alții. Din partea sa, „*Cultura Creștină*” (a. V, nr. 13, pg. 400—402) a făcut cunoscut cetitorilor săi pe „Sfântul Ieremia Românul” prin peana pâr. Dr. Ioan Bălan, îndată ce dl N. Iorga, în 1915, a făcut, la Academia Română, un comunicat asupra personalității alese a celui „Fra Gieremia Vallacco, dell' ordine dei frati minori, detti Capucini” pe care-l preamărește, în temeiul faptelor sale multe și bune, pe sute de pagini, *Francesco Severini*, tovarăș de călugărie cu cel preamărit. Pâr. *Dr. Ilie Dătanu* a scos la Cluj, în 1936, în a doua ediție, cărticica prețioasă: *Un Sfânt Pribeag Român*, aducând și chipul feței acestui „sfânt pribeag”, care nu-i altcineva decât cuviosul Ieremia Românul. — E așa de simpatică viața acestui fiu al neamului nostru și așa de înălțătoare cum puține cunoaște agiografia.

Dar, în sfârșit, cine-i acel „Fra Gieremia da Vallacchia”, care a fost o minune în carne și oase a vremii sale, și care, pe măsură ce va fi cunoscut, o să fie una dintre cele mai scumpe și mai dragi glorie ale neamului nostru român și creștin? Incercăm și noi o schițare a figurii acesteia de luminoasă bnnătate, răzimați pe informațiile scoase de dl Gino Lupi din biografia dela 1670 a cuviosului Ieremia, scrisă de Fr. Severini, și folosind și celelalte izvoare pomenite mai sus.

Smeritul monah capucin Gieremia, care s'a stins în faima sfințeniei la Neapol, în mănăstirea Neprihănitei Zămisliri, la 5 Martie 1625, era odrasla căminului creștinesc al lui Stoica Costin și a Margaretei Bărbat, și văzuse lumina zilei la Xaxo (Pietra, scrie biograful; Suceava zice dl Nic. Iorga), de prasniciul SS. Apostoli Petru și Pavel, anul 1556. Numele său be botez: Ioan. A fost primul dintre cei șapte copii, cu cât a binecuvântat Dumnezeu căsnicia părinților săi.

Atmosfera în care s'a ridicat acest ales al Domnului a fost dintre acelea cari favorizează pornirile spre sfințenie. Prietenul, confidentul și agiograful italian de mai târziu al păstorașului moldovean călugărit (toate citatele fără altă indicație sunt după Francesco Severini) scrie despre tatăl lui Ieremia că era „om de condiție umilă, dar onestă”, care „își muncia țarina sa, își grija vituțele” și îi ajungea să facă parte și săracilor din agoniseala sa. Că era om bun de inimă și milos atât Stoica, tatăl, cât și Margareta, soția sa și mama tânărului Ioan. Intr'un an de foamete dansa a stărui de bărbatul său să nu vândă grâul ce se nimerise ca lor să le prisosiască, ci să-l ducă la măcinat și să facă pâine de hrănit cele guri flămânde... Inimi miloase: inimi române. Și ca părinții săi era și Ioan: dădea altora nu numai din ceeace-i prisosia, ci și din

ceeace i-ar fi fost și lui necesar. Decât, așa-i milostenia creștină: jertfelnicie simțită. Tovarășii lui de păstorie aveau de ce să se mire văzând așa o bunătate. Cum i-a uimit și reculegerea sufetească, delicateța și totodată și tăria de voință a tânărului acestuia cu minte de bătrân, care nu se lăsa înduplecat nici de dojeni, nici de batjocuri, să se abată dela calea bună ce și-a croit. Un dascăl a avut care a stat de el și de care a ascultat: mamă-sa. Aceasta, îndată ce a văzut că pe dânsul îl muncește gândul desăvârșirii pe calea călugăriei, i-a dat drept, l-a îmbărbătat pe drumul ales, i-a legat doar de suflet să se feriască de „mănăstirile pline de păcate ale Moldovei” (N. Iorga) și să-și îndrepte pașii spre Italia atâtor străluciri ale adevăratei sfințenii. — Iar el a urmat sfatul mamei sale.

Odată plecat la drum — plecat a fost pentru totdeauna. Avea nouăsprezece ani și curaj de sfânt, experiență însă ba. Și bani nici așa. Pentrucă a pornit dela casa părințească spre țința doririlor sale fără să se mai sfătuie cu ai săi. Deoparte știa el ce chibzuse cu mamă-sa, dar de altă parte se temea să nu întâmpine piedeci tocmai în clipa din urmă. De aceea: cu Dumnezeu înainte, spre Italia mănăstirilor râvnite! Asta cu orice preț. Să vadă pe Papa; să înbrace haina monahală, s'apoi s'ajungă în raiu: aceasta-i era dorința. Nu-i spusese oare tatăl-său, arătând odată spre un stol de paseri călătoare ce se pierdea în înălțimile albastre: „Așa sboară călugării în raiu!” Ba da. Și atunci, aterne-te Domnului Ioane! „Că este o Italie în lume, știa el bine că-i spusese măicuțe-sa. Dar că pe ce drumuri trebuie mers acolo și că unde, în care parte de lume se află acea țară, despre asta habar n'avea”. I-a purtat însă grija Cel de sus. Când a sosit la Alba-Iulia — firește că tot pe jos — tocmai se lucra la zidurile cetății. Dându-și în vorbă cu un bătrân care știa românește — dânsul nu știa altă limbă — i-a destăinuit aceluia gândul ce-l frământă. Bătrânul, la rândul său, l-a prezintat medicului italian *Pietro Giacomo* care se gătia de călătorie de-a călare spre Bari, de unde venise. „Băgându-se slugă la acesta (la medicul P. Giacomo), nu după multe zile a plecat cu el dela Alba; și apoi pe picioare, ținându-i calul de căpăstru, prin zăpadă și noroaie, peste munți și peste șeșuri a străbătut, cu greutate de neînchipuit, diferite ținuturi, până când, după multe osteneți, au ajuns, la urma urmelor, în Ragusa, oraș în Dalmația, pe coasta mării Adriatice. De-aci, după ce s'au imbarcat pe o corabie... după strimtorări și oboseli dintre cele mai grele, au ajuns în sfârșit la țarmurii Italiei celei atât de dorite și cu atâta sete și nesaț râvnită de Ioan, care după aceea a fost condus de acelaș medic la Bari.” Are tot dreptul biograful celui ce o să fie cunoscut și cinstit mai

târziu de atâta lume de mărimi bisericest și mirenești, și de mulțimi fără de număr, cu numele de „Il Buon Vecchio” = Bunul Bătrân, când observă în continuare: „Se vede lămurit din pățania lui, cu cât e mai mare puterea harului decât a firii!”

Bucuria sufletească a lui Ioan al lui Stoica și a Margaretei Bărbat a fost tulburată o vreme la Bari. Bine că noul său stăpân vremelnice, farmacistul Cesare del Cuore, era un bărbat bun de inimă și cucernic, dar cealaltă lume cu care avea vlăstarul moldovean atingere (marinari, hamali, servitorime ș. a.) s'a dovedit a fi tare stricată și rea. „Obiceurile cari le vedea erau cu totul altele decât acelea cari li povestise mamă-sa că le află omul la Italiani. Și fiindcă n'a isbutit cum nădăjduise, i-s'a părut că s-a înșelat în planurile sale și că, în loc să fie mai bun, se face și el tot mai rău în atingerea cu ei; chiar mai rău decât în Țara sa...” Și s'a gândit să se întoarcă de unde a venit. — Cumplită încercare pentru un suflet ca al lui! Dumnezeu li scoate însă în cale un Bătrân (în viața Fr. Ieremia se arată deseori acest Bătrân tainic) și-i dă sfatul să cerceteze întâiu Neapolul, Roma, Loretto, și numai după aceea să apuce iarăși drumul Moldovei.

A urmat acestui îndemn. „In tovărășia unui neșător” se îndreaptă spre Neapol, unde-l aștepta lumina harului de sus cu ceasurile-i de hotărâre definitivă: „Dumnezeu, care călăuzia pe Ioan, l-a condus aci în timpul cel mai potrivit, făcând să ajungă când se îndeplineau devoțiunile și deprinderile sfinte ale Paresimilor. Când tânărul acesta, — asemenea cerbului ce trage la apă — dornic de zidirea sa duhovnicească prin pilde bune, a văzut în acea cetate mare, pe toate străzile, valuri-valuri de mulțimi reculese; un număr mare de biserici mărețe, ținute într'o strălucire coplesitoare; slujbe dumnezeiești săvârșite cu gravitate și cucernicie de nespuz; altarele încunjurate de atâta nour de preoți; Sf. Taine atât de cercetate și trâmbițele evanghelice răsunând peste tot prin rostul cuvântătorilor sacri; ascultătorii tixind lăcașurile de închinare și mulțimea și felurimea tagmelor călugărești de cari e plină cetatea: a rămas ca unul ce este răpit înafară de sine și i-s'a părut că și-a pus piciorul nu într'o cetate pământescă, ci într'una cerească și, ca omul cu totul nevinovat, îi socotea sfinți pe toți pe câți îi vedea atât de cucernici”. — Gândul cu care plecase de-acasă: gândul călugăriei și dorul vieții mănăstirești, s'a instăpânit din nou asupra lui, și încă mai puternic ca oricând. Pronia cerească s'a îngrijit ca acest gând și acest dor de astădată să treacă în faptă. Intrat în serviciu la nunțul Del Cuore, fratele farmacistului dela Bari, a intrat în inima acestuia, care era un preșin devotat al că-

lugărilor capucini. Tânărul și cucernicul moldovean a avut dese prilejuri să convină cu acești fii ai Sărăcuțului din Assisi și i-a îndrăgit. L'au atras îndeosebi „modestia lor, reculegerea, cuvioșia purtării și mai ales asprimea îmbrăcăminte și austeritatea vieții lor”. Aci a înțeles că-i este și lui locul, și n'a întârziat să-și roage stăpânul să-l ajute să fie primit și dânsul în rândurile cinului călugăresc al capucinilor. Și ruga nu i-a fost inzadar: Nunțiu Del Cuore atâta a tot stăruit de P. Urbano de Ghifoni, provincialul tagmei, până când acesta și-a dat învoirea de primire. Așa s'a făcut că în ziua de 7 Mai 1578, moldoveanul Ion Costin (Costit, Costici, Coste) îmbracă haina de capucin, primind numele de Gieremia (= Ieremia) în locul celui avut până aci (Giovanni = Ioan). — Și cu aceasta viața dânsului a apucat în alvia pe care atât de mult a dorit-o și a căutat-o până s'o afle, ca să fie apoi pentru el suprema fericire și binecuvântare.

Aproape patruzeci și șapte de ani încheiați a petrecut Fr. Ieremia în mănăstire, ca simplul frate laic. Tot acest timp l-a folosit spre mărirea lui Dumnezeu, înaintarea sa în cele sufletești și binele deaproapei, fiind socotit multă vreme un biet „fraticello laico, semplice, ignorante, dispregiato” și având să săvârșească — asta până la capătul vieții — „lucrări de cele mai umilitoare și obositoare”. Pe el fusă nimic nu l-a înfrânt, nimic nu l-a oprit în drum.

A fost încredințat cu îngrijirea bolnavilor din mănăstire, și cei cari au avut ochi să vadă, au observat în curând că numirea sa în această slujbă a fost într'adevăr providențială. S'a făcut tuturor toate și dânsul știa să ducă seninătate și mângâiere și acolo de unde alții fugiau de scârbă și desnădăjduiau de puțința îmbunării unor bolnavi deveniți nesuferiți. Bolnavii și săracii: iată iubirea lui! Chiar și pe patul morții era cu gândul la ei: „Oh, Doamne! cum m'ași duce să caut ciungii și ologii!” Pentru săraci și nevoiași se făcea luntre-punte pela cei cu dare de mână, numai să poată scoate ceva pe seama celor lipsiți. Mănăstirea era mereu năpădită de săraci, îndată ce se știa că-i acasă „pentru că toți erau siguri că n'o să plece dela el fără să capete ceva. — Ochii și-i-ar fi dat lor. Și când pleca din mănăstire, avea totdeauna câte ceva de dat celor sărmani. Și ca să poată face acest lucru, scotocia în toate părțile înainte de a ieși din casă și lua tot ce putea: bucăți de pâine, castane, și altele de astea... Iar dacă uneori îl întreba cineva, în glumă: „Frate Ieremia, ce faci? Ai pornit-o pe ciordit?” „Săracii, săracii (răspundea dânsul); noi am mâncat, ei însă n'au ce să imbuce!”

Ar fi greșit să se creadă că Fratele Ieremia în greutățile cu

îngrijirea bolnavilor și în alergările-i multe după milostenii și-ar fi uitat de rugăciune. Dimpotrivă: se ruga mult și din suflet totdeauna când nu trebuia se ceară cuiva ceva, să dea un sfat bun, să mângâie pe cineva și cu vorba. Căci de felul său nu era vorbăreț. Ce rugăciuni va fi zis înafară de cele poruncite de tagma sa? Greu de spus cuvânt sigur. E foarte probabil însă că de câte ori a putut vorbi în taințele inimii sale cu Dumnezeu, singur și nesupravegheat de om muritor, a făcut-o rostindu-și rugile învățate dela maica sa, în limba copilăriei sale. Și cum dânsul, ca toți cuvicioșii, găsea foarte dese privilegii de a sta cu Cel de sus la vorbă dela inimă la inimă, poate că și asta a contribuit la faptul că dânsul nici după o jumătate de veac petrecut între Italieni n'a învățat cum se cade limba italiană, altfel ușoară Românilor. Nu-i de crezut că și-ar fi uitat de limba maicii sale, cel ce până la închiderea ochilor n'a încetat să țină, ca moldovenii săi, postul Sâmpetrului și postul Sântei Mării, deși Latini (după ritul cărora fusese botezat și miruit, și în mănăstire de ritul cărora își făcea și el călugăria) nu au decât postul Paștilor și al Crăciunului. — Și nici nu credem așa ceva.

Moartea i-s'a tras dintr'o cale pe care a făcut-o iarna la patul de suferințe alui Don Giovanni Davallo, fratele marchizului de Pescara, care a chemat la sine, „per sua consolatione“, la Torre del Greco, pe Bunul Bătrân ce nu știa nici scrie, nici ceti, dar care avea faima de sfânt, și simpla vedere a căruia înveselia pe cei abătuți și mângâia pe cei mâhniți: „Și avea Fratele Ieremia totdeauna fața veselă și plină de mângâiere, și gura lui era adesea răsătoare, așa că cine nu știa cât de mult duh este în el... era ispitit să-l socoată a fi un suflet puțin recules“.

Vestea săvârșirii lui din viață s'a răspândit numai decât în tot orașul. Și s'a văzut atunci la câtă lume și de câtă cinste se bucura acest schimonah simplu după vorbă, după port: mănăstirea a fost invadată în toată puterea cuvântului de mulțimile ce voiau să-l mai vadă odată; să-i sărute mâinile cari atâta milă împărțiseră și atâtor le mijlociseră pace și sănătate prin atingerea lor de creștetul suferinzilor, atingere însoțită de numai „patru cuvinte simple, dar ieșite din adâncul inimii sale“; să-și facă rost de ceva moaște dela adormitul în Domnul, a cărui sfințenie era mai presus de orice îndoială. Frații săi de călugărie s'au convins îndată că nu-i pot lăsa rămășițele de humă în biserică, pentru a fi prohodite și apoi duse de aci la maica lor: pământul, căci se călca om pe om în jurul lor și fiecare ar fi vrut să aibă ceva de amintire; un grande de Spania ca Don Cantelmo Duca de Popoli, un Don Fabricius Carafa, principe al Sacrului Imperiu, ori o Principesă de

Stigliano, la fel cu oricare dintre cei mai umili cinstitori ai Sfântului. De aceea, în cele din urmă, a trebuit purtat în sacristie și îngropat noaptea, pe ascuns, ca să fie încunjurate urmări grave ce altfel cu greu puteau fi evitate între împrejurări ca acelea pe care le notează biograful său: (Tot timpul cât trupul mortului s'a aflat pe catafalc în văzul tuturor) „revărsarea de lume a tot crescut în așa fel că venia val după val și de calitate de cea mai aleasă: un număr mare de nobili, slujbași, călugări; poporul era așa de Ingrămădit cât se părea că întreg orașul s'a golit ca să vină la mănăstire” unde „trebuia să se uimească omul de afectul și de semnele de reverință cu cari era venerat (mortul) de toată acea lume; se închinau, ingenunchiau, își aruncau coroanele, numai să atingă cumva acel trup binecuvântat, ca de Sfânt”.

De data aceasta s'a adevărit vorba veche: *Vox populi, vox Dei*. Biserica s'a interesat și ea mai deaproape de vieța acestui smerit monah atât de venerat de mulțimile credincioase. La doi ani dela moarte i-s'a început procesul de canonizare. I-s'au cum-pănit vorbele, i-au fost cernute faptele, au fost verificate și judecate minunile ce se atribuiau mijlocirii sale, — pâr. Dăianu pomeneste o sumedenie în broșurica Sf. Sale — și după examinări necruțătoare și nepărtinitoare, în 1680, a fost declarat *Venerabil*, urmând să se continue procedura canonică până la încheierea ei: declararea sărbătorească de Sfânt a celui arătat de Dumnezeu a fi vrednic de această cinste în sânul Bisericii sale.

Pomenirea Fratelui Ieremia e vie și astăzi în Italia. Mii și mii de iconițe cu chipul acestui devotat al Preacuratei pe care o numea, cu o gingășie ce-i era lui proprie: „*Mammarella nostra*” (= Măicuța, Măiculița noastră), sunt răspândite, căutate și păstrate cu drag nu numai în Neapolul strădaniilor sale eroice spre culmile sfințeniei. Sfaturi de ale lui sunt repetate și adâncite cu folos și azi și totdeauna. E așa de luminat cuvântul acestui apostol fără școală lumească. „*Toți vrem să ne mântuim*” zice bunăoară dânsul. „*Deci la ce să mai stați la îndoială când avem pe Dumnezeu de Tată; pe Preafericita Fecioară Mamă; pe Hristos Frate, și când toți îngerii și fericiiți din ceriu sunt prietenii și avocații noștri...?*” (Citat la Dr. Ilie Dăianu).

Cei cari s'au gândit mai puțin la el, au fost și sunt frații lui de limbă și de sânge! Astăzi un milion și jumătate de frați și de credință. Bunul Bătrân însă, în ceriu chiar mai mult decât pe pământ, îi va avea și așa în dragostea sa. Mai ales că nici vina nu le este așa mare: n'au știut de el până acum câțiva ani. Mai nou însă începe să fie cunoscut și iubit și la noi. — Un grup de pe-

lerini, în toamna anului 1933, a și fost la Neapol, la Părinții Capucini, și s'au interesat de fiul neamului lor trecut între Venerabilii Bisericii lui Hristos de Papa Inocențiu XI, și ar fi vrut să se închine la mormântul lui. Li-s'a spus însă că mănăstirea din care și-a luat sborul spre ceriu Fra Gieremia și unde se află rămășițele lui pământești, de mai multă vreme e temniță, și fără îngăduință specială dela Roma e inaccesibilă. Sunt însă nădejdi că în curând va fi iarăși ce a fost odinioară, și atunci închinătorii din apropiere și din depărtări o să poată ingenunchia lângă mormântul Ven. Ieremia, spunându-i, în șoapte de închinare, dorurile sufletului și stropind cu lacrimile pocăinței și bucuriei țerna binecuvântată ce-i acopere rămășițele de lut din Țara Moldovei.

De încheiere: Fratele întru latinitate și dreaptă credință cu Ven. Gieremia și cu noi, Românii uniți, dl Gino Lupi, ale cărui rânduri închinare amintirii moldoveanului săvârșit întru sfințenie la Neapol în vârstă de 69 de ani, după 47 ani de strădanie spre desăvârșire, în legăturile cinului monahicesc al capucinilor, le-am folosit în această schiță fugară mai mult decât celelalte isvoare ce mi-au stat la îndeamnă; zic: dl Gino Lupi să fie sigur că — firește: pe lângă respectarea rânduelilor bisericești privitoare la cinstirea persoanelor încă necanonizate — cel puțin Românii uniți îl au drag, și-l vor avea tot mai drag pe sfântul fiu al lui Stoica Costin și a Margaretei Bărbat, ca pe unul ce-i neam din neamul lor și suflet din sufletul lor. — Cel mult dacă-i doare doar atâta: că nu s'a cheltuit această vieață apostolică și pilduitoare acasă, pe pământ românesc, între Români cu adevărat dreptmărturisitori.

Dar așa ceva *pe atunci* era cu neputință. Și de aceea, la fel cu un alt vlăstar odrăslit din familie română domnească tot de dincolo de Carpați, vestitul *Nicolaus Olahus*, arhiepiscop și primate de Strigoniu, umanist strălucit și razimul cel mai strașnic al catolicismului maghiar primejduit cu stărpirea de protestantism, care român se stingea la 1578, (Șt. Bezdechi: *Nicolaus Olahus*, pp. 11—33), *trebula* ca și lumina vieții lui Ionel al lui Stoica și a Mărgărintei din Moldova să strălucească pe alte plaiuri ca ale nașterii sale. Așa a fost voia Părintelui luminilor și nu putem decât să ne plecăm smeriți în fața lui, mulțumindu-i pentru toate. El e preaințelept și prea bun și toate câte le face numai bine și spre binele alor săi le face. — Vieața Venerabilului Ieremia Românul, cași a lui Nicolae Valahul, învederează un adevăr de negrăită însemnătate pentru noi: contactul cu Roma papală trezește, întărește și fructifică de neînchipuit, energii ancestrale ale sufletului românesc ce se află *acasă* în această atmosferă.

DUMITRU NEDA

OAMENI ȘI FAPTE

UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

Privind din negura de vremi, în fața ochilor mei văd desfășurându-se, ca într'o vedenție apocaliptică, toată istoria celor 18 veacuri, cu strădanii și opintiri eroice de voievozi, cu izbânzi și înfrângeri, cu amurguri învăluite de întunecare... măreție epică, grandoare, decadență și mizerie. Văd un popor tânăr, ca un Făt-Frumos, născut din coapsa Daciei și-a Romei, lăsat aici singur de legiunile romane, pe platurile Carpaților, la porțile Răsăritului. Nouă seminții barbare se năpustesc ca un potop de flăcări asupra lui... Nimeni nu-l ajută, nimeni nu-l ocrotește, decât doar desigurile codrilor; nimeni nu-l mângâie, decât cerul albastru deasupra, ori talanga turmelor lui de lângă izvoare...

Ca revărsări de ape mari și tulburi, au venit și au trecut cu toții, iar el a rămas aci, căci se simțea stăpân pe o moștenire și; după ce a înfruntat o mie de ani aceste vremuri de bejenie, îl văd apărând în zarea istoriei, sub oblăduiri de cneji și voievozi, vrând par'că să strige celor din urmă năvălitori: Vedeți, am răzbit peste vremuri! — Cu braț de oțel, el își croiește Muntenia lui și Moldova lui, în plină epocă de strălucire a cavalerilor (1300—1359).

Muntenie și Moldovă! Voi sunteți de aici înainte cele două cetățuri de rezistență ale strănepoștilor lui Traian. Voi veți fi pavăza românismului peste veacuri. Voi sunteți cele două culburi, din cari își vor lua sborul falnic de vultur: Basarabia și Bogdania-Mușatini!

De aici se înalță „cel mai viteaz și cel mai ager principe creștin”, Mircea cel Bătrân — „Mare voievod și Domn a toată Țara Românească, a Almașului și Făgărașului herțeg și Bănățului de Severin Domn și de amândouă părțile pe toată Dunărea până la Marea cea mare și cetății Dârstorului Stăpânitor”. El zdrobește pe Balazid Fulgerul la Rovine, leagă frățele de arme cu cavalerii occidentului la Nicopole; el îngroapă oștirile lui Ilderim în mlaștinile Ialomiei. — El reprezintă unitatea Românilor la Dunăre și Carpați; pe dreapta lui se reazimă creștindătatea,

Iată-l pe Alexandru cel Bun în Moldova; suflet pașnic și darnic. El orânduiește treburile duhovnicești; călăreții lui duc falma Moldovei până la Marienburg, spre Marea Baltică. — Acești doi urlași

al Principatelor definesc hotarul de despărțire între cele două surori: Milcovul. — Ce fatal destin Vă îndemnă oare să căutați hotar de despărțire, iar nu mână de unire? O, râu blestemat de soartă: Milcovule, pentru ce nu ți-ai întors apele tale, ca oare când Iordanul, în semn de împotrivire? De ce pământul nu a secat undele tale, ca Vele două Principate să se facă o țară, un pământ!

Un cutremur sfânt și puternic îmi zgudule toată ființa, căci lată gândul meu întâlnește în zborul lui figura fără seamăn a lui Ștefan cel Mare. Mare Ștefane, Tu ești purtătorul celor 36 de războaie, biruitorul cetelor maghiare la Baia, Tu înfrângi cerbiela polonilor la Codrul Cosminului, Tu izbești Semi-luna la Podul Înalt și la Valea Albă.

Ca figura strălucită a lui Ștefan în Moldova și a lui Mircea în Muntenia, se încheie epoca de grandoare în ambele Principate. În dragostea lor nefermărită pentru moște și independența țărișoarelor lor, — văzând puterea Turcilor în marș irezistibil spre Apus, cunoscând din experiență întârzierea creștinilor când se invocă ajutorul lor, — Mircea închină țara Turcilor la 1402, iar Moldova lui Ștefan se închină la 1503.

Această închinare sau capitulațiune înseamnă începutul suveranității otomane asupra Principatelor, suveranitate ce se va șterge definitiv numai în 1877. — Această închinare constituia un act de înțeleaptă politică externă pe acele vremuri, căci la umbra suveranității externe se asigură suveranitatea internă a celor două țări române, în schimbul unui tribut.

În cei 200 ani ce urmează până la 1700, tronul celor două Principate e ocupat de domni pământeni, deși nu chiar din vechile dinastii. Încep însă rivalitățile pretendenților numeroși, din os domnesc, certele și unelirile boerilor contra Domnilor, răzburarea sângeroasă a Domnului contra boerilor. — Ura, pizma, invădla la locul vechilor virtuți ostășești. Amestecul, peste litera capitulațiunilor, al Sublimei Porți, apoi lupta fratricidă, toate acestea ne fac să simțim că am coborât într'o epocă de decadență. — Despre această dureroasă epocă zice istoricul Xenopol: — constatăm cu adâncă mâhnire că Românii au făcut tot ce au putut pentru a se sinucide și dacă lucrul nu a izbutit, este fiindcă alții nu i-au lăsat să o îndeplinească.

Nu putem uita în această perioadă domnia lui Mihai Viteazul, eroul dela Călugăreni și Șelimbăr. În el reînvie faptele de vitejie de demult; reușește să realizeze unirea tuturor Românilor în chip trecător dar cade ucis mizelește la Turda. — El va rămâne totuși lumina de fulger a unității noastre naționale în zările îndepărtate ale viitorului,

Cu ploasă evlavie ne închinăm figurei senine de maritr a lui Constantin Brâncoveanu, care cade victima trădării și a poștei de argint a Sultanului, cu cei 4 copii ai săi, pe malul Bosforului!

Și acum începe sufletul român să plângă: ...Imi îngheață vorba pe buze; în fața mea se desfășoară ca un vis urât un spectacol hidos: epoca Fanarioșilor. — Văd drojdia Fanarului năvălind căf-tănită spre tronurile mărișilor votevozi; în jurul lor roturi de creditori, de rubedenii, făcându-și ftecare socoteala dobânzilor grase. ...Aud poporul gemând sub bătăi și schingiuituri, căci numai poate plăti birurile, și pe deasupra tuturor văd o mulțime de omide flă-mânde și de lipitori nesătule, cari se încuibează, ca la ei acasă, în sfintele lăcașuri de închinare: biserică și mănăstiri, mărturii vii ale evlaviei sincere și curate a voievozilor de odinioară: — călugării greci. — Se tulbură sufletul românesc și creștinesc de atâta scâr-boșenie! — Ne-au pângărit tronurile strălucite, ne-au batjocorit al-tarele de închinare, ne-au sărăcit neamul până la istovire. — O! blată Muntenie! O, sărmană Moldovă! O sărmane Neam Românesc de nobilă viță latină, cum ajunseși sluga Fanarului!

Impărate Traiane! Tu care ne-ai semănat pe aceste plaiuri, nu te înfloară această umilire și ocară a strănepoșilor tăi? Ridică-te din coșciugul de odihnă, încalecă-ți robul și, în fruntea legionarilor tăi, mai treci Dunărea bătrână, în Dacia Felix, și împrăștiie fără cruțare această șleahță de levantini fără de suflet! — Și dacă zeii nu te lasă, trimite, de acolo din lumea umbrelor tale, geniul Romei străbune, să însuflă o nouă viață, un nou avânt, de înălțare în fill dela gurile Dunării.

Geniul Romei s'a coborât! Căci prin contactul spiritual cu Roma, tocmai în această epocă de mizerie și slugărnicie a fraților din Principate, se pornește, aici în Ardeal, curentul de idol, cunoscut și de școlarii noștri: Școala Ardeleană. — Aici, în atelierul spiritual dela Blaj, acest Nazaret al Românilor, se făurește cel mai puternic factor de înviere a unui popor: conștiința națională, mândria noastră de popor latin, care a avut darul să trezească din letargie întreg organismul neamului românesc de pretutindeni.

Rămâne ca un titlu de glorie neștearsă și frăție sinceră pentru Ardeal că tocmai de aici se făcu această transfuziune spirituală în cea mai tristă epocă de mizerie sufletească și materială a fraților din Muntenia și Moldova! — De aici porniră apostolii ideilor mântuitoare, și spre București și spre Iași. De aici se făcu „resurrecțiunea neamului românesc”, cum zice Ellade Rădulescu.

Acest suflu nou, ce deșteaptă ca prin farmec instinctul național, grăi ca un vișor prin strigătul lui Tudor Vladimirescu: Grecia

a Grecilor și România a Românilor! — Revoluția lui pune capăt urgisitiei domniei Fanariote și deschide din nou epoca domniilor pământe. Domnia pământească fu însă numai iluzorie, căci Domniul ajung slugi de aci înainta la doi stăpâni: Turcii și Rușii. — Două mâini „protectoare” se vor întinde de acum lacome — una în numele „cruții” — deasupra Principatelor, și din această rivalitate va răsări ca mârle norocul de scăpare.

Momentul de ciziv îl aduse războiul Crimeic (1853—1856), sfârșit cu înfrângerea Rușilor. — Tratatul de pace dela Paris 1856 pune soarta Principatelor sub protecția Puterilor Europene, iar acestea o așează în mâna lor proprie, rămânând ca ele înseși să-și orându-lască trebile lor, prin acele vestite adunări Ad-hoc.

Sufletul românesc, luminat de conștiința națională, încălzit de idelle de libertate din Apus, alimentat și întărit de o vastă activitate de literați și mari patrioți, zdrobind ultimele încercări de intrigă fanariotă ale lui Vogeridi, a fost la înălțimea momentului istoric: a cerut răspicat Unirea celor 2 Principate, ceea ce s'a și făcut. — Anume: Obșteasca Adunare a Moldovei alege de Domn pe Alex. Ion Cuza la 5 Ianuarie 1859, iar Obșteasca Adunare a Munteniei alege tot pe Cuza în 24 Ianuarie a aceluiași an. — Peste așteptarea tuturor puterilor europene, a biruit înțelepciunea sufletului românesc, după 600 ani dela întemeierea Principatelor.

Raportat la trecut, actul Unirii Principatelor ne apare ca cel mai luminos moment istoric dela biruințele lui Ștefan și Mircea, iar raportat la viitor, el ne prevestește o unire și mai mare: Unirea tuturor provinciilor române, unire înfăptuită abia la 59 ani după cea a principatelor.

Această unire a venit și trebuia să vină, căci noi toți avem aceeași ființă latină, ca fil al Romei, cum spuneau bătrânii croniciari: dela Râm ne tragem; — toți avem un singur botez: botezul lacrimelor fără număr și a sângelui martirilor Horia, Cloșca și Crișan și Brâncoveanu.

Toți avem o credință în Dumnezeu cel viu, Dumnezeuul părinților și strămoșilor noștri, care ne-a scăpat din neam în neam, care desleagă pe cei ferecați în obezi, care înalță pe cei umiliți și risipește pe cei mândri. — O credință în idealul nostru național și în misiunea noastră istorică: noi suntem sentinela latinității și creștinătății aici la porțile Răsăritului. Noi toți avem un Domn, Domnul tuturor Românilor dela Nistru până la Tisa și până la Marea cea mare, Domnul Carol. În dreapta lui stă azi destinul acestui popor, în sufletul lui e concentrat azi tot avântul marilor Voevozi de odinioară! — Azi cu fața spre Tisa, — mâne spre Nistru, el ridică stă-

villare până la cer contra năvălitorilor; El, Domnul Carol ne cheamă în această zi de comemorare, la solidaritate și jertfă, proclamând în fața lumii întregi, că hotarele României sunt VEȘNICE și INDESTRUCTIBILE.

Să-l urmăm!

PETRE HERLO.

† Dr. IOAN SĂMPĂLEANU

Dorința omului după viață este o pornire pe cât de puternică, pe atât de naturală, și sfârșitul vieții numai în parte este în funcție de individ. Dumnezeu este acela care dă viața și tot El decide când să sfârșească. „Hotărît este omului odată să moară”, — vorba Scripturii.

Prin moarte te desparti de ce ai mai drag în această lume: părinți, rude, cunoștințe, și dacă ai avut, și de avere. Nu duci cu tine, dincolo de mormânt, nimic din tot ce constituie bun pământesc. Duci însă în fața Atotputernicului și Preadreptului Judecător sufletul tău, bun sau rău, cum o fi el. Ai murit creștinește, bine? Incepi adevărata viață cu bine. Ești în statul harului sfințitor când părăsești această vale a plângerii? Vei fi asemenea soldatului deplin echipat și înarmat a cărui biruință este asigurată. Numai în acest caz vei putea rosti cuvintele dreptului Simeon: „Acum slobozește Doamne pe robul tău în pace, că văzură ochii mei mântuirea ta” (Lc. 2,59).

Așa a plecat dintre noi pâr. Sămpăleanu, sub care fel de agrăire a fost cunoscut de toată lumea noastră românească.

Se stinge la data de 1 Februarie 1940, în orașul Turda, de care îl legase atâtea amintiri, chiar în preajma sărbătoririi bătrânului și dreptului Simeon. Moare spovedit și împărtășit de mai multeori și provăzut cu sfânta taină a maslului.

Părintele Sămpăleanu lasă regrete în inimile tuturor acelor cari l-au cunoscut. Generațiile de elevi și preoții ieșiți din școala aceluia care a fost cândva profesorul Dr. Ioan Sămpăleanu, își mai aduc și acum aminte de agerimea minții lui, de claritatea felului de a expune orice chestiune și de pedanteria ce l-a caracterizat o viață întreagă.

Blajul cultural și bisericesc mai pierde un pilon prin plecarea Părintelui Sămpăleanu. Și timpul din urmă parecă a fost tot mai vitreg cu Blajul nostru. Rând pe rând ne-a luat pe cele mai reprezentative figuri și pe cele cu mai multă experiență, dela care pu-

tea învăța oricine. Căci părintele Sâmpăleanu a fost în adevăratul înțeles al cuvântului o Enciclopedie ambulantă.

Talentul său oratoric, mai ales în anii tinereți, când puterile fizice îi dădeau vigoarea necesară, este în deobște cunoscut. Predicile rostite de dânsul în Catedrala din Blaj și cu ocazia misiunilor populare erau ascultate cu cel mai viu interes. Era maestru neîntrecut în mânăuirea cuvântului, atât de pe amvon, cât și în adunările naționale.

Din simplitatea în îmbrăcăminte și desconsiderarea demnităților din această lume, canonicul Sâmpăleanu și-a făcut o regulă de viață. A fost un om cruțător din cale afară. Acestui fapt se datorește frumoasa avere strânsă din modestul salariu de profesor, din care cam 60 jg. pământ este destinată pentru *fundatiunea Dr. Ioan Sâmpăleanu*, din care să se distribuie ajutoare elevilor și studenților săraci dar râvnitori la carte.

Canonicul Dr. Ioan Sâmpăleanu n'a fost mai puțin activ nici pe teren politic și național, atât înainte cât și după unire. Datorită activității sale în această direcție, a fost ales senator de Turda între anii 1919—1922. În această calitate a luat de mai multe ori cuvântul în sfatul Țării, apărând cu competență cunoscută interesele bisericii și ale neamului. Era vai de adversarul care apuca în cleștele logicei sale.

Cu toate acestea a fost simpatizat de multă lume politică, deși deosebită în vederi. Și asta pentru demnitatea și bărbăția ce îi impunea Păr. Sâmpăleanu la prima vedere. Cei din apropierea dânsului au putut însă constata o bunătate rară, deși la prima vedere îi făcea impresia unei firi retrase și reci.

Prin moartea Părintelui Sâmpăleanu, Mitropolitul Blajului pierde pe unul dintre cei mai cu experiență sfetnici, iar Capitlul mitropolitan pe unul dintre cei mai vechi membri.

Părintele Sâmpăleanu moare la vârsta de 74 ani, după doi ani de suferință pe patul de boală. Născut la 27 Iulie 1866 în Triteni de sus, jud. Turda, din fruntașii țărani Pavel Sâmpăleanu și Ana, a urmat școala primară în satul natal și orașul Turda. În anul 1880 a început liceul la Blaj, fiind totdeauna cel dintâi între colegi. Mitropolitul Vancea, de fericită memorie, în anul 1885 l-a destinat pentru Roma unde, la Universitatea Propaganda Fide, ca alumn al Colegiului Sf. Atanasiu, a terminat filozofia și teologia. Preotit în 1890, în anul următor 1891 se reîntoarce la Blaj cu titlul de doctor în filozofie și teologie. Timp de 7 ani, cât a stat la Roma, a făcut cinste bisericii noastre, distingându-se prin pietatea și hărnicia dovedită cu prisosință.

Reîntors din Roma în metropola bisericii noastre, a ocupat postul de practicant la oficiul arhidiecezan timp de un an de zile (1891—1892). Din 1892—1896 ocupă postul de director spiritual la Seminarul teologic, iar din 1896—1926 este profesor de dreptul canonic și istoria bisericească la aceeași școală.

Aproape tot atâta vreme a propus și religia la liceul de băieți, școala normală de băieți și școala de fete. — Figurează printre întemeietorii revistei „*Cultura Creștină*” la care a și colaborat.

Pe lângă profesură a mai avut diferite sarcini în dicasteriile mitropoliei: asesor consistorial, defensor matrimonial, fisc consistorial etc.

Ca membru al Astei și în Congregația comitatensă a jud. Alba, a desfășurat o activitate pronunțat românească. Datorită acestei ținute și atitudini demne de român înflăcărat, a fost scris în cartea neagră a Ungurilor.

Părintele Sâmpăleanu, în anul Domnului 1924, a fost ales canonic mitropolitan, în care demnitate închide ochii pe veci.

Munca răposatului pe teren bisericesc, cultural și național a fost apreciată la justa ei valoare de arhieriei cari s’au perândat în scaunul mitropolitan din Blaj. Activitatea desfășurată pe teren național o dovedesc din plin decorațiile următoare: 1. Steaua României în grad de comandor; 2. Ordinul Regele Ferdinand, în grad de Cavaler; 3. Răsplata muncii pentru biserică cl. I.

Veșnică să-i fie pomenirea și partea lui să fie cu cei drepti!

V. AFTENIE

DOUĂZECI DE MILIOANE

În Septemvrie trecut, populația României a atins cifra de 20 milioane suflete. — Oricât atențiunea ar fi stăpânită de îngrozitoarele vânturi ale vremii, faptul este mult prea important pentru noi, decât să poată fi trecut cu vederea. Se știe doar, că sporul de populație este manifestarea cea mai concretă a vitalității biologice, care la rândul ei constituie fundamentul dăinuirii și propășirii unui popor.

Privită în această perspectivă etnică, cifra de 20 milioane suflete, care viază între granițele României, este înainte de toate un temei de mândrie și încredere. Dela unire până în Septemvrie 1939, statistica noastră demografică arată un spor de 4.575.000 suflete, cam atâta cât număra la data unirii populația totală a Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului. În medie, creșterea anuală a fost 220.000, reprezentând un excedent natural cu care puține țări din Europa se pot lăuda.

Alt motiv de legitimă bucurie este împrejurarea că sporul acesta însemnează totodată și o întărire a elementului etnic românesc față de minoritățile conlocuitoare, creșterea cărora este relativ mai lentă. — Recensământul din 1900 arată 12.981.324 români din totalul de 18.057.028 locuitori ai României. În procente: 71 la sută Români, 7,9 Maghiari, 4,1 Germani, 4,0 Evrei, 2,3 Ruteni și Ucrainieni, 2,3 Ruși, 2 Bulgari, 1,5 Țigani și 3,1 la sută diferite alte neamuri (fiecare sub 1%). — Creșterea nu a mers paralel cu aceste cifre. Nu avem încă, în această privință, date definitive și totale. Ne lămuresc însă suficient socoțile făcute de Institutul Central de Statistică, care constată excedentul natural pe naționalități în 1933—1935. Repartiția sporului este următoarea: Români 83,2%, Maghiari 3,7%, Germani 1,7%, Evrei 0,5%, Ruteni și Ucrainieni 2,3%, Ruși 1,0%, Bulgari 2,4%, Țigani 1,5%. Dacă proporția excedentului a fost aceeași și în ceilalți ani, elementul românesc a crescut în intervalul dela 1931—1939 cu aproximativ 1.600.000 suflete. — Avem destule temeuri să credem că proporția creșterii față de alte neamuri se va menține, cel puțin câtăva vreme încă, aceeași. Rezervoarele cele mai importante ale excedentului, adică, sunt regiunile compact românești din Vechiul Regat și Basarabia. Ele ne-au dat, din sporul total de 4.750.000 realizat dela unire până în 1939, 3.500.000 suflete, (76% din spor), pe când provinciile ardelenne cu Bucovina abia 1.075.000, sau 24%, pe când proporția populației a fost în 1920 de 63% și 23%. — Mai adăugăm că minoritarii locuiesc în orașe în proporție mai mare decât Românii. Dar, excedentul urban este mult mai scăzut decât cel rural. Populația urbană este 18 la sută din total, sporul natural al orașelor este de abia 5% din excedent. — Avem deci toate temeurile pentru a proroci că din an în an procentajul, pe naționalități, se va deplasa tot mai mult în favoarea elementului românesc.

S'ar părea deci, că putem privi viitorul senini și încrezători. — Din nenorocire, situația nu este atât de trandafirică cum pare la prima privire. N'avem decât să întoarcem foaia și entuziasmul nostru se va schimba în îngrijorare cel puțin îndreptățită dacă nu alarmantă. Să lăsăm, adică, la o parte comparațiile cu alții și să privim linia de mișcare a elementului românesc în sine. Va trebui să facem constatarea deosebit de gravă, că: **excedentul natural este în continuă decreștere.** Pricina? *Scăderea mai mult decât îngrijorătoare a natalității.* Îmbunătățirea serviciilor sanitare a isbutit, ce-i drept, să reducă și mortalitatea. Dar nu în măsura în care coboară cifra nașterilor! În chip deosebit, este înspăimântătoare *mortalitatea infantilă*, care bate de departe toate recor-

durile nu numai față de țările europene, ci față de toate țările civilizate din lume!

Ei bine, cu nici un preț această stare de lucruri nu-i iertat să se permanentizeze. Indreptarea ei este problema cea dintâi și cea mai mare a neamului nostru. E poruncă de viață și de moarte. Nici o catastrofă, nici un război, oricât de groaznic ar fi, nu ne-ar putea face răul în care ne prăvălim înșine, dacă nu vom isbuti să oprim până mai e vreme linia coboritoare a nașterilor și excedentului natural de populație. Ea este doar înșasi linia vieții noastre. Descreșterea ei înseamnă slăbirea voinței colective de a trăi. Ferească Domnul, ca ea să pună stăpânire pe noi. Dacă răul ar ajunge general, indreptarea va fi aproape cu neputință. Dovadă: sbuciumul Franței, care pare a fi întârziat prea mult!

Va trebui deci să avem și să realizăm fără întârziere o *politică demografică* vastă, conștientă, eroică. Una care să îmbrățișeze întregul domeniu al vieții și să-l organizeze spre întărirea neamului nu spre stingerea lui!

Combătută, cu îndârjită vigoare, *mortalitatea excesivă*. Imbunătățit, transformat la nevoie, întreg serviciul nostru sanitar. E defectuos. Explicabilă această meteahnă în primele decenii de orânduire a unei țări întregite ca a noastră. Totuși, ea nu se poate scuza. Cu atât mai puțin pentru viitor. Politica sanitară va trebui împinsă pe întâiul plan al vieții publice românești.

Va fi de mare folos această reformă și pentru combaterea celeilalte racile funeste care formează rădăcina primejdiei: *scăderea natalității*. Și aici, aparatul sanitar are rol de prima linie. Totuși, această latură a problemei e mult mai complexă și incomparabil mai grea. Ea cuprinde viața neamului în toate formele ei de organizare și manifestare. Pentru tămăduirea ei se cere un sistem întreg de măsuri, echivalând cu o serioasă prefacere structurală a așezărilor noastre.

Ne trebuie, înainte de toate, o primenire și *adâncire a sentimentului moral*. Scade natalitatea fiindcă dorul plăcerilor și trairului ușor începe a covârși frica de Dumnezeu și respectul poruncilor eterne. Bucuriile sobre ale căminului își pierd farmecul față cu ațătările rafinate ale desmățului general. Apelul la datoria către neam nu poate avea nici un răsunet în conștiințele din care lipsește Dumnezeu. De aceea, orice remedii ar încerca Statul, cu puterile lui de natură externă, vor rămâne sterpe câtă vreme nu vom reuși să pornim un nou suflu de înviorare spirituală.

Din nenorocire, Statul nu face nici ceeace poate și ar fi dator să facă. — Ne lipsește cu desăvârșire o *politică a familiei*. Vatra

familiară, cu drepturile și cerințele ei juste, este absentă din toată așezarea colectivității noastre. Cele câteva articole din codul penal, care pedepsesc adulterul, sunt praf în ochi. Nu se prea găsesc, în nația noastră deșteaptă, delincvenți atât de stupizi ca să se lase prinși în ghilțul celor câțiva paragrafi naivi și elastici. — În colo însă, toată legiuirea noastră, stăpânită de duhul liberalismului agnostic și amoral, este deadreptul antisocială, întocmită par'că anume pentru a promova distrămarea aceluia leagăn al vieții și societății, care este familia creștină. Așa este instituția disolvantă a *divorțului*. Așa întregul nostru *sistem de salarizare* a funcționarilor și muncitorilor, din care grija de familie lipsește. Merge chiar atât de departe înconștiența, încât derizoriile „ajutoare familiare” se dau slujbașilor publici numai pentru trei copii, învățându-se prin aceasta direct funcționarii să nu cumva să treacă peste această limită. — Unde mai punem degradarea căsătoriei la rangul unui simplu contract civil? ridiculizarea ei sistematică prin literatura și arta care n'au nici un frâu moral?!

În același timp, pe multe alte linii se duce o adevărată luptă contra natalității. Arta, literatura, teatrul sunt o cumplită *școală de desfrâu* și de ațătare a sensualității. — Serii întregi de *preparate anticoncepționale* stau la dispoziția iubitorilor de plăceri fără consecințe, în toate droguerile și farmaciile. Până acum doi ani, o listă întreagă din ele era „autorizată” de Minister și își făcea o reclamă scandaloasă și nerușinată. — *Bolile* așa zise sociale (sifilisul și blenoragia), răspândite la noi în măsură extraordinară, omoară capacitatea procreatoare a multor mii și mii de viitori soți, pedepsii a rămâne sterpi ori părinți nenorociți a unor progenituri și mai nenorocite. — În urmă, ca ultim remediu, stă la dispoziția nepricepuților cari n'au știut stinge vieța înainte de a germina, *avortul, salvator de plăceri și de rușine*. Crimele care se săvârșesc în această formă, la adăpostul și printre literele neputincioase ale Codului penal — care, de altfel, lasă el însuși poartă larg deschisă pentru practicarea acestui omor brevetat cu certificate medicale — sunt tot ce poate fi mai oribil din punct de vedere moral și mai îngrozitor din punct de vedere național. Reținem, pentru ilustrare, câteva pasagi grăitoare, dintr'un articol scris cu mult suflet și multă competență, în *Parlamentul Românesc* (Ianuarie 1940), de d. docent *Dr. V. Trifu*, sub titlul „Lupta contra natalității”. Iată ce scrie, între altele:

„De ani de zile, se duce la noi o luptă împotriva Natalității, împotriva viitorului Nației și al Patriei românești.

O vede toată lumea, dar nimeni nu s'a mișcat până acum; dimpotrivă, tot mai multe capete strâmte sar s'o justifice și să o scuze, cu argumenta... sentimentale și economice.

Medicii înșiși, deși sacerdoții unei Științe și ai unei Arte teribile de severe împotriva a tot ce poate primejdi viața indivizilor și a colectivităților, au decăzut jalnic și culeg cu seninătate beneficiile actuale ale unul apropiat dezastru național, pentru care lucrează și se agită, — aceștia cu perfectă conștiință criminală.

Trista faimă a abilității noastre în avorturi a trecut de multor granițele țării: astfel la Paris, — în ușa Bisericii românești, — vin mai în fiecare Duminică femei însărcinate, pe care medicii francezi, de teama asprimii legilor, nu mai cutează să le scape de pruncii lor, ca să-și recruteze acolo, dintre scumpii noștri compatrioți, avortori dibaci și cu pretențiuni acceptabile. La Paris, acești domni sunt firește „franco-fili” și „buni Români” în țară, fiindcă înțeleg, pentru parale, să înlăture „suferințele morale și fizice” ale bietelor femeii...

Considerentele lor interesate sunt foarte numeroase și aparent logice, dar în contradicție permanentă și definitivă și cu „Medicina curativă” și cu „Medicina socială”, care socotesc avortul aceea ce este în realitate: un asasinat, deosebit de primejdios pentru sănătatea și viața mamei-monstru, ce-și lasă ucis copilul în propriul său pântec și un atentat criminal față de Națiunea vinovată, dacă ea o îngăduie sau o tolerează”.

Nu mai continuăm. Ajunge schițarea pe care am dat-o. Ea arată limpede că, felicitându-ne pentru fericitul moment al celor 20.000.000 suflete la care am ajuns, nu avem totuși astăzi problemă mai gravă decât asigurarea creșterii biologice din viitor. Îngăduind pe mai departe stările care îndreaptă spre scoborire linia vitalității noastre, națiunea săvârșește față de sine însăși cea mai oribilă dintre crime: sinuciderea!

AUG. POPA

POMENIREA DREPTULUI

Suntem în perioada încordărilor internaționale din 1938. — O scenă mică dar mult grăitoare: Un Cardinal mărturiște Sfântului Părinte Pius XI, că în lumea învrăjbirilor de astăzi, în lumea atât de agitată și inebunită, o singură mângâiere i-a mai rămas pe pământ: *rugăciunea*.

„De sigur, răspunse Papa, nu voiu fi eu acela care să-ți spun să nu te rogi. Dar Dumnezeu ne-a pus pe umeri un cap. *E pentru a-l ști folos!*”.

La moartea lui Pius XI, a veteranului cu inimă tinără, o lume întreagă a rămas zguduită. Zguduită și îndurerată 'n iubire, ori în respect leal. Incluziv comuniștii sinceri. — De ce?

Pius XI a fost locșitorul lui Hristos. Iar Hristos nu se 'nvechește sub sbârcitura de vremelnică vârstă. Hristos Isus e mai actual ca oricând. *Hristos*: iată singurul remediu pentru alinarea convulsiunilor spasmodice ale omenirii ce se sbate căutând Pacea. Omenirea se zvârcolește în distrugere, — în atmosferă de gaze — în ritm

de oțeluri și bombe, în torpile și în țărăniță mușcată de tunuri — în zbârnăit de avioane și în lătrat de mitralieră, pe zăpezi albe încrustate cu sânge —: pentru Pace... „Pace oamenilor de bunăvoință”... Hristos e mai intim nouă decât noi înșine. Hristos e eternul actual. „Din plinirea Lui noi toți am primit”. Isus n'are trecut, fiind eternul prezent.

Iar Pius XI a fost vicarul Său. În Vicar trăia Eternul. Dar Eternul intrupat în actualitatea contemporană.

Pius XI a trăit în secolul vitezei. Și dacă nu i-a aprobat excese, i-a iubit adânc ritmul și invențiunile. (În mica plimbare în automobil prescrisă de medic, prin grădinile Vaticanului, șoferul cunoștea bine ce voia Pius XI: plină viteză!)

Pius XI și-a iubit lumea și veacul său.

Știa că nu ritmul lucrării contează în fața lui Isus, ci ritmul IUBIRII. Și Creștinismul a fost adus pe pământ nu pentru a anchi-loza omenirea în slove și'n forme învechite, ci pentru a da tuturor înviorarea divină și aerul liber al fiilor lui Dumnezeu.

Și-a iubit lumea. Dar a iubit-o după chipul divin: pentru ca s'o ridice și s'o transforme: „Bonum enim est diffusivum sui”. Și mulțimea lui Dumnezeu că i-a dat să trăiască în vremuri atât de grele, când destinul omenirii se găsea pe un versant nou iar istoria la răscruci hotărâtoare. În fața greutăților a fost dârz ca granitul: „Fides intrepida”: pe această peatră voi zidi Biserica mea... „În orice lucru s'ar arăta cineva, îndrăznesc și eu. Evrei sunt? Eu de asemenea. Israeliti sunt? Eu de asemenea. Urmașii lui Avraam sunt. Eu de asemenea. Slujitorii lui Hristos sunt? Mai mult sunt eu... (II Cor. XI) — e replica Sf. Pavel.

E și replica lui Pius XI: „Contemporanii mei savanți sunt? Eu de asemenea. Iși iubesc secolul științei și ritmul sportiv? Și eu. — Sunt urmașii cu fapta ai marilor realizatori? Eu de asemenea. — Sunt oamenii inițiativelor îndrăznețe și ai energiilor realizatoare? Eu de asemenea. — Oamenii sunt? Mai mult sunt eu!”

Pentru că: „*Nimic ce e autentic uman — sunt cuvintele lui Pius XI în vorbirea ultimului Său Crăciun petrecut pe pământ în 1938 — nu e străin de creștinism, și tot ce-l anticreștin e și antiuman*”.

Și de aceea la moartea lui o lume întreagă s'a cutremurat. Și'n glas tainic, netălmăcit poate, contemporanii au înțeles că „Pius XI era ca și noi și dintre noi, dar era mai mult decât suntem noi.” — Era Vicarul eternului Prezent, „Fides intrepida”: un reflex din lumina lină a Sfintei măriți a Tatălui ceresc; Reflex și vicar al lui Isus Hristos.

PATRUCENTENARUL NAȘTERII LUI CESARE BARONIO

S'a comemorat anul trecut patrucentenarul nașteri lui *Cesare Baronio* din Congregația Oratorienilor, elogiât de nemuritorul Pius XI din prilejul sărbătoririi lui ca Părinte al Istoriei bisericești. Exemplu strălucit de vieață apostolică rodnică, supunere pilduitoare și muncă fără odihnă. O glorie a Italiei, admirabil geniu consacrat definitiv în galeria savanților Bisericii catolice. De vieață sbuciumată alor cincisprezece ani de cercetări și activitate neobosită se leagă una dintre cele mai de seamă opere ale veacului XVI: *Analele bisericii*. Pentru textele isvoarelor, confruntarea mărturiilor puțin cunoscute, îndeosebi ale cronicarilor Evului mediu, numărul impunător și calitatea documentelor descoperite în bogățiile bibliotecii Vaticane, opera aceasta e socotită până în prezent de mulți protestanți și de ilustrul istoric Pastor: comoară de erudiție istorică-bisericească: monumentum aere perennius.

Originea acestei lucrări monumentale trebuie cercetată în uriașele frământări create de reforma protestantă. La a. 1552 M. Vlacich, regrupând câțiva exponenți fanatici ai luteranismului, lansase ideea unei Istorii vaste bisericești, care întemeiată pe fapte să dovedească legitimitatea reformei religioase inițiată de călugărul revoluționar din Wittemberg, Martin Luther. „*Falsum quod posterius immissum*“, era strigătul de alarmă al bătăliei, axioma tendențioasă a reformatorilor pătrunși de lămurite și voite prejudecăți. Demascarea schimbărilor și falsificării radicale săvârșită de biserica Romei creștinismului genuin primitiv cu privire la „concepția adevărată despre biserica lui Hristos, persecuții, pace, doctrină, erezii, ceremonii, schisme, sistem de guvernare, concilii, minuni etc.“ fusese știința animatoare a lucrării. (Pentru citate cfr. *Vita e Penstero* Nr. 2 a. 1939). La 1574 erau publicate 13 volume, cuprinzând fiecare istoria bisericii pe răstimp de 100 ani, numite astfel „centuria“.

Reacțiunea și contraofensiva catolicilor prin inițiativa Papii Grigore XIII și Sf. Carol Borromeo — deși insuficientă — se vedea fără întârziere promptă și categorică. Prea îndrăznețe și temerare erau falsele interpretări, inexactitățile și minciunile făcute de Centuria ca biserica să se mulțumească cu un răspuns parțial. Era indispensabilă o istorie amplă bisericească, genuină, lămurită și documentată nu atât din punct de vedere negativ ci pozitiv; care cu aparat serios critic și seninătate obiectivă să apere adevărul contestat, și să înfățișeze astfel realitatea și semnificația nealterată a vicisitudinilor Bisericii acuzată de știrbire și falsificare de adevăr.

Este ușor de înțeles că întocmirea unei astfel de lucrări reclama minte excepțională, răbdare și muncă titanică. Și aceasta din felurite și serioase motive, expuse cu deosebită competență de Card. Capecelatro. Și într'adevăr: să regrupezi veacuri, limbi și națiuni a căror file istorice sunt împrăștiate, cere deosebită pricepere. Apoi: Biserica lui Hristos oferă priveliștea neîntâlnită a unei unități de gândire, iubire și conducere, iar istoria sa va trebui să oglindească această unitate în așa fel ca faptele diverse și uneori contrare să apară ca raze ce pornesc dela același centru. Mai mult: Istoria bisericii universale trebuie să se ridice pe aripile credinței așa de sus, trebuie scrisă cu intuiție așa de cuprinzătoare și sigură, încât să formeze Istoria Proniei divine în frământările neamului omnesc. Și totuși această operă — deși nu perfectă — ne-a dăruit-o C. Baronio, învățacelul îndrăgit și ascultător al Sf. Filip Neri. Operă care și după patru veacuri de progres al studiilor istorice rămâne carte excelentă de necontestată valoare, recunoscută chiar și de învățații protestanți desbrăcați de prejudecăți.

În câteva rânduri ce urmează relevăm nu atât valoarea intrinsecă indiscutabilă și roadele fecunde ce le-a obținut, nici imperfecțiunile inerente oricărei lucrări omenești, ci semnalăm numai contribuția hotărtoare la acest succes elocvent a Sf. Filip Neri, apostolul Romei, sfântul simpatic și iresistibil, apărătorul și înfăptuitorul adevăratei reforme catolice.

Sf. Filip Neri, superiorul nemijlocit al lui Baronio — deși nu se vorbește îndeajuns — ține loc de cinste în istoria culturii. Sub aparențele unor glume naive și umor sănătos, sub vâlul simplității inocente, ascunde o pregătire temeinică, pietate profundă și inimă sensibilă ce sesiza mai cuprinzător lipsurile culturii veacului său decât mulți erudiți fanfaroni a căror vieață formează pagini de mult apuse. Sfântul sănătoaselor concepții politice, cu vădite preocupări de arheologie creștină și muzică sacră, cu seninătatea conștiinței ce „înveselia Roma întreagă“, dorind isgonirea melancoliei dintre oameni: „scrupoli e melanconia fuori di casa mia“, dăduse cu același umor dar hotărît cuvântul de ordine: (Baronio, care încă nu era preot, este încredințat fără drept de apel cu scrierea istoriei bisericii universale. Indeletnicirile oratorice îndrăgite sunt părăsite. Pregătirea pentru doctorat în *utroque jure* la fel. Predică de șapte ori istoria în biserica S. Gerolamo della Carità și Vallicella. Jugul *tiranic*, cum îl numește, este purtat cu resemnare. Diploma în drept sfârticată. Supunerea și voia lui Dumnezeu sunt salvate. Umilința, spiritul credinței, obiectivitatea în expunere, metoda sfântului sunt însușite. Iar roadele muncii de urlaș se văd.

Monumentala operă *Analele bisericii* este fapt împlinit. Sf. F. Neri are mândria de a constata cu același surâs aurora acelei biruințe care singură e în stare să înveselească inima unui sfânt și mintea luminată a geniului. Este aceasta cea mai strălucită biruință a su-punerii!

SEPT. TODORAN

INSEMĂRI

Kekragarion-ul sfântului Augustin

Există cărți valabile pentru toate timpurile, pentru că problemele pe care le pun sunt totdeauna actuale. În pofida timpului ce se scurge implacabil, ele rămân tot proaspete, interesante și încontinuu îmbietoare cititorilor.

O astfel de carte, care a înfruntat vremea păstrându-și pro-pețimea inițială, este „*Kekragarion* al dumezeescului și sfințitului Augustin, tradus în românește de cuviosii dascăli Gerontie și Grigorie, tipărit cu litere cirile în tipografia sfintei Mănăstiri Neamțu, în anul 1814, cu binecuvântarea I. P. S. S. Veniamin arhiepiscop și mitropolit a toată Moldovă”.

Kekragarion cuprinde patru cărți: 1. Cugetări. 2. Singuratiche cuvinte. 3. Pentru privirea lui Hristos, și 4. Pentru zdrobirea inimii. — La sfârșitul acestor cărți se găsește Psaltierea prescurtată pentru mamă-sa: sfânta Monica.

Înainte de-a intra în analiza acestei opere, țin să stărui asupra trebuinței de a se reedita cu litere latine, pentru a se repune în circulație. Căci o întreagă comoară de înțelepciune și de elevată spiritualitate e ascunsă în această operă și e păcat ca ea să nu se pună din nou în mâna cititorilor. Pentru că această operă a sfântului Augustin — o apologie sui generis a educației integral creștine — în felul în care o avem în românește, nu-i accesibilă decât pentru foarte puțini cititori. Și aceasta pentru două motive: 1. Cartea e tipărită cu litere cirile și foarte puțini pot citi astfel de cărți, dat fiind că astăzi școlile și învățământul de toate gradele a neglijat de tot studierea literelor cirile, fapt ce constituie o mare lacună în viața oricărui intelectual, pentru că o întreagă comoară de neprețuit e depozitată în astfel de scrieri. Dar ele nu pot fi cunoscute și fructificate fără cunoașterea acestor fel de litere. Și apoi aceasta nu mai puțin e o impietate față de trecutul nostru cultural; și 2. Această operă a sfântului Augustin în românește se găsește astăzi în foarte puține exemplare și anevoios se poate

ajunge la ele. (Subsemnatul după oarecare stăruință a împrumutat-o dela domnul profesor universitar O. Ghibu).

Cartea aceasta apoi mai prezintă o altă mare importanță, pentru care ar trebui să se retipărească. Anume, despre sfântul Augustin s'au scris multe cărți, cari au tratat pe lung și pe larg problematica vieții sfântului, ca și preocupările atât de multiple și de diverse ale lui. Dar prea puțin s'a stăruit asupra preocupărilor lui pentru educație. Dar, Kekragarion e o carte de pură educație. Și încă o educație substanțial creștină.

Trebue să precizez, că nu-i vorba de o educație a intelectului — ori chiar dacă pe alocurea se face, ea nu a fost intenționată — ci se stăruie asupra educației sufletului și a dorinței pentru a înlesni credinciosului realizarea scopului lui celui mai înalt: mântuirea sufletului. Mai adevărat se poate spune, că Kekragarion e o excelentă carte de asceză creștină.

După aceste considerațiuni socot necesară o analizare sumară a fiecărei cărți în parte.

Cartea I-a, *Cugetările*. În 40 capitole se cuprind diferite cugetări de ale sfântului Augustin. Din ele se desprinde un parfum de cea mai pură calitate. — Dintru'nceput se stăruie asupra necesității de a dori pe Dumnezeu: „Doamne, dăruiește-mi din toată inima să Te doresc; dorindu-Te, să Te caut; căutându-Te, să Te aflui; aflându-Te, să Te iubesc”. Pentru a putea realiza dorul după Dumnezeu e nevoie de pocăință și mai ales de credință neclintită.

Unul din motivele pentru care sfântul se grăbește spre pocăință e gândul judecății de apoi, de care se înfricoșază și cere din vreme ajutorul lui Dumnezeu pentru a face cele drepte.

Adânc convins de netrebnicia lui, sfântul Augustin nu îndrăznește a se adresa direct Tatălui pentru a obține îndurare, ci mijlocește aceasta prin Fiul, invocând patimile Lui. Omenirea ar fi desnădăjduit de n'ar fi venit Isus în trup, pentru ștergerea păcatelor oamenilor. Acum însă fiecare suflet e dator a nădăjdui în Isus și în patimile Sale.

În continuare, sfântul Augustin consideră viața pământească amestecată cu multă amărăciune; în schimb e de trei ori fericită viața pe care a pregătit-o Domnul celor ce-l iubesc pe El. Sufletul care se mută de pe pământ la cer are destule motive să se socotească deplin fericit.

Cartea II-a: *Singuraticile cuvinte*, „adică rugăciuni ale sufletului celuice singur cu Dumnezeu singur vorbește”.

Sunt colocvări ale sufletului sfântului Augustin cu Dumnezeu. Și arată tinderea sufletului spre cunoștința și dragostea lui Dum-

nezeu. Teroarea sufletului, care caută cunoștința lui Dumnezeu, ca să se desfășoare în ea. Odată realizată această cunoaștere, se naște în suflet o lumină interioară nedefinită. Lumină pe care o avea bunăoară Tobia, când cu ochii închiși învăța pe fiul său calea vieții.

Omul singur, fără ajutorul lui Dumnezeu nu poate face nimic. „Când eu eram fără Tine, nici nu eram, pentru că nimic eram și pentru aceasta și orb eram și surd și cu totul de simțire lipsit“. De aceea, către Dumnezeu se cuvine a ne îndrepta nădejdea noastră. Căci El neîncetat este văzător al faptelor și al cugetelor omenești. Și apoi mântuirea noastră este dela Dumnezeu, căci voința ne este neputincioasă față de toate cele bune, fără darul lui Dumnezeu.

Când sufletul a ajuns la iubirea lui Dumnezeu, el e cuprins de un dor fierbinte. De ce? — Pentru că „Tu ești cu adevărat decât toată mierea mai dulce, decât tot laptele mai hrănitor și decât toată lumina mai strălucitor“. Inșă dorul acesta fierbinte nu poate fi potolit în această viață, căci sufletul dorește binele lipsit de calitate și cantitate, iar acesta se obține numai în viața de dincolo, în care se va putea vedea Dumnezeu în mod intuitiv, față la față. Atunci numai va ajunge sufletul desăvârșirea.

Cartea III-a: Pentru privirea lui Hristos. Enchiridion (cărțică) pentru privirea lui Hristos.

În această carte sfântul Augustin face apologia ființei dumnezeiești, care are din destul toate și e plină de toate. Tratează cunoștința cea netălcuită a lui Dumnezeu. „De s'ar umplea toată lumea cu cărți nu s'ar tălcui înțelepciunea Ta cea netălcuită. Pentru că fiind negrăit ești nescris împrejur și necuprins cu mintea“. Voința lui este a voi, iar a voi este a putea.

Multe capitole se ocupă cu fericirea din raiu, cu împărăția cerească. Încercând să descrie raiul și cele ce sunt într'ânsul, îl definește în mod negativ arătând, că toate neajunsurile câte sunt pe pământ nu se află în cer.

O altă idee pe care o abordează sfântul Augustin este Răscumpărarea. Din dragoste a venit Dumnezeu la oameni, a venit între oameni, s'a făcut om. Din dragoste Dumnezeu cel nevăzut s'a făcut asemenea robului său. Noi nu trebuie să rămânem nepăsători față de marea operă a răscumpărării, ci trebuie să ne pregătim pentru a profita de ea. Este nevoie de zdrobirea inimii și a izvorului de lacrimi. Iar Dumnezeu varsă mângâiere în sufletul celui ce se tânguiește pentru răutățile sale.

Pentru a binemerita pentru Răscumpărare trebuie ca în viața aceasta să dorim necazurile pentru Hristos.

Cartea IV-a: *Zdrobirea inimii*. Cel dintău lucru pentru zdrobirea inimii este umilința, temelia virtuților. Ea se naște din cercetarea lucrurilor inconjurătoare, căci „nimic decât moartea nu este mai nearătat. Deci să socotim cât e de scurtă vieța noastră, cât de alunecăcioasă calea vieții”.

Din considerarea umilinței rezultă, că tot ce avem ne este dat și că nimic nu avem ce să nu fi primit mai întâi. De aceea lui Dumnezeu îi datorăm toate. Cu noi înșine suntem datori lui Dumnezeu. Fără de el cădem lesne în păcat și fărădelege. Iar păcatul orbește. Primejdia păcatului este osândirea lui.

Această operă a sfântului Augustin deși este scrisă cu litere cirile poate fi citită cu multă ușurință, fiind lipsită de expresii greoaie. Dinpotrivă, [stilul plin de arhaisme este atrăgător. Pe alocurea foarte vioiu, în deosebi în capitolele în care sfântul se mărturisește lui Dumnezeu. Ne găsim în mediul sfintei Scripturi, din care sunt scoase o mulțime de citate.

Opera aceasta este folositoare tuturor sufletelor cari vor să-și facă educație cu adevărat creștină și mântuitoare. — Repet necesitatea de a fi tipărită cu litere latine. (*Teodor Racovițan*).

*

Din documentele vremii

În ajunul Crăciunului, Colegiul Cardinalilor, împreună cu înaltele personalități ale Prelaturii romane, a prezentat *Sfântului Părinte* tradiționalele omagii ale Bisericii, exprimându-i deodată și urări călduroase de fericire pentru noul an ce bătea la poartă vremii. În cuvântarea sa omagială, Card. *Granito Pignatelli di Belmonte* a evocat icoana marelui Papă Pius XI, alegerea echivalentă cu un triumf a urmașului lui în persoana lui Pius XII, intensă și rodnică activitate ale primelor zece luni ale noului pontificat, ca și răsunetul excepțional și mult promițător al luminoasei enciclice-program *Summi Pontificatus*.

Răspunsul lui Pius XII, scaldat în pacea suprafirească a misterului Crăciunului și cutremurat în același timp de ororile ce învălue pământul, constituie un nou și memorabil document al vremilor noastre de sbucium și durere fără seamăn. În haotica vâltoare a patimilor umane, ce duc la dezastru civilizația creștină, Vicarul lui Hristos aprinde din nou farul luminilor eterne. Chiniut de suferințele măcelului început, gândul Lui se prinde stăruitor în ilmanele păcii viitoare, care trebuie pregătită de pe acum și căreia îi trasează liniile ideologice fundamentale. Suntem convingși că numai pe aceste temelii de lumină se va putea clădi o pace cu adevărat durabilă și fericitoare. De aceea, cuvântarea papală dela Crăciun au toate șansele să treacă în istorie drept adevărata constituție a lumii de mâne.

*

Privirile Papii se opresc mai întâi la bucuriile Crăciunului, cu zările de slavă negrăită pe care le deschide lumii nașterea Impă-

ratului Păcii. Ele covârșesc suferințele și ostenețile ceasului de durere care ne încearcă. În ciuda întunecatei învălmășiri, sufletul credincios vede și preamărește măririle Domnului, rânduiala și dreptatea lui necuprinsă de minte. Să ne unim cu toții în această cruciadă a rugăciunii de Crăciun, care este izvorul nesecat al tăriei și curajului creștin, de care avem atâta nevoie.

Se amesteacă însă, în această caldă lumină a sărbătorii păcii, amintiri triste și realități întunecate. Se împlinesc, în zilele noastre, grozăviile de care s'a temut, pe care le-a rostit în cuvinte profetice la Crăciunul trecut, pe care a căutat să le îndepărteze cu oferirea propriei sale vieți, atât de regretatul Pius XI.

„Negrăita grozăvie a războiului — spune Sfântul Părinte — pe care Pius XI l-a prevăzut cu profundă durere și pe care a voit, cu toată energia nebiruită a sufletului său mare, să-l țină departe de certurile dintre popoare, s-a deslănțuit și stă în fața noastră ca o tragică realitate. Vălvătaia lui Ne umple inima întristată de imensă amărăciune, mai ales gândindu-ne că nașterea sfântă a Mântuitorului, care a fost Impăratul Păcii, o prăznuim în funeste și funebre bubuituri de tunuri, sub teroarea aeroplanelor ce umplu văzduhul, în mijlocul atâtor curse și primejdii ale vapoarelor de război. Și fiindcă lumea pare a fi uitat solia de pace a lui Hristos, glasul rațiunii, fraternitatea creștină, a trebuit — durere — să vedem o serie întreagă de fapte potrivnice deopotrivă prevederilor dreptului internațional pozitiv ca și dreptului natural și chiar celor mai elementare sentimente umanitare; fapte care Ne arată în ce cerc vicios haotic se incurcă simțul de drept apucat pe drumul rătăcit al considerentelor pur utilitariste. În această categorie intră: agresiunea premeditată împotriva unui popor harnic și pașnic, sub pretextul unei amenințări inexistente, de nimeni voită și chiar imposibilă (Filandezii — N. R.); — atrocitățile (din oricare parte s'ar fi săvârșit) și întrebuițarea ilicită a mijloacelor de distrugere, chiar și în contra necombatanților, a celorce se refugiau, a bătrânilor, femeilor și copiilor; — disprețul față de demnitatea, libertatea și viața umană, din care au pornit acte ce strigă răzbunare la cer: „Săgele fratelui tău strigă la Mine, din pământ“ (Fac. 4,10); — propaganda anticreștină, și chiar atee, care se întinde tot mai mult și tot mai metodic, mai ales în mijlocul tineretului“.

Biserica vrea să-și ferească fiil de contagiunea acestui duh necreștin. De aceea Sf. Părinte face un apel mai ales la slujitorii altarelor să stea mereu de veghe, să fie pilde de iubire, să propovăduiască neîncetat, bine știind că „în împărăția lui Hristos nu este poruncă mai inviolabilă și mai fundamentală decât slujirea ade-

vărului și legătura iubirii*. — Cresc doar, în fața noastră, ruinele spirituale provocate de rătăcirile ideologice care pun stăpânire pe mințile singuraticilor și ale popoarelor încăierate în război. Câtă muncă nu ne va trebui pentru a doborî pereții de ură și dușmănie ce cresc acum în focul bătăliilor!

Conștient de excesele la care duc în chip fatal destinele și faptele unei politici care nu bagă în seamă legea lui Dumnezeu — continuă Sfântul Părinte — Noi am încercat, precum bine știți, atunci când au izbucnit amenințările, am încercat cu ardoare, cu ultima putere a sufletului nostru, să înlăturăm răul cel mare, să convingem pe oamenii aceia în mâna cărora se afla puterea și pe umerii cărora apasă grea răspundere, să se ferească de izbirea armelor și să crute lumea de nenorociri ce nici nu se pot prevedea. — **Sfârșirile Noastre și altele**, venite din alte părți influente și respectate, n-au dat rezultatul așteptat, mai ales din pricina profunde și nebiruitei neîncrederi care, sporită peste măsură în anii din urmă, a ridicat între popoare bariere de netrecut. — Problemele ce se agitau între națiuni nu erau de nedeslegat; dar această neîncredere, produsă de un șir întreg de împrejurări particulare, împiedeca cu forță aproape irezistibilă a mai crede în valoarea unor eventuale promisiuni, în trăinicia și puterea unor eventuale convențiuni. Aducerea aminte de viața scurtă și agitată pe care au avut-o astfel de tratate și tratative, a sfârșit prin a paraliza orice efort care ar fi putut aduce o deslegare pașnică.

„Deacuma, deci, nu Ne mai rămâne alta, decât să repetăm cuvintele profetului: *„Am așteptat pacea, și nimica bun nu a venit, vremea vindecării, și lată tulburarea”* (Ier. 14, 19); și să Ne silim, pe cât putem, a alina suferințele pricinuite de război; deși această acțiune este foarte grea, dată fiind imposibilitatea, neînvinșă încă, de a duce ajutoarele carității creștine în acele ținuturi, unde nevoia e mai urgentă și mai mare”.

De patru luni de zile, războiul purtat în condițiuni atât de neobișnuite îngrămădește ruine tragice. Numărul victimelor umane cu excepția Poloniei și Finlandei — este încă inferior celui de care net emem. Totuși „suma durerilor și jertfelor a ajuns atât de mare, încât inspiră o vie îngrijorare tuturor celor ce se preocupă de viitorul economic, social și spiritual al Europei, și nu numai al Europei”. Din zi în zi „monstrul” înghite tot mai multe din bogățiile țărilor; națiunile sunt amenințate de anemie, de istovire extrem de primejdioasă. — În fața acestor stări de lucruri se pune stăruitor întrebarea: „Cum va putea, la sfârșitul războiului, o economie secătuită și sleită de puteri, să găsească mijloacele necesare la re-

construcția economică și socială, în mijlocul greutăților de totfelul ce vor crește neîncetat și nemăsurat, mai ales când puterile și viclesugurile dușmanilor ordinii, ce stau mereu la pândă, vor căuta să profite de acele greutăți în nădejdea de a da Europei creștine lovitura de moarte?!

De aceea, guverne și popoare trebuie să se gândească de pe acum la pacea viitoare, care e de mai mare importanță decât războiul însuși. Chiar în mijlocul și în ciuda ororilor ce ne învăluie, trebuie pregătite sufletele așa fel ca la momentul oportun să fie gata a defini limpede „**punctele fundamentale ale unei păci drepte și onorabile**“. Papa schițează apoi aceste principii fundamentale. Le cuprinde în cinci puncte: 1) *dreptul la independență al tuturor națunilor mari și mici*; 2) *desarmare*; 3) *creare de instituțiuni de drept internațional*; 4) *examinarea fostelor revendicări ale tuturor*; 5) *spirit creștin nefalsificat*; 5) *textul integral al publicării la pag. 5 a acestui număr*.

Iată cadrele mari ale păcii viitoare. Papa își dă seama că realizarea acestui ideal se va isbi de piedeci mari. „Dar dacă o fost vreodată cauză vrednică de concursul tuturor inimilor nobile și generoase — exclamă Vicarul lui Hristos — cauză care să poată trezi elanul unei adevărate cruciate spirituale în care să răsună din nou strigătul „Dumnezeu o vrea“, apoi de bună seamă aceasta este: lupta inimilor curate și generoase pentru a smulge popoarele din apele tulburi ale intereselor materiale și egoiste și a le duce din nou la izvoarele vii ale dreptului divin, care singur poate da acea moralitate și grandoare, acea stabilitate a cărei lipsă s-a simțit prea mult și prea lungă vreme, spre cea mai mare paguba națiunilor și a umanității“.

Spre acest ideal trebuie să se îndrepte sufletele credincioșilor adevărați. Pentru el trebuie să muncească, pentruca atunci când uraganul războiului se va liniști, să se poată ridica „în fața instinctelor tenebroase de josnică răzbunare severă și nobila majestate a dreptății, soră a iubirii și tovarășe a adevăratei înțelepciuni“. Întruparea sublimă a acestei dreptăți creatoare de pace o găsim la Betleem, în ieslea care adăpostește pe „Soarele dreptății, Hristos Dumnezeul nostru“.

„Să mergem deci la Betleem, la peștera Impăratului păcii, care s-a născut, aducând lumii pacea pe care ingerii o cântă deasupra eslei“. Dela el să cerem, cucernici și smeriți, mântuirea pe care El singur o poate da lumii. — Imprejurarea că Președintele Statelor Unite ale Americii și-a exprimat dorința de a avea un reprezentant permanent pe lângă Vicarul lui Hristos celui născut în Beteem, este

un semn că lumea începe a cunoaște drumurile sfinte ce duc la mântuire.

Cu această veste bună și înbucurătoare se încheie alocuțiunea papală rezumată mai sus, dovadă nepieritoare despre minunata lumină pe care Vaticanul o revarsă peste bezna vremurilor noastre apocaliptice. (ap).

America și Vaticanul

Stăpânite de duhul liberalismului genuin, Statele Unite ale Americii și-au creat o dogmă civilă din principiul: „Biserică liberă în Stat liber“, pe care l-au urmat cu toată strictețea. Prăbușirea Statului papal, la 1870, le-a fost un prilej bine-venit pentru a trage ultimele consecințe ale acestei atitudini principiare, desființând legăturile diplomatice ce le avuseseră până atunci cu scaunul lui Petru.

Ceeace nu vrea să însemneze însă că de atunci încoace s'ar fi arătat dușmănoase Bisericii. Nu. În țara tuturor libertăților, catolicismul a continuat a fi o putere de primul rang și a înflorit în chip aproape miraculos. Enciclica „*Ser tum laetitiae*“, pe care Sfântul Părinte Pius XII a adresat-o catolicismului american din prilejul împlinirii alor 150 ani dela întemeierea ierarhiei catolice în lumea nouă — este o diplomă de onoare pentru frații noștri de credință de dincolo de ape și un imn de slavă către Atotputernicul care a dat atâta mângâiere Mîrescii sale. — Mai mult, în ciuda principiului separațiunii, nu odată autoritățile publice înseși au arătat destulă bunăvoință bisericilor tuturor, afirmând neîncetat că la temeliea vieții publice americane stă și trebuie să rămână morala religioasă. În vremile din urmă, de agudulri și desorientare, conducătorii puternicilor republici au arătat tot mai multă atențiune și respect pentru acțiunea și directivele sociale ale Romei eterne. Iar acum, când Europa a ajuns la o răspântie care va decide întregul destin al civilizației creștine, Președintele Statelor Unite, d. *Franklin D. Roosevelt* a crezut că nu mai ajung manifestările de simpatie de până acum ci, doritor a da întreaga contribuție a poporului american la salvarea păcii și a culturii, s'a simțit dator a lua legături permanente și oficiale cu Cetatea de pe munte, spre care se îndreaptă nădejdlile popoarelor chinuite. A decis, deci, să trimită un reprezentant al său pe lângă Sfântul Scaun, care deși are deocamdată numai calitatea de reprezentant personal, în realitate va împlini locul, unui adevărat ambasador. Persoana delegatului — distinsul diplomat și prietin al Președintelui d. *Myron Taylor*, — ca și solemnitățile cu care dânsul a fost primit la Vatican nu lasă nici o îndoială în această privință.

Nu mai puțin importantă este, din toate punctele de vedere, *Crăciunea în care d. Fr. D. Roosevelt* a ținut să rostească Papii, în ajunul Crăciunului, importanta deciziune care avea să schimbe atitudinea ce-și impuseseră, dela 1870 încoace, Statele Unite față de Vatican. Este, în acest mesaj, atâta înțelepciune omenească și atâta credință admirabilă, atâta înțelegere a vremii și atâta optimism creștin de înaltă factură, încât merită să rămână înveșnicită și în traducere românească Suntem siguri că cititorii noștri vor citi-o cu bucurie și cu profit. — Iată textul ei:

Sanctitate,

Fiind lumea, la acest Crăciun, pradă durerii, este deosebit de potrivit să Vă adresez un mesaj de omagiu și credință. Spre al

ei bine, lumea a ajuns astăzi la un grad de civilizație care este în stare a da omenirii securitatea și pacea care au drept temelie solidă religia. Dar cu toate că a cucerit pământul, marea și aerul, civilizația trece de prezent o perioadă de luptă dureroasă.

Este reconfortant pentru mine gândul, că erau cu totul asemănătoare împrejurările între care prorocul Isaia prevestia nașterea lui Hristos, cu multe veacuri înainte de venirea Lui, atunci când lumea se găsea într'o situație la fel cu cea de astăzi. Pe atunci, întocmai ca astăzi, se iscase o conflagrație, și popoarele mărșeau, prin riscuri și primejdii, la lumina incendiului pe care ele, înseși îl aprinseseră. Dar, tocmai în acea clipă, s'a prorocit o renaștere spirituală, o vreme nouă în care sclavii se vor elibera, cuceritorii vor fi distruși de focul pe care înșiși l-au atâțat și cei cari au prins sabia prin sabie aveau să piară. Se făgăduia prin aceasta o eră nouă, în care o credință înaltă și amplificată avea să asigure în mai mare măsură progresul ascendent al omenirii.

Altă dată, în cursul acelor veacuri de care se vorbește ca de evul întunecului, focul și sabia barbarilor au atacat civilizația apuseană; din nou însă a înviat scântea spirituală pururi prezentă în om, și o altă renaștere a readus ordinea, cultura, religia. Eu cred că involburarea actuală este o formă nouă a conflictelor vechi. Dat fiind însă că, în zilele noastre, toate lucrurile omenești se desfășoară într'un ritm foarte rapid, putem spera că timpul întunecului și al distrugerii va fi mult mai scurt decât în vremile trecute.

În sufletul lor, oamenii refuză să accepte timp îndelungat legea distrugerii care le-a fost impusă prin cei ce întrebuițează forța brutală. Ei caută totdeauna, în plină tăcere uneori, să găsească din nou credința, fără de care nu se poate restabili prosperitatea popoarelor și pacea lumii.

Eu am rarul privilegiu de a citi scrisori și a asculta confidențele a mii și mii de oameni din popor, cari trăiesc în vre-o douăzeci de țări diferite. Numele lor vor rămâne necunoscute istoriei; eu știu însă, din munca lor cotidiană și din curajul cu care își duc viața în sbuciumul lumii că ei, și alții mulți ca ei din toate națiunile, caută o lumină care să-i călăuzească.

Steaua Crăciunului — ne aducem bine aminte — a fost zărită de păstori deasupra colinelor mai înainte ca cărmuitorii popoarelor să fi știut că o mare lumină a venit în lume. Cred că și acum, în vremece guvernării caută o nouă ordine a lucrurilor, aceasta și există poate printre noi, la îndemâna noastră. Sunt convins că tocmai în ceasurile actuale această nouă orânduială se înfiripă, încet dar sigur, în inimile mulțimilor a căror glas nu este ascultat

dar a căror credință comună va scrie totuși istoria finală a vremii noastre. Oamenii știu, că atâta timp cât nu există o credință comună în anumite principii directive și încrederea în Providența divină, națiunile sunt fără lumină și popoarele se prăpădesc. Ei știu deasemenea că civilizația moștenită dela străbuni a fost făurită de bărbați și femei cari erau stăpâniți de convingerea profundă că toți oamenii sunt frați, fiind cu toții fii ai lui Dumnezeu, prin voința căruia se pot împăca toate dușmăniile: că prin voința Lui se va salva cel oropsit, iar cel puternic va afla îndurare ajutând pe cel slab. Dacă vor fi ascultate, în ceasurile de îngrijorare și spaimă de acum, aceste glasuri de pace, ele ne vor arăta calea de urmat pentru reconstruirea lumii. E bine ca, la sărbătorile Nașterii, lumea să mediteze aceste adevăruri.

Cetățenii acestei națiuni, convinși că de acuma nu mai există timpul și distanțele în sensul de altădată, înțeleg prea bine că orice pagubă cauzată unei părți din omenire strică întregului rest. Poporul american știe că numai un acord amical între cei cari caută lumină și cei cari pretutindeni caută pacea poate birui și distruge puterile răului.

În ceasul de față nici un șef spiritual, nici o căpetenie civilă nu poate prezenta un proiect concret care să fie în stare a pune capăt prăpădului și să schițeze reconstrucția lumii. E sigur însă că ceasul acestei misiuni va veni. De aceea, deși nu se poate prevedea când și cum se va putea produce o intervenție de acest fel, gândul meu este să încurajăm o colaborare mai strânsă a tuturor celor ce, în lumea întreagă — reprezentanți de religii ori guverne — urmăresc o țintă comună. În consecință fac cunoscut Sanctității Voastre, că ar fi pentru mine o mare satisfacție să-mi trimit un reprezentant personal pe lângă S. Voastră, pentruca eforturile noastre personale pentru pace și pentru alinarea suferințelor să se poată sprijini împrumutat. Iar atunci, când va veni timpul stabilirii păcii pe baze sigure, va fi de cea mai mare importanță pentru omenire să asigurăm idealurilor noastre comune o modalitate de exprimare comună.

Când se va ivi acea zi fericită, ne vom găsi cu toții în fața unor mari probleme practice. Milioane de oameni de toate rasele, de toate neamurile, de toate religiile, vor căuta probabil să-și refacă o viață nouă fie emigrând în alte țări, fie clădindu-și din nou vchile lor vetre. Și în această problemă, idealurile comune prind o acțiune paralelă. De aceea am credința că toate bisericile din lume, care cred în același Dumnezeu, își vor pune întreaga lor putere în slujba acestei cauze nobile,

Sanctității Tale, pe care am prilejul de a Vă chema prieten bun, prieten vechiu al meu. Vă trimit respectuoase complimente de Crăciun”.

Cu data de 7 Ianuarie 1940, Sfântul Părinte a răspuns acestei solii de peste ocean. Era firesc, că Vicarul lui Hristos a rămas profund impresionat de nobleța sentimentelor, de înălțimea gândurilor exprimate, care tâlcuesc cu adevărat adâncile aspirații ale părții mai bune din inima mulțimilor. Scrisoarea papală subliniază, totodată, marea importanță practică a inițiativei președintelui Roosevelt, atât în timpul tulbure al războiului, cât mai ales în ceasurile atât de dorite ale încheierii păcii. Acest gest istoric este o mare bucurie pentru Sfântul Părinte, care crede că stăruințele sale istovitoare — și pe care este hotărît să le continue fără odihnă până la capăt — găsesc înțelegere atât de înaltă, ceea ce garantează biruința idealului comun și salvator: pacea dreptății și onoarei!

(ap.)

Doleanțe preoțești din trecut

Situația preoției române din Ardeal, veacuri de-a rândul a fost pe aceeași treaptă de inferioritate cu aceea a țărănimii iobăgite. Prin unirea cu biserica Romei însă soarta ei s'a mai îmbunătățit puțin, dar cele trei națiuni privilegiate, prin reprezentanții lor, au știut să eludeze și o bună parte din îmbunătățirile pe cari la asigurau diplomele împăratului Leopold I, și au izbutit să fomenteze ura și discordia între frați, a căror victimă a fost în primul rând preoția.

Anul 1848, cu frământările lui revoluționare, deschidea noi perspective și pentru clerul celor două biserici românești. Credința neclintită în dinastia de Habsburg, atașarea la împăratul, și nenumăratele jertfe de sânge și de avere aduse în numele acestei credințe și a acestui atașament, de poporul român, a cărui conducători firești erau preoții satelor, se cereau răsplătite.

Pentru țaran, răsplata cea mai bună și mai mult așteptată a fost ștergerea iobăgiei, cu toate sarcinile și umilințele ei și împroprietărirea lui pe pământul pe care până atunci îl lucrase pe seama domnului de pământ. Deși legea (patenta) de împroprietărire definitivă nu s'a publicat decât în 21 Iunie 1854, de facto însă țărani după revoluție au rămas ca proprietari pe pământurile pe care le cultivaseră.

Constituția din 4 Martie 1849 era o constituție liberală și ea se baza pe principiul egalei îndreptățiri (*Gleiche Berechtigung*) și

pe suprimarea privilegiilor. Dar pentru trecerea în faptă a principiilor cuprinse în constituție, era nevoie de legi ordinare. Până la aducerea acestor legi, toate dispozițiile cari se luau aveau caracter provizoriu.

Între timp preoțimea română, în loc să aibă parte de înlesniri, s'a pomenit cu unele sarcini în plus, ca de exemplu impozitul fonciar general, darea de pământ, la care a fost supusă și nobilimea și preoțimea, cari clase sociale până atunci fuseseră scutite de acest impozit. (Reforma s'a introdus în Oct. 1849). S'a adaus apoi și pentru preoțime obligația de a ține soldați.

În fața acestei situații, preoțimea greco-catolică din districtul Clujului a înaintat, cu data de 7 Ianuarie 1850, o cerere către generalul Baron Ludovic de *Wohlgemuth*, care din Iulie 1849 fusese numit de împăratul Francisc Iosif de guvernator al Transilvaniei. În această cerere, pe care o reproducem, cei 33 preoți din districtul protopopesc al Clujului, în frunte cu protopopul lor Ioan Fekete (Negruțiu, ajuns mai târziu canonic la Blaj), după ce arată bucuria lor pentru scăparea din lanțurile sclăviei maghiare, fidelitatea și jertfele poporului român și ale preoțimei care l-a condus, față de Casa Domnitoare, dă expresie măhnirii sale pentru faptul că „în loc de a i se fi îmbunătățit mai dinainte amara ei soarte, încă i s'au mai îngreioat”.

Și cum să nu se măhnească preoțimea, care era conștie că ea a fost și este „razimul Tronului, e ochiul Regnantului, prin care străbate în inima poporului, ea e tridentul, prin care abate pe supușii săi dela rău, și îi adună în staulul pașnicei sale ocârmuiri, ea e magnetul prin care trage inimile supușilor săi către sine, ea adorează pe un Dumnezeu în ceriu, iară pe pământ estimează pe împăratul, ea nimic nu are mai sfânt decât a pleca inimile credincioșilor săi spre împlinirea deregătoriilor sale către Dumnezeu împăratul Ceriului, și către Regnantele Țării Împăratului⁽¹⁾ pământului”.

Las să urmeze în întregime acest act, (cu ortografia timpului) pe care mi l-a pus la dispoziție venerabilul director pensionar emerit, Păr. Ioan F. Negruțiu, nepot al protopopului dela Cluj din 1850, Ioan Fekete.

Pe verso acestei cereri s'a rezumat, în nemțește, cuprinsul ei, că adevărat preoțimea greco-catolică din Protopopiatul Clujului cere să se ia o dispoziție, prin care ea să fie scutită de sarcinile publice până ce se va împărțși de salar sau de o despăgubire completă.¹⁾ —

¹⁾ În 17 Aprilie 1852, după multe cereri și delegații, împăratul Francisc Iosif a dispus să se dea din visteria statului, un ajutor de 60.000 floreni (monetă convențională), ca ajutor pentru bisericile românești arse și devastate în decursul revoluției și 24.500 floreni la câțiva foști prefecți și tribuni din 1848/49. Cfr. Barițiu, *Părți alese*... v. II. p. 673—674.

Iată actul din chestiune :

118

No. 192 pr. $\frac{7}{1}$ 880.

Excellentia Tua Domnule Gubernator!
Domne alu nostru prebone Patrone!

„Mulcemită fie prebonului Cerescu Parinte! că vedemu a fi resăritu peste popoarele de subt blândulu aceptoru a premăritului Imperiu Austriacu soarele emanciparei dein fatalele Catene a servilismului celui vechiu. Toate popoarele prin preindurata liberalitate a Majestății Suale premilostivului nostru Imperatu dein fatalele sclăvie emancipate săltându și bucurenduse cu inima intru aduncă mulcemită innaltie versu de laudă și de mărire, căci Zeasca Providentia leau invrednicitu a ave unu Stăpenitoru asia de milostivu și Preinduratu Parinte și neincetatu lui Dumnedieu se roage pentru pre Innaltiatu Sua Majestate și Domnitorea Casă Habsburg-Lotharingena, ca spre sempiternă stăpenire și fericirea a popoarelor Suale în veci se o custe.!) Numai pucinu au de a se bucura precum se și bucura Deregetoarele civile, căci a'lor stare amasuratu stărilor împregiur färe osebire eache și a Notarilor dipe seate în cei mai de prisosu măsura dein preindurata milă a prebonului nostru Innaltiat Imperatu sau inbonetecitu. — Toti sunt dupe deplina cavintia provediuti cu celea delipse pentru trafu vietiei. Numai preocimea mult credinciosului poporu Roman, vediendu, că în tempul milei, când Guberniul despre a tuturor popoarelor și a deregetoarelor dinafare viitoarea sorte ingrigienduse, aceja inbonetecire intru deplina indestulare oau hotaritu, despre a iei viitoriu de sau și făcut vre o disopetiune favorabile pône acum nu au vestit, dare dein contra tuturor greutecilor dinafare (bater și pône acum numai dein greuteci, iare nu dein beneficiuri sau inpărtasitu) a fi supusă fore osebire tot mereu nunumai se publică, dare dein partea deregetoarelor civile intru complinire se și duce, între ferbinti oftări esi aspectă inbonetecirea sortei suale. —

„Excellentia Tua Domnule Gubernator! Preocimea, de esi cunoaste chemaria sua, și acejas amesuratu lucră, e razimulu Tronului, ea e ochiul Regnantului, prin care strebate în inima poporul, ea e tridentul, prin care abate pe supusi sei dela reu, și ei adună în staululu pasnicei suale ochirmuirii, ea e magnetul prin care tragie inimile supusilor sei către sine, ea adoreaze pe unu Dumnedieu în Ceriu, iare pe pământu aestimeaze pe Imperatul, ea nimicu nu are mai sântu decât a pleca inimile credintiosilor sei spre împlinirea deregetoțiilor suale chetre Dumnedieu Imperatu Cierului, și chetre Regnantele Tierri Imperatu pământului. — Preocimea poporului nostru Romanu, bater nu sau respectatu, nici sau provediutu cu aceleasi beneficiuri ca a celorlaltele Confesiuni Preocimea, cunoscăndusi innalta sua chemare, deregetoria sua chetre Dumnedieu, și chetre stăpenitoriu pre Innaltiatu nostru Imperatu a sio împlini sancta tot deauna deregetoria sau tienut, și esi va tiene. Aceasta Preocime dynastei mult credintioasă prin tiesutele intrigie alor 3 încontra Romanimei confederate natiuni deinpreună cu poporul iei incredintietu despojată de toate drepturile au giemutu asuprită, dare totusi nu au cadiut cu inima, ponendusi toata nedesdea în Dumnedieu, și în preindurata Casă Habsburg-Lotharingenă — inche și în cellu mai primesdios tempu a resbelului, când rebelli Magyari mâni de inpotrivire au prinsu, ba sau și juratu în contra Preocimei spre a o exstirpa deinpreuna cu pe poporul Roman, nu au scădiut în credintia, care dupe Dumnedieu au avut, și o are chetre prebonul nostru Monarchu, ci aceasta ca o tare angira avenduo sau luptatu dupe putintia pentru augusta

!) Să o păzească. Din latinescul custodie.

dynastia — acum totuși dupe atitea vifore cu care au avut de a se lupta dorește și densul a adjuge la limanul optatei inboneteciri, și căci Preocimea poporului Romanu togma în timpul, când scie, și crede, Excellentia Tua a fi de totu cuprinsu cu organizarea Tierri indresneste cu aceasta a sua umilita petetiune atî și spre greutate, jertată se fie pentrucă la aceasta numai grelele inpregiureri, în care acum se află, cu greu numai au hotarît. — Asuprita au fost aceasta Preocime de sute de ani, și nebăgata în seamă. — Guberniul vechiu nici odăte nu sau ingrigiatu despre inbonetecirea iei, dein aerariul publicu, batercă intru acesta mai mult contribuendu poporu Romanu, fiind mai numerosu, sar fi cuvenitu nici cît mai pucinu nu sau adjuratu, — era silita pe lingă slusbele celea multe și grele preociesti, care are de ale face poporului seu, enche și cu crunte sudori ași cauta pânea de toate dielele, numai una iau fost praerogativa, care între atitea suferintle ei mai alina durerea inimei, și aceasta au fost scutirea dela portarea greuteccilor dinafare — iare acuma vediendu, că în locu de a i se fi mai inbonetecitu mai denaintea amara iei stare, enche isau mai ingreojatu, nu poate se nu se măgnească Poporul Tieranu pamentul, pentru care au datu portie, și au purtatu greuteccile Tierri, intru recunoscientia slusbei, isau lăsatu acum de mosie aereditarie, deci dare și de poarte greuteccile Tierri, pentru propriul seu le poartă, dare Preocimea Romana, desi are pucintelu pămentu pe neste dealuri, și locuri rele, care nimerui nu au trebuitu, rupt dein Communi terreno, acela nu e propriul al seu ci a Comunitatei, dein care adie, mîne, sau murindu, au dein porunca Mai marilor Bisericesti mutanduse în alta Parochia, seraca lui socia deinpreună cu orphanl prunci ei silita a jesi în uliciele seatalui, pentru acest locu dare care nu e propriul a Preocimei a da portie, și a suferi greuteccile dinafare pentru densa e mai mare ingreunare decât care cade pe Tiaranul, — fiind dare siliti de deregetoarele civile case tienemusoldati, și se portemu cealalte greuteti deinpreuna cu Tierani, neam căitu rogăndune pentru ane mai crutia, fiind cuprinsi cu sevirsirea slusbelor preociesti la care cu nebăgare de seamă mai multi deintre deregetoarele civile neau responsu, aceasta nu putem face, trebuind a se infliincia *Gleiche Berechtigung*. Pre bine: aceasta și noi cu toată cuviintia o aestimămu, dare, Excellentia Tua! oare Gleiche Berechtigung e? când ori care Preotu, de este vreunu omu bolnavu, de moare cineva sau alta lipsa sufleteașca are, fie acela cuprinsu de ori ce boală lipicioasă, dia, noaptea, fiind poftitu e datoriu se meargă, togma de vede a i se primiesdui viatia, care altu Tierranu nici o date nu o face. — Afare de acestea Preocimea dein Tractul Clusiuului avendu de a recurgie la Deregetoarele civile, cari sunt de natiune Magyari, în privintia acestei recurgieri nu pucină nebăgare de seamă are de a suferi. — Cătu e de miserabile starea Preocimei noastre te vei convingie Excellentia Tua, decumva acea se va cerca prin comissione mixtă stătătoare dein membri dein națiuni streine, dare și dein Romani — iare nu numai prin Magyari, precum sau făcut în dielele deintelu a lunei lui Decembrie dein orindujala Comisariilor circulari cu occasiunea conscrieri fundurilor, și veniturilor Bisericii noastre — care prin Notarii seatalor (fiind în toate seatele numai Magyari Notarii, bater în cele mai multe seate impopulatiunea stă dein Romani) sau sevirsitu spre cei mai mare batjocura a Bisericii noastre fore a întreba pe Preoți, sau pe Curatori concementelor parochii, căroa singur acest lucru le poate fi cunoscutu mai bine, decât nescărör Notarii Unguri. — Acestea toate asia fiind cu aduncă umilitia ne rogăm de Excellentia Tua, ca se te milostivesti pre puternicieste a orindui, pone cându dein preindurata Majestatei Suale liberalitate și Preocimea Romană cu asemenea beneficiuri, și îndemănări se va prevede, ce tare nedesduimu, bater se nu se ingreojaze cu

mai multe neîndemânări, și greutăți, decum au fost mai înainte sub Guberniul celu vechiu apăsata dupe toate pone acum pusele în via Domnului grele servițiuri, nici cât mai pucină plata alta avendu, decât că pene acum au fost scutită dela portarea greutăților deînafare. Noi dein partea noastră cu toată solemnitatea necletita noastră credinția chetre Majestatea Sua cu aduncă fiască plecătione descoperinduo ne obligăm, că dupe innalta noastră chemare, ca cei mai credinciosi a Majestatei Saale dein toate puterile ne vom sili poporul noae incredințiatu intru necletita sua credinția, ce au avut, și o are chetre Majestatea Sua allu tiene, și istări. Care a noastră preamilită Cerere Excellentiei Tuale cu aduncă umilintia substernenduo, preinnaltului perintiescu favoru, și praeputernicului Patroclnium commandanduné cu aduncă fiască plecătione suntemu.

„A Excellentiei Tuale Domnului Gubernator cei mai umilită, și ascultetoare Preocime dein Districtul Archi Diaconal alu Clusiu.

„*Ioanne Fekete* m. pr. Parochu Graeco-Unitu a Clusiuului și acejas Eparchiei Protopopu. — *Nicolae Popp* m. p. Parochu Graeco-Unitu a Clusiu Monosturului și Fiscus Tractului. — *Nicolae Popp* m. pr. Paroch. Graeco Unitu a Sz. Fenesului și Notariu a Tractului. *Gregorie Hortulan* m. p. Parochu Kintoului. *Zacharie Handru* mp. Parochu Poptaleului. *Duka Philippus* mp. Parochu M. Malskasiului. *Nicolae Băldi* mp. Parochulu Gileului și a Scaunului de iudecata assesor. *Ananias Popp* mp. Parochu Batsului, Scaunului de iudecata assesor. *Gabriel Poop* mp. Parochu Tyicului. *Ioanu Popovici* din Nadasalu și a scaunului de judecată assesor mp. *Kosma Popovits* Parochulu Lepoului și a scaunului de iudecate assesor. *Petrus Opra* Parochul Stoborului, și a Scaunului de judecata assesor. *Kiordán Antonie* mp. Parochu a Somtelekului. *Lehenyi Ioanu* mp. Parochu Argyisiului. *Gregorie Pop* m. s. Parochul Girboului Ungurescu, și a Scaunului Protopopescu de judecate Assessor. *Ioane Bokis GC.* Parochu Agiresului. *Ioane Kloran* Parochul Sardului Unguresc, a scaunului Protopopesc de judecata assesor. *Mány Ioannes* mp. Parochul Teutelecului. *Hoszszo Zacharil* mp. Parochu Türii. *Hornya Gavril* mp. Parochul Sztani. *Alexie Matěj* mp. Parochul N. Petrindului. *Ioannes Lehenyi* mp. Parochul Argisului. *Gratianus Popp* mp. Paroch. Topi Sz. Kiraiului. *Morossán Ioan* Parochul Diosului mp. *Samuil Muntean* mpr. Parochu Sz. Mihaitelekului. *Vaszile Papp* mp. Parochu Szimpáulului. *Ananiae Poop*) mp. Parochu Berindului. *Ioanu Vladutz* mp. Parochu Topi și a Scaunului Protopopescu Assessor. *Stephán Kiss* Parochu Budi. *Alexandru Popp* mp. Parochul Tăucului. *Elias Farago* mp. Parochul Fejurdului și a Scaunului de judecata assesor. *Toma Popp* mp. Parochu Feleacului. *Ioanne Roman* Parochu Dretei”

Pe verso: „Chetre Excellentia Sua Domnul Gubernator civilu, și militariu a M. Principatu a Transylvaniei Domnu L. B. *Ludovicu de Wohlgemuth* Domnu noae prebonu Patronu — umilita cerere a cei dein lontru scrisăi Preocimiei dein Districtulu Archi-Diaconallu a Clusiuului.”

Tot pe verso: „Die gr. Kath. Geistlichkeit aus dem Klausenburger Protopresbytereat bittet um die Verfügung, womit sie von den öffentlichen Lasten in so lange enthoben bleiben, bis auch ihr eine Besoldung oder eine sonstige Vergütung zugesprochen werden wird.”

CORIOLAN SUCIU

) Tatăl Baronului Vasile Ladislau Pop, viceguvernatorul de mai târziu al Transilvaniei.

Una din comorile școlilor Blajului

Cetate de școli și de gândire și simțire românească, exprimate cu graiul și în scris, Blajul are o mulțime de comori dragi oricui îi e drag neamul nostru și manifestările lui ce ne fac cinste prin cei mici ca și prin cei mari, și ne pricinuesc bucurie. Una din aceste comori ce n'a fost, și nici nu poate fi prefăcută în valoare de cântar, sunt *revistele elevilor* dela liceul blăjan.

Unul din elevii de acum ai acestui liceu, tânărul *Grigore Pop-Câmpeanu* a avut curiozitatea vrednică de toată lauda, să caute, să adune și să frunzărească rodul ostenețelor extrașcolare, pe terenul scrisului „literar-științific” al înaintașilor săi de odinioară. Și a aflat lucruri cari te mișcă astăzi, prin amintirile ce-ți revie vremuri, dascăli și ucenici ai slovei și ai sufletului român de altădată.

Din însemnările îngrijite ce aduce revista „*Mlădițe*” (No. 2 din 1939) a societății de lectură „*Timoteiu Cipariu*” dela liceul de băieți din Blaj, se vede că diecii blăjeni aveau, pe lângă altele, și frumoasa îndeletnicire de a se forma în mânuirea condeiului. Cea mai veche „*revistă*” a lor, care se păstrează în biblioteca liceului, e *Buchetul*, care a „ieșit” în 26 numere, între 1 Ianuarie—20 Iunie 1864, fiind redactat de elevii cl. VI și dedicat „*Dlui Domnu Ioane Popescu, profesorul de Clase, cu profunda stima*”. E scrisă cu mâna „cu literele lui Paulu Tanco”. Între alții lucrează la acest „*Buchet*” de 280 pagini și Ștefan Cacoveanu, cu trei poezii. — Din 1 Octombrie 1864—20 Maiu 1865 tot elevii clasei VI scot *Zefrul* (Folia beletristico-scientifică) în 31 numere. Printre membrii „*Zefirului*” dăm de Alex. Grama, Alex. Uilăcanu, Ludovic Ciato, Emiliu Vlăsa, ș. a.) Are culegeri de poezii populare, bucăți în proză, „*variatate și noutate*” etc. E scrisă și aceasta cu mâna „cu literele lui Ioane Popu senior”. — Tot așa e și *Constantin'a* din 1866 și 1868 „cu literele lui S. Popescu”, scoasă de elevii cl. VI și dedicată în onoarea „*Dlui Domnu Nicolau Solomonu, Profesorul de Clase*” și numărând între „*colaboratorii*” săi pe Liviu Iancu, Arone Papiu, Andrei Ghidiu, Basiliu Moga, ș. a. Asta în 1866. În 1866 e dedicată „*Dlui Domnu Ioane M. Moldovanu, Profesorul de Clase*” și aduce poezii și lucrări originale și traduse de elevi din cl. VI. — *Steluța* vede lumina în anul școlar 1902/3, — e redactată de N. Agârbiceanu (fratele păr. I. Agârbiceanu, mort ca student la Gratz) și e scrisă „cu șapirograful societății „*Steluța*” (!) care funcționa în casa croitorului Trifan, la elevul E. Zeflean (azi dir. lic. „*Mihai Viteazul*” din Alba-Iulia) unde se țineau și ședințele societății, din care făceau parte, între alții, Iuliu Căpâleanu (azi protop. în Ocnele Mureșului) Silviu Dra-

gomir (prof. Univ. în Cluj și ministru al minorităților), Ion Pop-Cămpănu (dir. liceului din Blaj, pe atunci secretar al „Steluței”), Virgil Pop (azi protopop în Hunedoara), Ioan Moldovan (azi canonic în Blaj), Nic. Negruțiu (azi inspector general școlar) ș. a. — Steluța a ieșit în 16 numere și avea și abonament anual: 1 coroană, pentru care sumă aducea: poezii, nuvele, glume și găcituri (de Liți = N. Negruțiu), studii, lucrări originale și traduse. Cu un cuvânt: revistă în lege...

Sigur, „studenții” dela Blaj au la activul lor „beletristico-științific” și alte produse asemănătoare. Și bine ar fi să se înșirue și acelea lângă suratele lor din biblioteca liceului de băieți „Sf. Vasile cel Mare”. Pe lângă farmecul ce le este propriu, mai au și o semnificație ce e la mintea oricui. (dn).

NOTE LITERARE

O carte despre Miron Costin

O carte, oricare ar fi ea, este cu atât mai binevenită cu cât conținutul ei corespunde mai mult necesităților, de cele mai adeseori neprecizate, ale opiniei publice. Dacă mai are norocul să fie redactată și într'un stil propriu și cu bogată simțire, ea ajunge ușor să fie considerată cartea epocii în care a apărut. Așa se explică faptul că uneori cărți de reală valoare trec fără a face vâlvă în jurul lor, iar altele cu valoare mai mică înregistrează succese de librărie uimitoare.

Cartea de care vorbim, (*Dumitru Almaș: Miron Costin, 2 volume, București, Ed. Națională Ciornei, 1939*) cuprinzând viața romanțată a lui Miron Costin, înțeleptul și patriotul cronicar de acum sunt două sute și mai bine de ani, credem că, atât prin fondul cât și prin forma ei, va fi una din cărțile cu succes ale vremii noastre.

A doua jumătate a secolului al XVII-lea coincide, în istoria Moldovei, cu o epocă de frământări interne, de amenințări și primejdii dinafară, simțite cu atât mai mult cu cât ele urmau epocii bogată în glorie și belșug a lui Vasile Lupu. Boeri străini de sufletul moldovean, urcat tot mai sus pe scara ierarhiei sociale, lăcomia după averi a celor vremelnici așezați în pământul Moldovei, pretențiunile pecuniare crescânde ale Turcilor, nestatornicia Domnilor ca și ambițiile de luptător al creștinătății ale lui Sobieschi, craiul Poloniei: toate formează curenții neliniștitori permanenți ori,

prin întâlnirea mai multora, adevărate vijelii în viața liniștită și îndestulată a Moldovei din vremile de altădată. În mijlocul acestor furtuni ale mizeriei și suferinței, rezistența dărzeniei răzășilor lui Ștefan cel Mare, puțini acum la număr, se pierde ori se retrage în văgăunele munților; boerimea de modă veche, luptătoare la hotare și ocrotitoare înăuntru al poporului muncitor, este stălcită sub buzdaganul purtat de os domnesc strein de neamul moldovenesc, ori silită a se refugia peste hotare; poporul, lipsit adeseori nu numai de hrană ci și de îmbrăcăminte, se svârcolește în pragul pieirii. Sunt, în această epocă, ani cari, evocați, ne produc impresia sfârșitului. În mijlocul acestui tablou sumbru și mohorât, familia Costineștilor: Miron, Iliana, soția lui, și fratele Velicico între mireni, iar Mitropolitul Dosofteiu în fruntea Bisericii Moldovei, formează singurul ostrov, în care supraviețuiesc încă virtuțile creștinești, înțelepciunea, dărzenia și eroismul moldovenesc.

Lucrarea dlui Dumitru Almaș, urmărind povestirea vieții lui Miron Costin, ne înfățișează amplu și viu acest tablou cu toate răutățile lui multe și grele și cu toată strălucirea și frumusețea vieții familiare și de distins conducător a celui ce a fost mare logofăt al Moldovei.

Găsim în înfățișarea vieții din cele două volume două calități deosebite cărora, credem, se datorește susținerea interesului cititorului: realitatea evenimentelor și a atmosferei creată de acestea precum și puterea de evocare a stilului, imbibat cu dulceața limbii cronicarilor, dar împodobit și cu plasticitatea și sobrietatea scrierii moderne.

Ea corespunde desigur multor necesități și griji ale zilelor noastre, când vâlvătaia războiului cuprinde tot mai multe popoare. Trăind clipele grele ale contemporanilor lui Miron Costin, ne pregătim înșine pentru răbdarea cerută de greutatea ce le trăim, iar din reactualizarea vieții lui, vom cuprinde cât mai mult din patriotismul înțelept al celui ce răspundea vizirului: „Sântem noi Moldovenii bucuroși, mărite vizir, să se lățească împărăția în toate părțile, cât de mult; dar peste țara noastră nu ne pare bine să se lățească”.

Vom pătrunde de asemenea cât mai mult adâncă lui înțelepciune care ne-a dat cea mai minunată definiție a rostului cetirii cărților: „...nu este alta mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă, decât cetitul cărților; căci cu cetitul cărților și a scripturei cunoaștem pe Ziditorul nostru Dumnezeu; cu cetitul laudă îi facem, pentru toate a lui către noi bunătăți; cu cetitul, pentru greșelile noastre milostiv îl facem; din scriptură înțelegem minu-

nate și veșnice faptele lui, a face fericită viața și nemuritoare agonisește nume. Singur Mântuitorul nostru Domnul și Dumnezeu, Isus Hristos ne învață zicând «Spitiți scripturile». Scriptura depărtate locuri de ochii noștri ne învață, cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare*.

Cuvintele lui Miron Costin formează cel mai potrivit îndemn pentru citirea volumelor dlui Almaș, care pe lângă frumsețea lor ne și învață „cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare”.

N. Comșa.

CRONICI

Trăiască Papa

Se împlinește, în 2 Martie, anul de când PIUS XII a primit moștenirea lui Petru: Mare cât lumea; grea cum n'a mai văzut istoria.

Mila Domnului a voit ca Vicarul său — ales în câteva ore; atât de repede, cât de nerăbdătoare era așteptarea lumii — să fie crott pe măsura vremilor și nevoilor. — Așa s'a arătat din prima zi de pontificat: stăpân pe vremuri și pe oameni. Părinte iubitor, cutremurat de durerile fiilor; de aici raporturile de caldă afecțiune cu marea familie catolică. Învățător al adevărului: prin grai, prin enciclice, prin instrucții și îndemnuri nenumărate, în audiențe și la radio, totdeauna limpede, adânc, convingător, entusiast. Săritor la necazul lumii, se consumă în griji și stăruinșe pentru alinarea suferinșelor, pentru îngrădirea și oprirea acelei grozăvii care se cheamă război, pentru a readuce pacea pe pământ. Câtă trudă, câtă pricepere, câtă strălucire în desfășurarea acestei acțiuni! Principiile de organizare a lumii de mâine, vizita la Quirinal, reluarea legăturilor oficiale cu Statele Unite ale Americii, sunt câteva puncte culminante și impresionante. Arată liniile de îndărmni pe care se desfășoară vasta acțiune a Vaticanului cu prestigiu în plină ascendență.

Obșteasca cinstire a spiritualului pe care activitatea întâiului an de pontificat al lui Pius XII a înscris-o în analele Bisericii ca o pagină de lumină, deschide zori de întemțate speranșe pentru viitor. Mergând înainte pe acest drum, dat li va fi actualului Vicar al lui Hristos să vadă biruința mântuitoare a idealurilor evanghelice peste tumultul patimilor și rătăcirilor cari au împins lumea în cataclismul de azi. E mare, pentru aceasta, bucuria și speranța creștinilor tuturor. — Mare, în chip deosebit a noastră, a Bisericii românești unite cu Roma. Știm și vedem — evenimentele ultimelor săptămâni ne-au dat probe eclatante și multe — că în grijile părintești și în planurile pontificale ale lui Pius XII noi, cu problemele noastre de azi și cu mistuna noastră de mâine, fimem loc de frunte.

Pentru această cu mai multă căldură, rugăciune vărsăm către Domnul, ca ani mulți și binecuvântați să dăruiască Supremului nostru Păstor, pe care să-i încredințăm a vedea grabnic împlinindu-se visul arzător al inimii sale: pacea creștină, statornică și dreaptă, în care să înflorească cea Una, Sfântă, Catolică și Apostolică Biserică. — Intru mulți ani, Stăpâne Sfinte, locșitorul lui Hristos pe pământ.

„Cultura Creștină”

Indemn apostolic

În urma chemării sub arme a unui număr de preoți și clerici, sf. Părinte a dat publicității o „*exortatione apostolică*” cu data de 8 Decembrie 1939. Document de actualitate, în vremea războiului își urmează înspăimântător legea nimicirii valorilor materiale și morale, deschizând tot mai larg prăpastia neîncrederii și urei între popoare.

Cuprinsul acestui nou document sintetizează îndatoririle preoților concentrați, inerente nollor condiții de viață, și împlinirea acestora cu generozitate în spiritul vocațiunii. Spicim câteva gânduri:

Misiunea atletului lui Hristos, ca exponent și înfăptuitor al spiritualității, nu se mărginește numai la funcțiunile sacre reclamate de cultul divin, ci se verifică mai ales în obligația evanghelizării, propovăduirii cuvântului divin, reîntronării preceptelor evanghelice în societate prin puterea cuvântului. Din acest motiv, chemarea sub arme poate fi socotită providențială pentru misiunea preotului. „Ca tovarăși de suferință și lipsuri, primejdii și sacrificii”, preoții vor putea împărtăși mai cu rod semanța adevărului în sufletele chinuite de ignoranță și dușmănie față de cele sfinte, deoarece însași nenorocirea războiului le face mai primitoare pentru cuvintele vieții de veci.

Documentul pontifical în continuare insistă asupra mijloacelor ce redau eficace noua formă de apostolat. Prevede: *fidelitate* în împlinirea obligațiilor, *vlașă ireproșabilă*, în special „atitudine morală fără compromisuri, fără concesiuni sau ingenuncheri ale conștiinței”, și în urmă *bărbăție* „ce se asociază așa de minunat cu blândețea inimii”; toate însușiri indispensabile unei rodnice misiuni. În acest fel „orice clasă socială, orice profesiune liberă, orice cultură”, va simți în zăngănitul armelor solia răscumpărării, în vremea preoții vor *dovădi* cu fapta înțelesul predicării lor

cucerind pentru ei și Biserica stîmă și simpatia semenilor.

Dupăce vorbește despre reculegerea inimii, meditație, cercetarea conștiinței, adorație în fața Răstignitului și chivotului, izvoare nesecate de lumină și har, încheie: „...veți face astfel cinste preoțimii catolice și Bisericii. Veți merita dela patrie, căci în ceasuri grele pentru soarta ei ați știut să întăriți pe fiii ei, să cooperați la pacificarea spiritelor, la împintenarea curajului”.

Așa a grăit marele Păstor al sufletelor!
(Sept. Todoran).

Vae victis!

Niciodată cei învinși n'au avut soartă ușoară. Istoria umană este mai fioroasă decât cel mai crâncen film al junglei. Toate paginile ei sunt scăldate'n sânge. Toate se întrec în a zugrăvi cruzimile săvârșite de cei tari față de cei slabi, și ale acestora față de alții și mai nepuțincioși.

Desigur, spiritul cel bun a luptat mereu împotriva acestei sălbătății, moștenire a păcatului. Înfrângerea ei a fost considerată ca o măsurătoare a gradului de progres în civilizație. — Neopăgânismul modern răstoarnă, sub privirile lumii încremenite, această linie a progresului uman. Restabilește cultul barbariei; mila, bunătatea, iertarea le declară slăbiciuni senile. E numai firesc ca acolo unde această doctrină are conducerea oficială a statelor și popoarelor, să fie consecventă până în capăt și să potrivească fapta cu doctrina. — Ne este dat, astfel, să asistăm la desfășurarea barbariei celei mai înzgrozitoare din câte a cunoscut istoria, a barbariei „științifice”, a cruzimii ridicată la rangul de dogmă, a sălbătăciei sistematice și savante, care atacă și distruge tot, nu numai materia ci și spiritul, ucide nu numai trupul ci și sufletul. Barbaria „totală”.

Cobaiul pe care se experimentează această teorie inumană este Polonia martiră. Nu se știe, de sigur, cu certi-

tudine matematică, tot ce se petrece pe plaiurile ei robite. Se prea poate că svenurile ce se răspândesc să fie exagerate. Ajunge însă ceea ce publică în sași presa cutropitorilor, măsurile de ordine ce se dau, sancțiunile capitale ce se aplică, regulamentele de nouă orânduire a proprietății și a raporturilor dintre învingători și învinși etc., pentru ca să fie de prisos orice alte informațiuni. Iar pentru ceice ar mai avea totuși îndoieli, ceice nu vreau să creadă încredibilul, va fi fără îndoială convingător un comunicat oficial, difuzat de postul de Radio al Vaticanului în dimineața lui 22 Ianuarie. Iată textul:

„Sfântul Părinte este profund tristat de martiriul Poloniei. Sanctitatea Sa continuă a crede în învierea acestei țări. Noul an aduce din toate părțile Poloniei vești de prigonire a unor oameni fără apărare, care sunt isgoniți din căminurile lor. Persecuțiunile nu sunt mai violente în partea de țară acordată Rusiei, decât în cea cucerită de Germani. Aceasta constituie un atac moral în plus, împotriva justiției și umanității. Trei sferturi din populație suferă de foame, în vreme ce alimentele ei sunt transportate în Germania. — În chip deosebit, Sfântul Părinte este îndurerat din cauza suprimării vieții religioase a unuia din cele mai credincioase popoare ale Europei“.

Comunicatul a avut un răsunet extraordinar. Cu drept cuvânt. Moderat și ponderat în formă, el denunță, lapidar, adevăruri de gravitate cu adevărat excepțională. Așezarea Germaniei pe aceeași linie cu Sovietele, spune cât un volum! Constatarea venia dela Vatican, a cărui extremă prudență, ca și siguranța în informație, sunt în deobște cunoscute!

Din nonorocire, acest nobil strigăt de alarmă n'a avut nici o înfurire tocmai acolo unde trebuia: la autorii barbariei. La câteva săptămâni, lumea avea să înregistreze fantastica deciziune a

guvernului național-socialist care confiscă, printr'o trăsătură de condei, întreaga proprietate particulară poloneză de pe un teritoriu de 80.000 km. pătrați și făcea vagabonzi pieritori de foame 7—8 milioane de polonezi! Având în vedere că populația acestei regiuni trăiește din agricultură — comentează *Neue Zürcher Zeitung* — deciziunea însemnează că „toată această populație a fost redusă, în realitate, la iobăgie, de cumva nu e isgonită dela vetrele sale pentru a face loc imigrantilor germani. Această expropriere generală, egală cu etatizarea solului, are asemănare isbitoare cu metodele sovietice“. În tot cazul, cu greu se va găsi în istorie „lovitură“ de stil mai mare. — Dumnezeu să albe în a sa pază pe nenorociții polonezi! (a).

Cu un prieten bun mai puțin

Așa a făcut Dumnezeu adevăratul suflet românesc: atrăgător prin bunățatea și armonia sa firească. Străinul cinstit și nestăpănit de prejudecăți ce i-au fost imbibate artificial, în prealabil, se simte în curând și el acasă în lumea neaoș românească și se face, pe nesimțite, un pământ și o apă cu acest neam blagoslovit de Ziditorul cu însușiri cari vrăjesc fără să umilească. Pe calea aceasta am asimilat puhoafele slave, bunăoară, și nu prin implire și samavolnicie, cum au purces odinioară, și purced și astăzi, alții cu de-ai noștri.

Gândurile acestea ne vin spontan în minte acum când avem înaintea ochilor sufletelești venerabila figură de apostol înălbit în slujba Domnului, a celui ce a fost *P. Felix Wiercinski S. I.*, stâns din viață la Blaj, în 20 Ian. c., după ce tocmai isprăvise cu grele deprinderi duhovnicești de 10 zile la Congregația noastră de Suroși de aci. — Mai rar slujitor al altarului atât de aievea lăpădat de toată grija cea lumească și gata în toată vremea, și între orice împre-

jurări, să-și jertfească, ad majorem Dei gloriam și spre binele deaproapeului, toate puterile cu cari l-a înzestrat Cel de sus. — Și erau impunătoare aceste puteri. Atât cele spirituale, cât și cele fizice. Asta fără nici o îndolală. Dovadă e cartea deschisă a vieții lui.

Dar cine-l păr. Felix Wiercinski S. L.; ori mai bine zis: Cine a fost acest călugăr jezuit, cu nume străin? — Un rob al lui Hristos în toată puterea cuvântului, și un suflet devotat României și Neamului românesc, de când a cunoscut acest pământ și acest neam și până la moartea care l-a aflat unde s'a dorit să trăiască, să ostenească, să moară și să-i fie date spre veșnică odihnă rămășițele-l de humă din alte părți de lume.

Lumina zilei dânsul o văzuse de parte de țara noastră, cu mai bine de optzeci de ani în urmă: la Putzig, lângă Danzig, în 20 August 1858. Se trăgea din familie polonă ce venise din Lituania în Prusia Apuseană, unde se germanizase cu trecerea vremii. Unul dintre străbunicii săi fusese cel din urmă prefect polon în acele părți când cu prima împărțire a Poloniei. Bacalaureatul și-l ia cu distincție în luna lui Iulie 1877, după care se duce la studii teologice în Roma, unde este alumn al Institutului Germanicum-Hungaricum în aceeași vreme cu celebrul episcop de mai târziu Prohászka al Albei-Regale. Cum însă dânsul s'a hotărât să intre în Societatea lui Isus, a trebuit să întrerupă studiile și să plece la noviciat în Starawies (Galiția-Austriacă). Aici, în apropierea Răsăritului disident, s'a întărit și mai mult în inima lui dorul de a munci pentru Sf. Unire; dor ce-l urmăria mereu de când studiasse martiriul ucrainenilor uniți, despre a căror suferințe cuvântase și la Roma, cu prilejul celei dintâi predici ce rostise la Germanicum. Și tot aci rânduiise Dumnezeu să facă cunoștință mai deaproape cu cel

dintâlu român ce întâlnise în viață: cu tânărul Neculai Sava dela Iași, și cu limba română pe care a învățat-o dela acesta în timpul cât l-a pregătit pentru „Propaganda Fide”. (L-a familiarizat cu tainele limbii italiene și latine). — De unde să-i fie trecut atunci prin minte câtă muncă apostolică va avea de săvârșit odată în Moldova lui Neculai Sava, și cât de mult va îndrăgi Neamul acestuia! Dar așa-i viața omului, după dreptul Iov: luptă (Vulgata: militia = oștire). Iar tânărul preot-călugăr Felix făcea parte din Societatea lui Isus cea întemeiată de un militar (ignatiu de Loyola, greu rănitul dela Pampelona), și întreg spiritul ei este spirit militar, dar străbătut de lumina și căldura Evanghellei. În militarie însă așa e regula că se dau ordine cari se execută, nu se discută.

Așa se face că P. Wiercinski în 1887 e în Iași prefect la seminarul eparhial și catihet la școala primară catolică de aci. Și cuvântător bisericesc, în românește, la catedralele Preasf. Iosif Camilli. Nu mult după aceea e rector al aceluiaș seminar și totodată profesor de teologie și misionar iubit în Moldova latină, unde era cunoscut ca „Părintele Român”. Pretutindenea cerea milă pentru seminarul dat în grija lui: la Cernăuți, la Strigoniu dela card. Vaszary, (prin consulul austr. Wodianer) la Împăratul Francisc Iosif I. Asta o făcea fiindcă n'avea încătrău: la Crăciunul a. 1894 n'avea în casă decât 10 Lei... Dar cu atâta nu se ține un seminar de alumnii cari nu plătesc. Guvernul român a dat mai târziu și el ceva ajutor numai în urma intervenției prințului Gh. Sturza dela Miclăușeni, care a știut aprecia după cuvîntă opera acestui călugăr ce se pricepea de minune să românezeze tot ce era dat în seama lui.

Pentru această a avut scârbă mare chiar între „căsenii” săi. A fost părât la mai marii săi că vânează „ono-

ruri" la Români și că-i și cam „lovit cu leuca". De aceea a fost trimis la basiliani în Krystynopol... să se vindece. Acolo a făcut pe profesorul de dogmatică, pe misionarul la sate, aranjatorul de festivități academice strălucite (mână dreaptă fiindu-i teologul-monah basilian Kalysz), câștigând dragostea și respectul tuturor de apă, încât părții săi au trebuit să recunoască, volens-nolens, că nu-l înnebun. (!) După care iară a venit în Moldova. Și iar a trebuit să plece. De astădată în Rusia, din însărcinarea S. Scaun, ca să vadă cât adevăr e în vestea că mănăstirile rusești ar fi aplicate spre Sf. Unire.

Problema era grea, dat fiind că jezuiților le era interzisă intrarea în „S. Rusie". Ascultarea monahală însă toate le poate. După ce petrece o vreme la Oswieczin, în castelul principelui Oginski, unde se apucă de învățatul limbii rusești, se duce la Hanovera, câștigă un pașaport potrivit, se îmbracă în straie mirenești cumpărate la Breslau și trece, prin Berlin, în împărăția Țarilor. E un roman întreg viața ce a dus-o aci, din 1903—1911, cu opriri la Nijni-Novgorod, Saratow (aci la ep. Ed. von Ropp a stat la masă cu vestitul ministru președinte rus Stolypin, firește că fără să fie fost cunoscut), Charchow, Odessa, Nicolaew și mai ales Moscova, unde face pe catihetul la zece școli (după ce-și câștigase toate drepturile) și convertește mai bine de 500 de schismatici, și de unde alergă la Podolsk, la Smolensk și ori unde afla că e un mănunchiu de catolici ce trebuiesc catehizați și organizați, până când e tradat de un pseudo-unit, că-i iezuit, și atunci e expulzat la repezeală, chiar în Vinerea Patimilor. „Nu-s răi pravoslavnicii, da-s ignoranți" constată dânsul cu durere. Agenția „Reuter" a lansat numai decât insulta că P. Wiercinski ar fi făgăduit că va descoperi toate societățile oculte polone,

dacă-l lasă mai departe în Rusia. Protestele celui bărtit n'au fost însă luate în seamă. Ba chiar și jezuiți poloni au luat de bani buni calomnia agenției „Reuter".

Dânsul însă a iertat toate pentru învierea ce se apropia. Și și-a văzut de apostolie, la Aarhus, pentru Poloni; la Malmö, în Suedia; la Jütland, în Danemarca; la Hannovera și Oldenburg; la Danzig, la Oppeln, la Cernăuși, la Berlin, la Beuthen, la Weidenau și în o mulțime de alte localități, ținând exerciții spirituale pentru preoți, călugări, călugărițe, dascăli, elevi, institute de copii școlozii; rostind conferințe pentru muncitori; făcând pe profesorul de teologie; scriind mereu la reviste polone și germane. În decursul războiului mondial face în Germania pe censorul gazetelor bulgărești, întemeiază asociații de pietate, ține misiuni populare, slujește prinosierilor de război ruși și predică, la Stargard, în Pomerania, prinsonerilor români, purtându-le și corespondența. Tuturor toate se face fără căutare la față, în toată această perioadă a războiului, iar după aceea, în 1923, rugat de actualul Cardinal Bertram, ia asupra sa pastorația alor 102 familii de refugiați în Sagan (Silezia Superioară) pentru cari cerșește pela fabricile de postav deacolo ca să-i poată îmbrăca. Când țabăra a fost disolvată, a trebuit să alerge pentru bieții săi enoriași să le caute loc de așezare în partea Germană a Sileziei, pentru că Polonii nu-i primiau între ei. Acelaș suflet de apostol l-a dus și în Estonia, apoi în Chișinău (Basarabia) de unde a umblat în misiuni la Crețoaie, Cinișăuși, Tighina, Balmaz și iarăși la Seminarul din Iași, apoi iarăși în Estonia, și de aci uneori la Helsinki în Finlanda. Când l-am cercetat, cu câteva luni înaintea morții, la București, mi-a arătat un teanc de caste cu predici scrise de dânsul în limba estonă („limba teribilă de grea, fiindcă nu seamănă cu nici una din câte cu-

nosc") învățate de-a rostul și spuse apoi mănunchiului său de ascultători din Pärnu (30—40 estoni). Între timp ținea exerciții spirituale pentru mireni și bisericiani; umbla să găsească de lucru Polonilor veniți aci anume pentru aceasta (estonii nu-i simpatizează de fel; un proverb al lor îi prinde așa: „Zi-i polon, ori zi-i câine: tot una este”); scrie (scoate la Tallin, o revistă lunară și alta trimestrială); se roagă și se dorește după... România. Toate epistolele câte le-am primit dela dânsul când era acolo, îmi legau de suflet să mă rog cu căldură, și eu și prietenii mei, ca Dumnezeu să-l ajute să vină iarăși în România, „în scumpa mea țară”.

Dorința i-s'a împlinit. A fost chemat la București unde mai fusese duhovnic seminarial (ca la seminarul unit din Oradea), profesor de filozofie și apostol mereu încercat. — N'a avut însă parte de multă viață pe pământul ce i-a fost atât de drag și unde a venit cu gândul (cum mi-a spus P. Farrenkopf S. I.) că „va mai putea munci vre-o 9—10 ani”. Căci scris a fost altfel să fie. Totuși, zilele câte le-a avut de trăit aici, le-a folosit spre binele altora: a catehizat prunci (unul, par'că Anghelescu, îi scria când era pe catafalc: că-l așteaptă cu nerăbdare la București, slujia, scria la toate publicațiile noastre („Cultura Crăștină” are un manuscris al său chiar de pe vremea când pățimea de boala ce l-a dus la groapă), ținea exerciții spirituale, și făcea tot ce putea al atlet al Domnului ca dânsul. Tinerii leviți ai Seminarului blăjan l-au avut pe dânsul cuvântător la deprinderile lor sufletești din toamnă și își vor aduce aminte cu drag de acest venerabil moșneag și de sfaturile lui. (O vorbă pe care răposatul spunea c'a auzit-o dela un paroh cucernic din părțile Cracoviei: „Preotul trebuie să albă inimă de mamă, stomac de măgar și spate de cămilă”). Și nu-l vor uita nici Surorile

din Congregația noastră, cari sunt cele din urmă Surori ce i-au auzit cuvântul și între cari s'a și stins din viață.

Robul acesta al lui Hristos, — schița palidă a vieții căruiă am dat-o în cele de mai sus — a făcut servicii de neprețuit românismului în Moldova latină. Și a trecut în lumea dreptilor cu tot dragul inimii sale față de români și limba lor. L-am cercetat la patu-i de suferințe — s'a răcit în urma frigului îndurat la slujba arhierescă din ziua Bobotezei — și l-am aflat cetind pe — Dulliu Zamfirescu: Vieța la țară, „ca să-și însușiască tot mai bine limbă curat românească”. Și numai ce-l aud că mă întrebă: „Ce-i aia: bibilică?” Iar după ce l-am spus, m'a asigurat că are să și-o însemne bine să n'o mai uite, pentru că „așa suntem noi moldovenii”, cam grei de cap. Sigur că el care știa o sumedenie de limbi, vorbia astfel numai din modestie.

Acum, neobositul luptător pentru adevărul lui Hristos și binele sufletelor, își doarme somnul cel de veci în pământul românesc, sub glia sfințită a Blajului. Cu patralir românesc a fost așezat în sicriu; cu cântare românească a fost prohodit; cuvânt românesc i-a răsunit la cap de despărțire; lacrimi sincere românești s'au vărsat lângă mormântul ce-i păstrează statura athletică și la bătrânețe, și dragoste de inimi românești îi petrece și dincolo de mormânt. Și cu adevărat vrednic este de aceasta neobositul rob al Hristos care, cu întreruperi, ostenise 23 de ani în România, pentru idea și sufletul român, ca „un Român cu sufletul” ce era — cum îmi scria din Estonia în 18. VI. 1937 — și care, după cum mă asigura tot atunci, din 52 de ani de preoție, vreme de 37 de ani lucrase direct pentru Sf. Unire, pe ori unde l-a purtat Pronia cerească prin mai marii săi regulari. Ieromonahul acesta, care altora le-a predicat în

limbile: polonă, germană, rusă, franceză, italiană, engleză, ruteană, estonă etc., românește însă, când era pe alte meleaguri, predicându-și numai sie însuși, întrucât zi de zi își făcea românește punctele de meditație, după cum a mărturisit acest cucernic ieromonah ce nu știa de fățerie, și care atât de mult ne-a iubit neamul. O mică spicuire dintr'o scrisoare a sa din 1909, trimisă din Moscova: „Cu inima plină de amar, m'am dus dela iubitul meu popor român. Și nu-l pot uita niciodată. Cu mine am aici o bucată de pânză dăruiată mie la Tămășeni. Acea pânză am binecuvântat-o de toballle de altar și deseori, când pot, slujesc pe dânsa Sf. Liturghie cu o mângăiere deosebită. Așa tot am ceva românesc cu mine” — Lumea străină în mijlocul căreia a trăit, i-a spus-o nu odată: „Părinte, inima Sf. Tale e în România”. Din partea noastră nu-i rămănem datori: îl avem, și-l vom avea și noi, mereu pe dânsul în inimile noastre române. În veci pomenirea lui, și cu cel aleși să-i fie partea! (Dumitru Neda).

Temeiuri de încredere

Uraganul a pornit. Nimeni, în nici o țară, nu mai doarme liniștit. Toți priveșc cu spaimă zarea, care se întunecă tot mai mult. — Pândită de mulți dușmani, România stă de veghe din primele ciasuri ale primejdiei.

Ingrijorată, privește totuși viitorul cu calm și încredere. Printre umbre se nalță majestose zidurile nădejilor. — Milioanele de Români din cuprinsul ei sunt un suflet și o vrere. În fața marilor imperative naționale, dispar nemulțumirile, certurile, criticile, învârtelile și șmecheriile. În aceasta toți suntem una, fără excepții și fără rezerve: ne vom apăra granițele cu ultimul sacrificiu! E bine să știe categoric și precis acest lucru toți cei cari mai cred și astăzi în stăfli și aleargă după himere. — Acest suflet înălțat al nostru dispune și

de forță considerabilă, care va lăbi fără milă pe oricine ar încerca să ne calce moșia. Regimentele concentrate dealungul hotarelor au biruit frigul crâncen al acestei ierni excepționale fără a fi pierdut nimic din însuflețirea, lor fermă și bărbătească. — Sentimentul lor de siguranță crește văzând cum se încinge țara, în lungul granițelor, cu brâu de oțel, de beton și de ape, gata să înfrunte orice urgie dușmană.

Și fortificarea continuă cu mare avânt. Ascultând, cu impresionantă promptitudine, apelul la jertfă ce i s'a făcut, țara a dat în câteva luni peste zece miliarde lei, în forma bonurilor de înzestrare, pentru desăvârșirea apărării și echiparea armatei. E o cifră impunătoare, care face dovadă de înaltă conștiință patriotică. Fiindcă cele zece miliarde nu reprezintă numai prisosul unor economii leneșe, nici investiții lucrative. Foarte adese, e vorba de sacrificiu în sensul strict și simțit al cuvântului. Iată, de exemplu, *preoțimea Bisericii noastre unite cu Roma care a semnat*, în întregul ei, la prima chemare, *salariul de pe o lună*. Nu știm care tagmă de funcționari a mai făcut, în totalitate, acest gest. Precum nu cunoaștem, în același timp, alta care să fie mai năcăjită, mai rău și mai inechitabil plătită decât ea! A ținut totuși să adeverească încă odată titlul de nobletă: „Preoți cu crucea 'n frunte”! Așa fi porunca trecutul, care nu putea fi desmințit! — Acțiunea încă nu s'a terminat. Credem că nu există suflet de român, care să rămână afară de horă. Ci toți își vor da obolul, cu dragă inimă și cu mână largă.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât guvernul a anunțat de curând și împlinirea unei dorinți generale a țării: *ajutorarea sistematică a familiilor concentraților*. Așa cere dreptatea. Așa și interesul bineprinceput al apărării țării. — Dar pentru ca această operă să se poată face cu suficientă generozitate, trebuie să continue cu zel înouit campania de încălire la bonurile de înzestrare.

Firește că, în același scop și spre a câștiga încrederea contribuabilului, este absolut necesar să se treacă imediat, în gospodăria publică, la *economille necruțătoare* pe care d. Primministru le-a anunțat ca un punct de onoare a guvernării. Să cucerească fără șovăire această onoare. Țara va aplauda. Și va jertfi și mai mult decât până acum! (a)

„Straja Țării“ la Roma

Pentru Român, apropierea de Roma și de Italiani, înseamnă apropiere de leagănul obârșiei și de frați, cu cari bun și frumos lucru este a fi în rapoartă de înțelegere, stimă și iubire imprimată. De aceea ne-am bucurat și noi, cu toți cei buni ai neamului nostru, de călătoria d. *Teofil Sidorovici*, comandantul „Străzii Țării“, la Roma și a căzut bine inimilor noastre primirea strălucită de care a avut parte, la cele mai înalte locuri ale Italiei, trimisul Țării noastre: la Regele-Împărat Victor Emanuel III, la Duce, și la *Sf. Părinte*, capul creștinătății neîmpuținate.

Acestuia din urmă trimisul Țării noastre, „cu smerită închinăciune“ (cum a spus, în latină, d. Sidorovici) i-a spus la picioare „ca unui Suveran Pontif și Suprem Apărător al Creștinătății, omagiul Regatului României și al Majestății Sale Regelui Carol II“. La ceea ce Vicarul Domnului a răspuns în aceeași limbă a străbunilor, urând Suveranului și Țării Române tot binele: „Lui (Regelui Român) îi dorim călduros o îndelungată domnie și bucuria unor evenimente bune. Cu ajutorul Proniei Cerștii în iubita Românie, care-și are marele ei nume dela Roma, să înflorească pacea și să strălucească acolo cu noul luciri neamul renăscut, prin evaghelia lui Christ, iar tineretul Patriei voastre, prin integritatea moravurilor și prin strălucirea virtuților să împlinească din belșug așteptările și nădejdiile ce sunt

legate de el. — Tot ce se întâmplă în România plăcut, Ne bucură și pe Noⁱⁱ. — Fie ca cerul să asculte dorința urmașului vărhovnicului Petre, ca să se bucure aievea și el și noi. (n),

In vederea unui ideal

Voința lui Hristos este ca toți câți sunt ai săi, creștinătatea întreagă, să formeze „o turmă și un păstor“. — Lui Pius XI de binecuvântată pomenire, ca și înaintașilor săi, i-a stat la inimă în chip deosebit această dorință a Mântuitorului și a stăruit, cu vreme și fără vreme, să se activeze cu metodă și cu elan sfânt, prin rugăciuni, întruniri, conferințe și tipărituri potrivite, pentru promovarea acestui ideal. An de an, *zilele 18—25 Ianuarie* sunt închinare acestui gând în mod special. În acest răstimp din milioane de inimi să înalță rugă fierbinți către Atotputernicul; se fac slujbe și se țin cuvântări fără număr, toate țintind unirea tuturor. Mai ales a răsăritenilor disidenți cu Roma și Petre.

Cruciada aceasta a rugăciunii, cu un scop atât de mareț, e foarte impresionantă, ori unde s'ar manifesta. Îndesebi însă a fost mișcătoare anul acesta la Stambul, în vechiul *Bizanz* unde, vreme de o săptămână, s'au făcut slujbe și s'au rostit cuvântări inspirate de dorul sfânt al unirii religioase. Slujbele s'au făcut după trei rituri: grec, latin și armean, iar vorbirile s'au ținut, succesiv, în șase limbi: italiană, franceză, germană, greacă, armeană și turcească. Basilica sf. Antoniu de pe strada principală din cartierul Pera, a fost mereu plină de lume: catolici, ortodocși și musulmani. Încheerea acestui praznic al conștiințelor s'a făcut în catedrala Sf. Spirit, de sârbătoarea sf. Ion Gurădeaur, Sâmbătă în 27 Ianuarie c., și în seara Duminicii ce i-a urmat, cu un fast extraordinar și într'o atmosferă de înălțătoare spiritualitate. (n.)

BIBLIOGRAFIE

ROBERT KOTHEN: *La Révolution verte* (ed. Ramgai, Thullies). 1939 pag. 176; prețul: 17 frs. belgieni.

Cititorii „Culturei Creștine” au fost informați prin o serie de articole scrise de Rev. P. Taillez S. J. asupra renașterii catolice, pe toate terenu-rile, în țările din Apus. În numărul 10-12 (1937), p. 708-709 s'au publicat, succint, câteva informații asupra organizației tinerilor muncitori creștini (J. O. C. = Jeunesse Ouvrière Chrétienne). Metodul yocist, creat de P. Iosif Cardijn și aplicat cu succes mai întâiu în Belgia, fu încurând adoptat de Acțiunea Catolică din mai multe țări. La începutul lui Septem-vrie trecut, trebuia să aibă loc Pe-lerinajul internațional al J.O.C.-iș-tilor la Roma. Douăzeci de mii de muncitori din peste douăzeci de țări își dăduseră întâlnire în Cetatea Eternă. Pelerinajul lor voia să fie o mărturisire publică a credinței mun-citorilor în Isus — primul dintre muncitori, — un semn al dragostei și supunerii lor față de Biserică, o pro-misiune de a colabora strâns cu Ierarhia pentru reîncreștinarea clasei muncitorești. Imprejurări triste, cari sunt departe de a fi înălțurate, au împiedecat această manifestație creștină, catolică. Pelerinajul se va face, când oamenii vor asculta me-sajul Ingerului: „Și pe pământ pace”.

Un exemplu al acestei renașteri catolice, a reînțarcerii la spiritual autentic al Evanghellei, trăită și re-alizată, ni-l dă în cartea citată mai sus distinsul și fecundul scriitor Preot Robert Kothen — amintim în treacăt, că R. Kothen e o chemare târzie; a intrat în seminar după ce obținuse diploma în științele farma-

ceutice; e un profund cunoscător al problemelor sociale ce se pun în zilele noastre, — autor al mai multor publicații, colaboratorul intim al pă-rceanonic Cardijn și împreună cu dâ-n-sul animatorul mișcării yociste.

P. R. Kothen descrie opera lui Peter Maurin, unul dintre principalii fun-datori ai mișcării sociale: Catholic Worker (Muncitorul Catolic) din Sta-tele Unite, care a adunat un grup numeros de aderenți pentru realiza-rea integrală a programului social al Bisericii.

Peter Maurin s'a născut în Franța în 1876. La Paris a cunoscut pe Péguy cu care a legat o strânsă prietenie, iar mai târziu luă parte la discuțiile grupării Mesei rotunde (Table-ronde) unde Jacques Maritain se iniție în Catholicism. — În anul 1907, trecu o-ceanul spre America. Viața sa în pri-mii ani fu foarte nestabilă. Își schimbă de mai multe ori meseria. A citit însă mult. Tot timpul liber și-l pe-trecea în lectură. Ani de-arândul s'a gândit la problemele sociale. Născut din părinți creștini, el însuș era un creștin integral. În calitate de creș-tin porni el singur mica sa cruciadă, pentru repararea nedreptăților sociale. Pasiunea dominantă a lui Peter Maurin e să trăiască el însuș și să facă pe toți catolicii să-și trăiască integral catholicismul.

La 1928 citi într'o revistă catolică articole pline de pietate și de devo-tament, semnate: Dorothy Day. În-curând o cunoscă personal. Irlandeză, ziaristă, născută într'o familie de ziarști... și de necredincioși,

Dorothy Day a devenit comunistă convinsă, cum numai un suflet generos, răzvrătit și militant poate deveni. Comunismul fu numai o etapă trecută repede. Iată o catolică hotărâtă să facă din viața ei un apostolat eroic. Idealul acestor două suflete alese era același. De la prima întâlnire începe între ei o colaborare intimă, ce se revarsă ca un balsam asupra suferințelor celor mai năpăstuiți membri ai societății noastre... în plin progres. Ei cunosc bine imensa suferință morală și materială a șomerilor, și a muncitorilor, ignoranța lor față de Biserică și de doctrinele ei sociale, izolarea în care se află acești nefericiți. Activitatea lor în serviciul acestor membre suferinde ale Corpului mistic a lui Hristos, reeditează timpurile eroice ale primilor creștini.

Iată ce scrie Dorothy Day despre activitatea echipei lui „Catholic Worker”...

„Noi nu publicăm decât un ziar — „Catholic Worker”... ce apare lunar și în nu mai puțin de 200.000 exemplare; e organul oficial al mișcării cu același nume, — dar punem în practică programul nostru. — 1. Un personalism just, în linia tradiției catolice; 2. obligațiunea personală căreia nimeni nu i se poate sustrage, de a ajuta pe cei lipsiți; 3. practicarea zilnică a milei creștine; 4. fundarea caselor de refugiu pentru ajutorarea imediată a celor ce s'ar afla în mizerie; 5. crearea comunităților agricole, pentru a da de lucru șomerilor și pentru a reîmpopula câmpiile părăsite de cei ce au căutat în orașe o viață mai ușoară (!); 6. crearea unei lumi noi în cadrele

cele vechi, însă cu o filosofie nouă: filosofia creștină. — Am organizat cursuri sociale, la cari vin oameni eminenți să ne instrueze”. — Jacques Maritain în drum spre Canada, în 1938, a vorbit grupului lui Catholic Worker din New-York.

„De doi ani avem o casă în care adăpostim pe cei ce nu au locuință, dăm de mâncare celor flămânzi, îngrijim pe cei bolnavi. Încercăm cu toții să fim în același timp lucrători și educatori și să combinăm rugăciunea cu munca după idealul benedictin. Încercăm să imităm pe Sf. Francisc de Assisi în sfânta sa sărăcie. Scopul nostru este de a combate ateismul contemporan prin dragostea noastră pentru cultul liturgic; să combatem spiritul burghez prin spiritul franciscan; să combatem tehnica exagerată și lupta dintre clase, prin practicarea carității creștine”.

Mișcarea aceasta e încurajată și susținută de numeroși episcopi și preoți din Statele Unite, din Canada și din Europa.

Clerul și laicii Bisericii noastre, toți cei ce militează în rândurile Acțiunii Catolice, vor afla în cartea P. Kothen un prețios auxiliar pentru cunoașterea chestiunilor sociale cari agită azi lumea catolică și necatolică din Statele Unite, pentru studierea profundă a acelei formule de apostolat specializat și integral ce a dat bogate roade în Acțiunea Catolică a țărilor din Apus. Mulțumim P. Kothen. Felicitându-l pentru ideea ce a avut publicând volumul de față, îi dorim succesul deplin pe care îl merită.

I. Dellman.

OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU: *Octavian Goga. Amintiri.*

Am citit cu mult drag acest nou volum ieșit din peana harnicului scriitor Octavian C. Tăslăuanu, fost ministru, care își regăsește vocația

de căteori scrie câte un nou volum într-o limbă atât de aleasă și cu informații foarte prețioase despre o epocă a trecutului nostru sbrucumat.

la care a luat și o parte atât de însemnată și covârșitoare. De-ar da bunul Dumnezeu ca și celelalte volume puse în vedere în volumul prezent, făcînd în mare parte regrestatul nostru poet Goga, să poată vedea lumina zilei cât mai curînd. Nimeni altul mai bine ca domnul Tăslăuanu, spiritul animator dela „Lucaefărul” din Budapesta, și mai apoi la Sibiu, nu ne poate reda epoca aceea de strălucire a Lucaefărului, care a însemnat o revoluție în literatura ardeleană și întărirea curentului naționalist între noi într'o măsură nebanuită.

Desigur nimeni mai mult decît „Lucaefărul”, care a dedicat numere speciale poetei Carmen Sylva, Regelui Carol, amintirii lui Ștefan Cel Mare la patru sute de ani dela moartea lui, pictorul Grigorescu, neîntrecutul artist inspirat din paisagiile fermecătoare ale câmpiilor românești și din aspectele caracteristice ale vieții noastre cămpenești, poetul Vlahuță, pictorul Smighelschi care a revoluționat arta noastră bisericească; repet: nimeni mai mult ca „Lucaefărul” nu a contribuit la unitatea noastră sufletească și la pregătirea marelui praznic al unirii tuturor Românilor. În această operă de pregătire a marilor zile ce trebuiau să vină cu o necesitate logică, poetul pătimirii noastre a avut un rol uriaș. Poezia lui plină de cea mai curată dragoste de neam, lira lui inspirată din durerile și visurile seculare ale unui neam, apărută pe coloanele „Lucaefărului” și tot de el publicate în editura-l proprie în volum, au pus problema unirii tuturor Românilor pe primul plan al preocupărilor noastre și valul de însuflețire ce l-au stîrnit ele nu s'a mai potolit până la de-

plina izbîndă a crezului nostru național.

Cartea domnului Tăslăuanu este o prețioasă și foarte obiectivă apreciere a talentului excepțional și poetului Oct. Goga, pe care-l urmărește cu atîta dragoste dela primele încipături sfieinice ale talentului său și pîn'la maturitatea-l deplină ajunsă la zenitul gloriei. Că poetul s'a dedicat mai ales poeziilor naționale, caril-su consacrat definitiv, este meritul domnului Tăslăuanu. Merit ce nu se poate aprecia în deajuns. Precum nici jertfele materiale aduse de domnul Tăslăuanu pentru ca să asigure ani de-a rândul existența „Lucaefărului”, desigur cu colaborarea și concursul efectiv și-a altora, mai ales a domnului Mihail Popovici, generosul mecenat al acestei reviste eminente. Ci toată grija editării, coordonarea materialului, corespondența vastă, căștigarea de colaboratori, relierea celor mai bune forțe literare din Ardeal și Vechiul Regat în jurul revistei, este opera domnului Tăslăuanu, care și-a cheltuit celea mai nobile energii pentru această cauză atît de înaltă. Are însă mîngîierea de a se putea uita acuma înapoi la un trecut strălucit cum puține vor fi pe tărîmul literelor ardelenes sau în general românești. Mișcarea dela „Lucaefărul” nu este cu nimic inferioară celor mai însemnate mișcări de îndrumare literară, culturală și națională dela „Sămănătorul”, „Junimea” din Iași și altele.

Recomandăm cartea apărută la tipografia „Bucovina” I. E. Torouș, București (preț 100 lei), cu cea mai mare căldură. Să dea Dumnezeu să i se epulseze ediția cât mai curînd.

m. an.

OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU: Sub flamurile naționale. Note și documente din războiul de întregire a neamului, vol. I. (editura Miron Neagu) Sighișoara, Lei 80.

Avem sub ochi cartea mai nouă a domnului Tăslăuanu cu titlul de mai sus. Am citit-o cu interes tot mai crescând, cu cât parcurgeam avid mai multe pagini ale preinteresantei cărți. Cetisem și noi „Povestea vieții mele” de Regina Maria, Notițele zilnice din războiul ale mareșalului Averescu, La Russie des Tsars, a diplomatului francez, ministru în Rusia, M. Paléologue, le citisem și noi și ne-am edificat asupra pierderii momentului mai oportun al intrării în războiul a României. Toate acestea, completate acum cu extrasele din Archives secrètes de l'empereur Nicolas II, (Payot) 1927 Documents diplomatique secrets russes, 1914—1917, (Payot, Paris, 1928), și cu citatele concludente din cartea feldmarșalului Conrad von Hoetzendorf „Aus meiner Dienstzeit”, Ricola Verlag, Wien, 1923, pe cari le utilizează în largă măsură domnul Tăslăuanu, arată în chipul cel mai clar că momentul, respectiv momentele celea mai oportune ale intervenției armate ale României, au fost pierdute din neprevăderea oamenilor de Stat de atunci.

Tocmai aceasta însă arată, că Dumnezeu a ocrotit, totuși, acest neam peste vrerile și slăbiciunile omeștii și ne-a adus la întregirea neamului așa cum nici n'am fi îndrăznit să visăm, și că lui avem să-i mulțumim în genunchi pentru darul extraordinar de mare al unității noastre naționale. Această protecție a ceriului așa de singulară mai dovedește un lucru. Dovedește că și acum, în împrejurările critice ale timpului de față, nădejdea noastră în protecția ceriului să fie nemărginită. Pentru că nu tnzadar și-a coborât Dumnezeu mila Sa asupra noastră. Are în programul său dumnezeesc un rol mare rezervat neamului nostru. Nu există nimeni să-mi poată zgudui această credință în vi-

torul ales al neamului meu. Firește însă, că nu trebuie să ne uităm la evenimentele ce rulează în jurul și în fața noastră cu nepăsare senină, cu brațele încrucigate. Ci trebuie să ne pregătim și să ne apărăm, cum o și facem, de altfel, sub ochii vigilenți ai Regelui. Numai așa suntem și fi-vom vrednici de protecția ceriului, în care, eu unul, am o încredere nemărginită. Cred că instinctul meu național și creștin nu mă înșală. Neamul nostru va re'nvia zilele sale de mărire din trecut, îndoit și întreit. Mergem spre culmile gloriei noastre naționale. Va trebui eventual să ni câștigăm acești lauri cu noui jertfe de sânge? Nu e nimica. Ce e dat să suferim, vom suferi. Ci știu una și bună, că finalul va fi victoria noastră pe toată linia.

Interesante din cale afară sunt și articolele publicate de domnul Tăslăuanu în decursul neutralității, în care se arată sufletul său autentic de ardelean, care nu și-a dat odihnă sufletului până a nu vedea izbânda cu ochii a visului său, intrarea în războiul a României pentru aliberarea fraților asupriți. Stările pe care ni le descrie, ticăloșirea sutelor de conștiinți românești în solda streinilor, cumpărate pe banii grei ai lui Iuda, sunt dezolante. Dar te îmbărbătează și feliul cum s'a știut reacționa prompt împotriva acestei molime, curățind atmosfera senină românească de acei târgoveți de inimă speță.

Calvarul războiului și mizeriile multe îndurate, desorganizarea și nepregătirea în multe, este desigur impresionantă și îndurerează orice conștiință românească. Să sperăm că pătaniile și experiențele acestea dureroase vor fi folosit, și că într-o viitoare vâltoare nu se vor repeta. Ar fi prea dureros. În tot cazul, lecția usturătoare pe care o admnistrează domnul Tăslăuanu este e-

medicină (sperăm eficace) și va fi sigur utilizată de cei competenți. Și avem doar probe tangibile că ne-am înarmat și ne-am pregătit foarte serios pentru orice eventualitate. Aceasta este mângăerea noastră!

Cartea domnului Tăslăuanu, și celelalte trei în șir ce vor mai apărea, vor fi o contribuție serioasă,

pentru adâncirea problemelor noastre naționale, pentru ridicarea sufletească a generațiilor tinere însufletește de dorul de înălțare a țării scumpe, și pentru pregătirea unui viitor mai fericit și mai glorios. Toată recunoștința noastră deci harnicului condeiu al distinsului scriitor Oct. C. Tăslăuanu. m. an.

Dela Administrația revistei

Am primit cu mulțumită și cultăm următoarele abonamente:

Pe 1936: Câte 200 lei: *Aiba Iulia*: Dr. Ioan Codrea; — *Bistrița*: Dr. Leon Scridon. Pe 1936-37: 450 lei: *Dej*: Dr. Marin Fodor.

Pe 1936-7-8: Câte 750 lei: *Câmpia Turzii*: Dr. Traian Rațiu; — *Dej*: Emil Patachi; — *Mihaileni*: Ioan Pop. — 650 lei: *Arad*: Octavian Păcurariu.

Pe 1937: Câte 250 lei: *Miercurea Nirajului*: Ioan Vlad; — *Năsăud*: George Pteancu, și oficiile parohiale din: Deva, Bălșoara, Fîlea de sus, Hădate, Lita, Muntele Bălșoarei, Plainri, Poșaga de Jos, Poșaga de sus II. Vălișoara.

Pe 1938: 300 lei: *Brașov*: Ing. Flaviu Șulțiu; — Câte 250 lei: *Carei*: Vasile Terdic; — *Cluj*: Traian German, Octavian Popa; *Hotoan*: George Rogălan, Iax: of. parohial; *Linzl Călugăra*: Ionil Pal, *Pata*: Vasile Mureșan; — *Sângerz Băl*: of. parohial; — *Rășboieni Cetate*: Simeon Bogdan; — *Semlac*: Flaviu Popoviciu; — *Șimleu*: Cornel Andrea.

Pe 1938-39: 1800 lei: *East Chicago*: Antoniu Dunca. — Câte 600 lei: *Brașov*: Dr. Romulus Pop; — *Ludaș*: Dr. Ioan Pinteș; — *Petroșeni*: Dr. Romulus Mlocu; — *Sibiu*: Dr. Alex. Bărbat; — *Sic*: Dr. Nistor Gavrileacu. — Câte 500 lei: *Bonț*: Ioan Mellan; — *Cluj*: Dr. Vincențiu Pandrea; — *Calcul mare of. parohial*; — *Biaș*: Victor Crețiu.

Pe 1939: 500 lei: *Cluj*: Banca Economul; — Câte 300 lei: *Bacău*: Ionil Tălmăcel; *Bala Mare*: Dr. Teodor Naghi; — *Biaș*: Liceul Sf. Vasile; — Școala normală de băieți; — *Câmpia Turzii*: Aurel Miron; — *Cluj*: Dr. Petre Brebeanu; — *Itea mare-sat*: Iuliu Ciorceriu; — *Oena Muresului*: Dr. Victor Bogdan; — *Oradea*: Dr. Vasile Chirvai, Dr. Romul Pop; — *Reghia*: Gheorghe Malor; — *Sibiu*: Teodor Rales; *Timișoara*: Dr. Aug. Bardossy, Dr. Ioan Tenchea; — *Turda*: Laurean Gărdus. —

Câte 250 lei: *Bistrița*: Gavril Hordoan; — *Crațudoroh*: Ilariu Gașl; — *Dicioșanmărtis*: Ionil Friebeal; — *Galați*: Mihai Nemeș; — *Gherla*: Emil Procup; — *Lemniu*: Ștefan Botha; — *Năsăud*: Ștefan Buzila; — *Odorhei*: Petre Deceanu; — *Oradea*: Petru Tămălan; — *Rometsa mare*: Ștefan Stancescu; — *Roșta montană*: Nistor Gligor; — *Sărkănd*: Teodor Vaida; — *Sibiu*: Ioan Bădilla, Dionisie Marcu; — *Softa* (jud. Blăți): Vasile Cornici; — *Surdești*: Virgil Șarai; — *Șitadru*: Alexandru Nistor; — *Tâmpil de sus*: Gheorghe Ștranc; — *Tetești*: Mănăstirea S. I.; — *Oficiile parohiale*: Boșca română, Boghiș, Boriești, Dumbrăvița, Fildul de sus, Ghiruit, Mecențiu, Menteacău, Mocira, Rebrîșoara.